

ERRATA.

- Op blz. 19 regel 2 v. o. staat: 23 December 1902, lees: 23 December 1899.
" " 46 in het tabelletje onder aan de blz. staat: $\frac{1}{100}$, lees: $\frac{1}{1000}$.
" " 47 regel 7 v. o. staat: vermeerden, lees: vermeerderen.
" " 48 in het tabelletje onderaan de blz. moeten de decimaalteekens vervallen.
" " 75 " " hoofd (laatste kolom) staat: 500, lees: 5000.
" " 75 volkstelling 1859 6^e kolom van achteren staat: 4749, lees: 6749.
" " 94 1^e kolom regel 8 v. b. staat: 14—14, lees: 10—14.
" " 94 1^e " " 11 " " 15—29, " 25—29.
" " 167 regel 15 v. b. staat: eenige, lees: eenigen.
" " 169 " 10 v. o. " beroepsloozen, lees: beroepslooze.
" " 171 1^e kolom klasse VI staat: draadwerk, lees: draaiwerk.
" " 185 regel 18 v. b. staat: dezen, lees: deze.
" " 185 " 22 v. o. " beroepmatigen, lees: beroepmatige.
" " 185 " 20 " " deze, lees: dezen.
" " 187 " 12 v. b. " VI, lees: IV.
" " 195 " 10 " " XXX, lees: XXIX.
" " 197 " 11 v. o. " dezelfde, lees: denzelfde.
" " 198 " 8 " " den, lees: de.
" " 211 " 24 v. b. " de, lees: den.
" " 211 " 17 v. o. " XXVIII en XIX,) landbouw, lees: XIX).
" " 261 " 11 v. b. " scheepschilden, lees: scheepsschilders.
" " 265 " 22 v. o. " geheel de, lees: geheel met de.
" " 269 " 11 v. b. " zou, lees: zouden.
" " 269 " 11 " " verschaft, lees: verschaften.
" " 273 " 8 v. o. " 1899, lees: 1889.
" " 274 " 9 v. b. " de, lees: den.
" " 288 " 5 " " aanwijst, lees: aangewezen wordt.
" " 288 " 6 v. o. " blz. " blz. 282.
" " 286 " 1 v. b. " eene, lees: eenen.
" " 286 " 4 " " ceterens, lees: ceteres.
" " 300 " 15 v. o. " 1886, lees: 1889.
" " 302 " 4 v. b. " den, lees: de.
" " 302 " 5 " " geconstateerden, lees: geconstateerde.
" " 313 klasse XXXI voorlaatste kolom staat: 5657, lees: 5757.
" " 319 " I—XVII kolom 4 staat: 599, lees: 598.

In Bijlage II is op blz. XXX de rubriek beroepen uitgeoefend in dienst van eenen vreemden staat tot klasse XXX gebracht, dit moet zijn klasse XXIX.

BIJDRAGEN TOT DE STATISTIEK VAN NEDERLAND.

NIEUWE VOLGREEKS

Uitgegeven door het Centraal Bureau voor de Statistiek.

No. XXXII.

INLEIDING

TOT DE

Uitkomsten der achtste algemeene tienjaarlijksche Volkstelling

VAN

EEN EN DERTIG DECEMBER 1899

EN DAARAAN VERBONDEN

Beroepstelling en Woningstatistiek,

in vergelijking zooveel mogelijk met de uitkomsten van vroegere tellingen.

AFLEVERING I.

Uitkomsten der eigenlijke Volkstelling.

'S-GRAVENHAGE,
GEBRS. BELINFANTE
1903.

INHOUD.

	Bladz.
HOOFDSTUK I. Voorbereiding der telling, de telling zelve en de bewerking harer uitkomsten	1
HOOFDSTUK II. Uitkomsten der achtste volkstelling in vergelijking met die van vroegere tellingen	26
§ 1. Territoriale verspreiding der bevolking	26
§ 2. Indeeling van het Rijk in gemeenten	30
§ 3. Verdeeling der bevolking naar verschillende administratieve indeelingen	32
§ 4. Toeneming der bevolking	37
§ 5. Indeeling der bevolking naar het geslacht	46
§ 6. Dichtheid der bevolking	50
§ 7. Gemiddeld aantal bewoners per huis	54
§ 8. Indeeling der bevolking naar de wijze van samenwoning	56
§ 9. " " " " den burgerlijken staat	62
§ 10. " " " " de geboorteplaats	70
§ 11. " " " " nationaliteiten	77
§ 12. " " " " kerkelijke gezindten	81
§ 13. " " " " den leeftijd en den burgerlijken staat	89
HOOFDSTUK III. Sterftetafels voor Nederland afgeleid uit de tienjarige periode 1890/99 door Prof. Dr. A. J. VAN PESCH, Hoogleraar te Amsterdam	107
§ 1. Algemeene opmerkingen	107
§ 2. Beknopt overzicht der gevolgde methode	107
§ 3. Verschil tusschen de sterftetafels van eene bepaalde generatie en die van gelijktijdig levenden	109
§ 4. Onderzoek van de fouten der volkstellingen voortspruitende uit onjuiste opgaven op de „ronde" leeftijden	114
§ 5. Vergelijking der sterfte- en levenskansen	118
BILAGE A. Sterftetekansen afgeleid uit de levenden en dooden, waargenomen in drie jaren 1870, 1880 en 1890 (mannen)	120
B. Idem (vrouwen)	121
Tabellen	123

VOORBERICHT.

De Inleiding tot de uitkomsten der achtste algemeene tienjaarlijksche Volkstelling van 31 December 1899 met daaraan verbonden Beroepstelling en Woningstatistiek verschijnt in twee afleveringen, omdat de bewerking van het gedeelte betreffende de Beroepstelling en de Woningstatistiek nog niet geheel gereed is, en het, ook met het oog op de in deze aflevering voorkomende sterftetafels over de perioden 1890—1899, bewerkt door Prof. Dr. A. J. VAN PESCH, wenschelijk voorkwam, de Inleiding tot de eigenlijke volkstelling niet langer te vertragen.

's GRAVENHAGE, 31 October 1903.

*De Directeur van het Centraal Bureau
voor de Statistiek,
C. A. VERRIJN STUART.*

HOOFDSTUK I.

Voorbereiding der telling, de telling zelve en de bewerking harer uitkomsten.

Ter voorbereiding van de achtste algemeene tienjaarlijksche Volkstelling, die, ter voldoening aan de wet van 22 April 1879 (*Stbl.* n°. 68) aan het einde van 1899 moest worden gehouden, werd door den Minister van Binnenlandsche Zaken, alvorens op de Staatsbegrooting voor 1899 de daarvoor in dat jaar benoodigde gelden uit te trekken, bij missive van 7 Mei 1897 n°. 4, Afdeling M. P. V. tot de toenmalige Centrale Commissie voor de Statistiek het verzoek gericht, deze zaak in onderzoek te nemen, en haar advies te doen kennen over de voorschriften, waarnaar die volkstelling zou behooren te worden gehouden, onder overlegging van een ontwerp van den algemeenen maatregel van bestuur, bedoeld in art. 2 van bovengenoemde wet, en van de voorschriften en de daarbij behorende modellen, krachtens dien maatregel van bestuur uit te vaardigen. Tevens verwachtte de Minister daarbij eene raming van kosten, die het gevolg zouden zijn van eventueele uitvoering van de voorstellen der Commissie en van de vergoeding, die eventueel uit 's Rijks kas aan de gemeentebesturen zoude moeten worden uitgekeerd.

Bij de voorbereiding van het terzake uit te brengen advies werd besloten aan de Heeren Inspecteurs van het Geneeskundig Staatstoezicht en van den Arbeid, en aan de Besturen der Vereeniging voor de Staathuishoudkunde en de Statistiek, der Nederlandsche Maatschappij tot bevordering der Geneeskunde, der Nederlandsche Maatschappij tot bevordering van Nijverheid en der Vereeniging tot bevordering van Fabrieks- en Handwerksnijverheid in Nederland het verzoek te richten, te willen mededeelen, of het voornemen bij hen bestond, met betrekking tot de vragen, welke bij de aanstaande volkstelling zouden worden gesteld, wenschen of opmerkingen aan de Regeering kenbaar te maken, en zoo ja, den inhoud daarvan ter kennis van de Commissie te willen brengen.

De Heeren Inspecteurs van het Geneeskundig Staatstoezicht in de provinciën Friesland en Groningen, Overijssel en Drenthe, Gelderland, Noordholland, en Limburg en Oostelijk Noordbrabant alsmede de Heeren Inspecteurs van den Arbeid in de 2^e 4^e en 6^e inspectie en het Bestuur der Nederlandsche Maatschappij tot bevordering van Nijverheid verklaarden, dat bij hen niet het voornemen bestond met betrekking tot de vragen, welke bij de volkstelling zouden worden gesteld, wenschen of opmerkingen aan de Regeering kenbaar te maken.

Het Hoofdbestuur der Maatschappij tot bevordering der Geneeskunde bepaalde er zich toe den wensch uit te spreken, dat vraag 12 op de telkaarten der volkstelling van 1899, betreffende blinden en doofstommen ook in de telkaarten voor de 8^e volkstelling bewaard zoude blijven. Tevens zoude het dan echter wenschelijk zijn, maatregelen te nemen om onjuiste of onvolledige opgaven te voorkomen, daar het van bekendheid was, dat bij de telling van 1889 zeker van $\frac{1}{n}$ der blinden en doofstommen geen melding werd gemaakt.

De Inspecteur van den Arbeid in de 1^e Inspectie maakte den wensch kenbaar, dat uit de gegevens der volkstelling eene controle-statistiek zou kunnen worden afgeleid voor 1°. de jeugdige personen naar geslachten, die in fabrieken en werkplaatsen arbeid verrichten resp. naar leeftijd van 12—16 jaar; 2°. de vrouwelijke personen, die in fabrieken en werkplaatsen arbeid verrichten boven 16 jaar, naar den burgerlijken staat; 3°. de mannen die in fabrieken en werkplaatsen arbeid verrichten boven 16 jaar, alles minstens naar provinciën, doch nog liever naar gemeenten gerangschikt.

De Inspecteur van den Arbeid in de 3^e Inspectie bepaalde zich tot de vragen betreffende de beroepen en stelde voorop den wensch, om, zooveel eenigszins mogelijk, de uitkomsten van dit deel der volkstelling zoodanig in te richten, dat eene vergelijking met die der vorige beroepstelling mogelijk zou zijn.

Voorts gaf hij in overweging de gestelde vragen zoodanig aan te vullen, dat de uitkomsten dezer telling zoo mogelijk ook een antwoord konden geven op de volgende vragen: 1°. hoeveel personen (inclusief dus de vrouwen en kinderen van kostwinners) vinden onderhoud door eenig beroep en bedrijf; 2°. a. hoeveel personen in eenig bedrijf voor eigen rekening werken zonder hulp van anderen, b. hoeveel bedrijfshoofden resp. met 2, 3, 4, 5 6—10, 11—20 enz. personen in hunne werkplaatsen werken, eventueel hoeveel personen buiten hunne werkplaatsen direct en uitsluitend in hun bedrijf werkzaam zijn in de gemeente, waarin de werkgever zijn bedrijf uitoefent; 3°. hoeveel personen, die eenig beroep, ambacht of handwerk uitoefenen, op het tijdstip der telling tijdelijk niet in dienstbetrekking zijn (werkloozen), met opgave van het beroep, dat zij, in dienstbetrekking zijnde, uitoefenen. Voorts wenschte deze Inspecteur dat, ook in verband met de opheffing der patentbelasting, waarvan het eindigen der daaromtrent bestaande statistiek wel het gevolg zou zijn, de vragen zóó werden gesteld, dat daaruit eene statistiek samengesteld kon worden van het aantal hoofden enz., die behooren tot kleinhandel (winkeliers), groothandel (binnen en buitenland), bankiers, effectenhandelaars enz.

Eindelijk vestigde hij er de aandacht op, dat de beroepsvraag zoodanig gewijzigd zou moeten worden, dat in bedrijven, waar meer dan één hoofd is, en dus een deel der door hem gewenschte opgaven meer dan eenmaal zouden kunnen worden gedaan, dit bij de verzameling der uitkomsten geene aanleiding tot fouten zou kunnen geven, wat mogelijk aldus zou kunnen geschieden, dat tevens opgave werd gevraagd van naam of firma der betrokkenen.

De Inspecteur van den Arbeid in de 5^e Inspectie deelde als zijn gevoelen mede, dat het ongetwijfeld van groot belang zou zijn te achten, indien uit de uitkomsten der 8^e volkstelling zou kunnen blijken het aantal der werkloozen in de verschillende vakken op het tijdstip der telling.

Voorts achtte hij het, op grond zijner ervaring, wenschelijk, dat de op de kaart voorkomende omschrijving van een krachtwerktuig in overeenstemming werd gebracht met de door den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, bij beschikking van 19 Februari 1897 daaromtrent gegeven verklaring.

De Inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezicht in Zuidholland wees erop, dat tot dusver onzekerheid bestond ten opzichte van den omvang der nataliteit, zoowel in de verschillende bevolkings- als in de verschillende leeftijdsklassen. Hoewel hij erkende dat dit onderwerp eigenlijk

bij eene volkstelling niet thuis behoorde, meende hij toch dat enkele vragen, daarop betrekking hebbend, mits in den vorm niet al te veel afwijkend van het karakter der over het algemeen gestelde vragen, zouden kunnen worden toegelaten, bijv. indien zoowel voor mannen als voor vrouwen aan de vraag naar den burgerlijken staat kon worden toegevoegd, of als nieuwe vraag gesteld, (voor gehuwden) a. in welk jaar is het huwelijk gesloten? b. hoeveel kinderen zijn daaruit geboren? c. hoeveel zijn hiervan nog in leven? d. in welke jaren zijn de kinderen geboren, resp. gestorven?

De geneeskundige Inspecteur voor Zeeland en Westelijk Noordbrabant wenschte de vraag, voor blinden en doofstommen gesteld op de telkaarten van 1889, gaarne aldus gewijzigd te zien:

12a. Is hij (zij) blind? (blind geboren of op welken leeftijd en door welke oorzaak blind geworden?)

12b. Is hij (zij) doofstom?

12c. Geniet hij (zij) of heeft hij (zij) genoten het voor blinden of doofstommen bestaande onderricht.

12d. Is hij (zij) krankzinnig? (op welken leeftijd krankzinnig geworden?)

12e. Is hij (zij) idioot?

Het Bestuur eindelijk der Vereeniging voor de Staathuishoudkunde en de Statistiek meende dat de vragen, in 1889 op de telkaarten gedaan, aan duidelijkheid niet te wenschen overlieten en dus in dit opzicht geene wijziging behoeften. Ook tot uitbreiding van het werk der volkstelling wenschte het in het algemeen niet te adviseeren; slechts op één punt, te weten het vraagstuk der volkshuisvesting, meende het, dat zonder te groote bezwaring van werk, de volkstelling zou kunnen worden dienstbaar gemaakt aan de vermeerdering van kennis van den socialen en economischen toestand des volks, die in dit opzicht nog veel te wenschen laat. Daar het vooral de groote gemeenten zijn, welke hier in aanmerking komen, gaf het Bestuur in overweging om voor de acht gemeenten met meer dan 50.000 inwoners nevens de voor het geheele Rijk te stellen vragen nog enkele supplementaire vragen betreffende den woning-toestand te stellen. Deze vragen zouden niet op de kaarten, doch op de omslagen behooren gesteld te worden, en zouden tot de volgende kunnen beperkt blijven:

1. Aantal voor bewoning bestemde vertrekken (eene begrenzing van het begrip vertrek ware hierbij noodig.)

2. Aantal dezer vertrekken waar:

a. stookgelegenheid bestaat (bij centrale verwarming dit op te geven),

b. door een of meer ramen of door eene deur gemeenschap bestaat met de buitenlucht.

De controle op de beantwoording dezer vragen wenschte het Bestuur over te laten aan het tellerspersoneel.

Bij hare Missive van 26 Februari 1898 bracht de Centrale Commissie voor de Statistiek advies uit over de *inrichting* der Volkstelling; (Voor het volledige advies der Commissie wordt verwezen naar de Nederlandsche Staatscourant van 2 Mei 1899 No. 102, waarin het verslag der Centrale Commissie voor de Statistiek over het jaar 1898 is opgenomen.)

In dit advies werd door de Commissie voorgesteld de voorschriften en daarbij behoorende formulieren, die voor de telling van 1889 waren vastgesteld, in hoofdzaak te behouden, met in achtneming van enkele wijzigingen in de vragen der telkaarten.

Deze wijzigingen blijken uit achterstaande overzichten van den inhoud der telkaarten in 1889 gebruikt en voor 1899 voorgesteld.

gedeelte der uitkomsten van de volkstelling (plaatselijke indeeling, opgaven omtrent huizen en schepen en omtrent het aantal getelde personen).

De Commissie veroorloofde zich den Minister in overweging te geven, die controle op den inhoud benevens de bewerking van het eerste gedeelte der volkstelling niet weder aan de provinciale Griffiën op te dragen, doch dit te doen geschieden ter plaatse, waar ook de overige gedeelten van de uitkomsten zouden worden bewerkt. Zij adviseerde in dien zin op grond van de ervaring in 1889 opgedaan, toen bij de bewerking der volkstelling, maar vooral der beroepstelling gebleken was, dat de controle, ter provinciale griffie verricht, eene nadere controle niet had overbodig gemaakt. Immers toen werden nog door het Departement van Binnenlandsche Zaken voor de volkstelling 82395 kaarten en voor de beroepstelling nog eens 233554 kaarten ter verbetering aan de gemeente-besturen teruggezonden.

Het toezicht op de gemeente-besturen en het uitbrengen van een verslag over den loop der volkstellingswerkzaamheden en hun oordeel omtrent de inrichting, wilde de Commissie aan de provinciale Besturen opgedragen blijven zien.

Omtrent de raming der kosten meende de Commissie zich te moeten beperken tot eene raming der kosten wegens *inrichting* en *voorbereiding* der volkstelling, niet voor de *verdere bewerking* daarvan. De Commissie meende dat, rekening houdende met de vermeerdering der bevolking sedert 1889, en anderzijds met eenige buitengewone omstandigheden, die het materiaal in 1889 duur hadden gemaakt, doch die thans konden worden vermeden, voor kosten van het materiaal geen hooger bedrag dan f 65.000 te moeten ramen, waar in 1889 f 60.991,62⁵ was uitgegeven. Wat de tegemoetkoming aan de gemeentebesturen betreft, adviseerde de Commissie, op grond van in 1889 opgedane ervaring en na onderzoek der klachten van verschillende gemeentebesturen over te geringe uitkeering van het Rijk, voor de achtste volkstelling een bedrag van 4 1/2 ct. per getelden persoon aan de gemeentebesturen toe te staan. Differentieele uitkeeringen, naar de grootte der gemeentelijke bevolking, meende de Commissie op billijkheidsgronden te moeten ontraden. De Commissie wenschte daarbij dat den Provincialen Besturen werd opgedragen op eene billijke verdeling dier gelden tusschen de secretarie-ambtenaren en het tellerspersoneel toe te zien, opdat de vermeerdering der uitkeering in hoofdzaak zou strekken tot het aanwerven van goed geïnstrueerd en ontwikkeld tellers-personeel, waarvan de nauwkeurigheid der beantwoording der verschillende vragen veelal afhankelijk is.

Aan het advies werden door de Commissie onder meer toegevoegd een ontwerp-besluit betreffende de achtste algemeene tienjaarlijksche volkstelling, welk besluit, mutatis mutandis en behoudens het geen zou voortvloeien uit de wijzigingen in de vragen, zooals die door de Commissie waren voorgesteld, gelijkloidend was met dat van 1889, benevens voorschriften tot regeling van de werkzaamheden der gemeentebesturen ten opzichte der achtste algemeene tienjaarlijksche volkstelling.

Deze voorschriften zijn in hoofdzaak gelijk aan die in 1889 gegeven, aangevuld en gewijzigd in overeenstemming met hetgeen later werd voorgeschreven.

Kort voor de indiening van het advies der Commissie werd door het Nederlandsch Landbouw-Comité tot den Minister een schrijven gericht met de vraag, of het niet mogelijk zoude zijn gelijktijdig met de volkstelling eene telling van den veestapel in Nederland te doen houden, terwijl tevens de wenschelijkheid uitgesproken werd, om aan die volkstelling te verbinden eene opneming van het aantal eigenaars en pachters, verdeeld in verhouding tot het aantal Hectaren land dat zij in gebruik hebben, zooals het gemeentelijk landbouwverslag aangeeft. Het Landbouw-Comité verklaarde zich bereid, indien de Minister met het voorstel kon mede gaan, een stel ontwerp-vragen aan de goedkeuring van den Minister te onderwerpen.

Daartoe door den Minister uitgenoodigd, legde het Landbouw-Comité bij schrijven van 5 Maart 1898 aan den Minister een uitgebreid stel ontwerp-vragen voor. De beide brieven van het Landbouw-Comité werden door den Minister aan de Centrale Commissie toegezonden, ten einde daarover van advies te dienen.

In haar advies van 15 Juni 1898 te dier zake uitgebracht, gaf de Commissie aan den Minister in overweging, om op het verzoek van het Landbouw-Comité afwijzend te beschikken, op grond dat de door het Comité gestelde vragen bij een bedrijfstelling thuis behoorden, en de Commissie in haar advies van 26 Februari juist ontraden had, eene bedrijfstelling aan de beroepstelling te verbinden, waardoor eene vlugge en richtige volvoering der volks- en beroepstelling in gevaar zou worden gebracht.

Dienovereenkomstig werd aan het Landbouw Comité medegedeeld, dat de Minister, na ampele overweging der gedane voorstellen, en na gepleegd overleg met de Centrale Commissie voor de Statistiek, het niet mogelijk achtte aan de in 1899 te houden volkstelling een onderzoek op landbouw-statistisch gebied in zoo uitgebreiden zin, als het Comité voorstelde, te verbinden. Wel was de Minister voornemens bij de aanstaande volkstelling weder eene beroepstelling te houden en verklaarde hij zich bereid aan de wenschen van het Landbouw-Comité te gemoet te komen, door aanvulling van het formulier ten opzichte van de voor de beroepstelling te stellen vragen, ten einde het Comité in staat te stellen tot het leeren kennen van feiten, waarvan de wetenschap nuttig kan zijn voor de bestudeering van landbouwvraagstukken. Ook wegens den beperkten omvang van het formulier kon dit echter niet geschieden, dan indien het Comité den Minister daartoe in staat kon stellen, door het aangeven van een klein getal, zoo eenvoudig mogelijk ingerichte vragen, waaromtrent de Minister een nader voorstel gaarne zou afwachten.

In zijn antwoord verklaarde het Comité dat het ten opzichte van den veestapel niet mogelijk was een noemenswaardig geringer aantal vragen te stellen zonder het doel: eene verkrijging van eene juiste statistiek van de sterkte van onzen veestapel, uit het oog te verliezen. Het Comité hoopte dat de Minister binnen een niet te lang tijdsverloop op andere wijze zou bevorderen, dat ook ons land evenals het buitenland, op eene officieele veetelling zou kunnen bogen.

Aangaande de telling van eigenaars en pachters kwam het Comité voor, dat daarbij in geen geval ontbreken mocht de toevoeging van het aantal H. A. grond, dat zij in gebruik hebben. Het gaf daarom den Minister in overweging aan de beroepsvraag de volgende vragen toe te voegen:

1. Indien hij is landbouwer of veehouder, hoeveel H. A. bouw- en grasland heeft hij dan in gebruik H. A. . . A. en daarvan in pacht H. A. . . A.
2. Indien hij is boerenarbeider of daglooner, hoeveel H. A. tuinbouw en grasland heeft hij dan in gebruik, in te vullen H. A. . . A. en daarvan in pacht H. A. . . A.
3. Indien hij is zetboer, bedrijfsboer, enz. dus het landbouw- of veehouderijbedrijf niet voor eigen rekening drijft, hoeveel H. A. bouw en grasland worden dan door hem als zoodanig beheerd H. A. . . A.

Ook deze nadere briefwisseling werd door den Minister om advies toegezonden aan de Centrale Commissie van de Statistiek, ten einde het oordeel dier Commissie te vernemen over de nadere voorstellen van het Landbouw-Comité.

De Commissie herhaalde in haar advies van 18 October 1898 dat de door het Landbouw-Comité gedane vragen liggen op het gebied der nijverheidsstatistiek. Door opneming dezer vragen zou dan ook in de volkstelling een haar vreemd element worden binnen gebracht. En nog afgezien daarvan, meende de Commissie, dat, in het belang van het welslagen van het gewichtige werk der volkstelling, het aantal der gestelde vragen, die reeds talrijk genoeg zijn,

zooveel mogelijk moest beperkt blijven. Mocht de Commissie reeds daarom den Minister niet adviseeren tot opnemng der door het Landbouw-Comité gestelde vragen, zij vond te minder vrijheid dit te doen, nu de contrôle der antwoorden op deze vragen, naar zij vreesde, geene geringe bezwaren zou ontmoeten, daar de gemeentebesturen, aan wie de contrôle op het werk der volkstelling wel weder zou worden opgedragen, te eenen male de gegevens missen, om eene behoorlijke contrôle op de opgaven betreffende de verdeling van het grondbezit uitte oefenen.

Het kwam bovendien der Commissie twijfelachtig voor, of de datum der volkstelling wel geschikt was te achten voor eene verzameling der gevraagde gegevens met het oog op de tijdelijke pachtcontracten voor de zomermaanden. Op deze gronden meende de Commissie den Minister ten stelligste te moeten ontraden, aan het verzoek van het Nederlandsch Landbouw-Comité gevolg te geven.

De Commissie deelde voorts mede, dat zij de vraag: hoe te komen tot eene goede bedrijfsstatistiek, waaraan de behoefte zich naar hare meening steeds dringender doet gevoelen, volledig in onderzoek had genomen. Indien dit onderzoek, naar zij hoopte, voerde tot een gewenscht resultaat, dan zou tevens de gelegenheid geboden worden, om ook de landbouwbedrijfsstatistiek ter hand te nemen, grondiger dan door het stellen van de enkele voorgestelde vragen, die het Landbouw-Comité zelf een „minimum” noemt, mogelijk is.

Overeenkomstig dit advies deelde de Minister aan het Landbouw-Comité mede, dat hij, op de gronden door de Centrale Commissie ontwikkeld, na nauwgezette overweging tot zijn leedwezen bezwaar moest maken tot het doen bij de volkstelling van de gewenschte vragen. De Minister voegde er bij, dat de Centrale Commissie de vraag betreffende eene bedrijfstelling in onderzoek had genomen, en dat, indien dat onderzoek tot het gewenschte resultaat voerde, ook de landbouwbedrijfsstatistiek in haren vollen omvang tot haar recht komen zou.

Alvorens de Minister eene beslissing wilde nemen op het door de Centrale Commissie voor de Statistiek uitgebracht advies van 26 Februari 1898, in zake de voorbereiding en de inrichting der volkstelling, wenschte de Minister (schrijven van 7 Maart 1898 n°. 2 Afd. M. P. V.) van de Commissie een voorstel te ontvangen, omtrent de classificatie der beroepen, die bij de bewerking van de uitkomsten van de eventueel met de 8^e volkstelling te houden beroepstelling zou behooren te worden gevolgd.

Reeds spoedig bleek de onmogelijkheid om a priori eene volledige beroepsclassificatie te maken, bij gebrek aan eene opgaaf van alle in ons land uitgeoefende beroepen. Wel werd in de uitkomsten der beroepstelling van 1889 een lijst aangetroffen van alle in die uitkomsten met namen genoemde beroepen, en berustte bij de Commissie eene lijst van de voornaamste beroepen, die in 1889 op de telkaarten waren vermeld gevonden, doch deze opgaven waren niet volledig genoeg, om daarop eene volledige classificatie te kunnen bouwen, en zou dit pas kunnen geschieden, nadat van de antwoorden op de individueele kaarten voor de telling van 1899 was kennis genomen. Besloten werd daarom den Minister eene classificatie voor te leggen van groote beroepsrubrieken, waarin dan later de enkele beroepen, zooals zij in de telkaarten zouden worden aangetroffen, konden worden ondergebracht.

Nadat omtrent eene dergelijke groote rubricering van beroepen het gevoelen van de Inspecteurs van den Arbeid was gevraagd, werd door de Centrale Commissie bij haar schrijven van 16 Mei 1899 aan den Minister van Binnenlandsche Zaken advies daaromtrent uitgebracht. In dit advies deelde de Commissie mede dat zij, alvorens deze classificatie te ontwerpen het gevoelen had ingewonnen van de Inspecteurs van den Arbeid, terwijl zij tevens bij hare overwegingen was uitgegaan van het beginsel, dat zooveel mogelijk de vergelijkbaarheid met de uitkomsten van de beroepstelling van 1889 moest behouden blijven. Zij had daarbij echter tevens

gelet op de bij de Deutsche beroepstelling van 1895 gevolgde classificatie en op de wenschen van het Institut International de Statistique, hetwelk als resultaat van zijne beraadslagingen over de vraag hoe te komen tot vergelijkbaarheid van de uitkomsten der beroepstellingen in de onderscheidene staten, ten slotte in overweging heeft gegeven zooveel mogelijk 48 met namen genoemde beroepen (resp. beroepsgroepen) in elke beroepstelling te vermelden.

De Commissie meende echter te moeten opmerken, dat bij de latere bewerking, nadat alle in de telkaarten genoemde beroepen bekend zouden geworden zijn, misschien nog enkele wijzigingen in bijzonderheden wenschelijk zouden kunnen blijken. Voor het overige was bij deze classificatie niet angstvallig vastgehouden aan het theoretisch classeeren of naar de grondstoffen of naar den aard van den arbeid, doch was met het oog op de praktijk, nu eens het eerste dan het tweede beginsel gevolgd.

De classificatie door de Commissie aan dat schrijven toegevoegd was als volgt:

I.

Fabricage van aardewerk, glas, kalk en steenen.

- a. Graven van zand, kiezel, klei, mergel.
- b. Fabricage, van cement, gips, kalk, tras enz.
- c. Fabricage van steenen, dakpannen, draineerbuizen en ander grof aardewerk (inclusief steenen parketvloeren).
- d. Fabricage van fijn aardewerk en porcelein (inclusief kunst aardewerk).
- e. Fabricage van glas en glazen voorwerpen, kristal en spiegels.

II.

Bewerking van diamant en andere edelsteenen en fijne gesteenten.

- a. Bewerking van diamant.
- b. Bewerking van andere edelsteenen en fijne gesteenten.

III.

Boek- en steendrukkerij, drukken van hout-, koper-, staalgravure, photographie enz.

- a. Boekdrukkerij (inclusief correctors), ook gemeentelijke en landsdrukkerij.
- b. Steendrukkerij en het drnken van hout-, koper- en staalgravure.
- c. Photographie.

IV.

Bouwbedrijven (incl. reiniging van gebouwen en aanleggen, onderhouden en reinigen van wegen en straten; ook gemeentelijke dienst).

- a. Bonwen van huizen en fabrieken (inclusief aanleg van gas- en waterleiding en centrale verwarming, steenhouwen en marmerbewerking architecten, teekenaars en opzichters).
- b. Afwerken van huizen.
- c. Overige bouwwerken niet huizenbouw betreffende.
- d. Reiniging van bouwwerken, wegen en straten.

V.

Chemische nijverheid, fabricage van kaarsen, olie, vernis, vet, zeep, ontplofbare stoffen, verfstoffen.

- a. Chemische nijverheid (incl. apotheken).
- b. Fabricage van kaarsen, olie, vernis, vet, zeep.
- c. Fabricage van ontplofbare stoffen, lucifers, vuurmakers.
- d. Fabricage van verfstoffen, kunstmest, lijn.

VI.

Hout-, kurk-, stroobewerking; snij- en draaiwerk van verschillende stoffen.

- a. Houtbewerking (exclusief timmerlieden).
- b. Kurk-, stroo-, borstelwerk, vlechtwerk van verschillende stoffen.
- c. Snij- en draaiwerk van andere stoffen dan hout en metalen.

VII.

Kleeding en reiniging.

- a. Vervaardiging van kleeding (inclusief haarbewerkers). wandelstokken, parasols en parapluen.
- b. Vervaardiging van bedden, matrassen, gestikte dekens enz.
- c. Reiniging, (incl. chemische wasscherij), barbiers, badhouders, bleekerij en ververij, (voor zooveel niet tot de textiele nijverheid behorende).

VIII.

Kunstnijverheid.

- a. Beeldhouwers (excl. artisten en de beeldhouwers, die tot de groep VIa. behooren).
- b. Schilderwerk (incl. calligraphen).
- c. Graveurs en metalen-ornamentwerk (excl. gasornamenten).
- d. Naaldwerk en kunstbloemen (incl. militaire ornamenten, voor zoover niet tot de textiele nijverheid behorende).
- e. Overige kunstnijverheid.

IX.

Leder, wasdoek, caoutchouc.

- a. Fabricage van leder (incl. perkament) en verven van leder.
- b. Fabricage van lederen voorwerpen (incl. schoenen en handschoenen).
- c. Fabricage van wasdoek en caoutchouc.
- d. Fabricage van voorwerpen van wasdoek en caoutchouc.

X.

Oer, steenkolen, turf.

- a. Oergraverij.
- b. Steenkolen (mijnwerk en fabricage).
- c. Turf en veenderij (graven en bewerken).

XI.

Metalen (bewerking van)

- a. Edele metalen en munten.
- b. Niet edele metalen, voor zoover niet tot groep XII en XIII behorende, (incl. lettergieterij en vervaardiging van tinmermangereedschappen).

XII.

Vervaardiging van stoom- en andere werktuigen, instrumenten, oorlogsmaterieel.

- a. Fabricage van stoom- en andere werktuigen (appendages, hijschwerktuigen, baggerwerktuigen, reservoirs).
- b. Electrotechniek en vervaardiging van elektrische toestellen.
- c. Fabricage van rijwielen en automobielen.
- d. Instrumenten (incl. piano's, verlichtingsornamenten, chirurgische instrumenten, kunstgebitten).
- e. Oorlogsmaterieel en wapens (incl. werkplaatsen van leger en marine).

XIII.

Scheepshouw, vervaardiging van rijtuigen.

- a. Scheepshouw (incl. marine-inrichtingen).
- b. Vervaardiging van rijtuigen, wapens, spoor- en tramwagens.

XIV.

Papier.

- a. Vervaardiging van papier, karton en papierhalfstof (excl. perkament).
- b. Papier- en kartonbewerking (incl. boekbinders).

XV.

Textiele nijverheid.

- a. Gereedmaken van vezelstoffen voor de spinnerij.
- b. Hekelen en spinnen.
- c. Weven en breien (incl. fabr. van wollen dekens).
- d. Appreteren, bleeken, drukken, stuk- en gareneren.
- e. Band-, kant-, koord-, passement- en wattenfabricage.
- f. Touwslagerij.

XVI.

Fabricage van gas en electriciteit.

- a. Fabricage van gas.
- b. Fabricage van electriciteit.

XVII.

Bereiding van voedings- en genotmiddelen.

- a. Grutterijen en meelmolens.
- b. Bakkerijen (brood-, banket-, suiker-), incl. vervaardiging van ouwels.
- c. Beetwortelsuikerfabrieken en suikerraffinaderijen.
- d. Aardappelmeel-, stroop- en stijfelfabricage.
- e. Cacao- en chocoladefabrieken.
- f. Koffie (bewerking van), cichorei, koffiestroop.
- g. Verduurzaamde levensmiddelen.
- h. Vleeschhouwerij en vleeschbewerking.
- i. Vischbewerking.
- k. Fabriekmatige zuivelbereiding en fabricage van melkproducten.
- l. Margarinefabricage.
- m. Vruchtensappen, mineraalwater.
- n. Jenever- en likeurstokerijen.
- o. Brouwerij, azijnmakerij, ijsbereiding.
- p. Drinkwaterexploitatie.
- q. Tabakbewerking.
- r. Zoutbewerking.

XVIII.

Landbouwbedrijven.

- a. Land- of akkerbouw.
- b. Veeveelt (incl. alle dieren-, paardenfokkerij, vogelveelt enz., excl. vischteelt).
- c. Tuinbouw, warmoezerij, ooft- en bloemkwekerij (incl. bollencultuur).
- d. Houtveelt (incl. boschbouw en boschopzichters).

XIX.

Visscherij (incl. vischwekerij) en jacht.

- a. Zeevisscherij.
- b. Visscherij in binnenwateren.
- c. Jacht.

XX.

Warenhandel (incl. tusschenhandel, makelaardij en verdere hulpbedrijven van den handel).

- a. Handel in grondstoffen.
- b. " " voorwerpen van kleding.
- c. " " " " voeding en genot.
- d. " " " " woning.
- e. " " papier, boek- en kunstwerken, (incl. dagbladen).
- f. Handel in luxeartikelen.
- g. " " levend vee en gevogelte.
- h. " " andere waren.

XXI.

Verkeerswezen.

- a. Spoor en tram.
- b. Andere vervoermiddelen te land (incl. tolbazen).
- c. Zeevaart.
- d. Binnenscheepvaart (incl. sluis- en brugwachters).
- e. Posterij, telegraphie en telephonie.
- f. Expeditie, bevrachters, bestellers, sjouwerlieden enz.
- g. Logement- en koffihuishouderij, tapperij enz.
- h. Marktwezen.
- i. Begraveniswezen.
- k. Andere bedrijven.

XXII.

Crediet- en bankwezen (incl. geld- en effectenhandel).

XXIII.

Verzekeringswezen.

- a. Levens- en ongelukkenverzekering.
- b. Zieken- en begravenisfondsen.
- c. Brandassurantie.
- d. Andere verzekeringen.

XXIV.

Vrije Beroepen.

- a. Genees- heel- en verloskundigen (incl. tandartsen en tandmeesters).
- b. Vroedvrouwen.
- c. Veeartsen.
- d. Advocaten en procureurs.
- e. Ingenieurs en landmeters (voor zoover niet tot de groep XXIX behorende).
- f. Beeldhouwers, kunstschilders, portrettekenaars, taal- en letterkundigen.
- g. Toonkunstenaars, componisten, muzikanten, concertzangers, organisten.
- h. Tooneelspelers, operazangers.
- i. Overige personen aan het tooneel verbonden (incl. balletdanseressen, bureaulisten).
- k. Andere beroepen tot de publieke gemakkelijheden behorende (incl. kermisreizigers en circuspersoneel).
- l. Archieven, bibliotheken, leesinrichtingen en andere inrichtingen in het belang van wetenschap en kunst.
- m. Schei-, wis-, natuur-, dier- en plantkundigen, niet tot een der andere groepen behorende.
- n. Journalisten, reporters.
- o. Tolken, translatoren.
- p. Administrateurs, rentmeesters, correspondenten, secretarissen.
- q. Stenografen, boekhouders, schrijvers, copiisten.
- r. Vrije verzorging van godsdienstige behoeften (godsdienstonderwijzers, evangelisten, zende-

lingen, voor zoover niet tot XXV en XXXIII behoorend).

- s. Andere beroepen niet onder een der vorige te rangschikken.

XXV.

Onderwijs (excl. openbaar- en godsdienstonderwijs).

XXVI.

Verpleging of verzorging van armen, ouden, kraamvrouwen, zieken, gebrekkigen, invaliden, krankzinnigen, (incl. rijksinrichtingen).

XXVII.

Huiselijke diensten (huis- en stalbedienden e. d.).

XXVIII.

Losse werklieden en andere niet in een bepaald beroep arbeidenden.

XXIX.

In dienst van den Staat (excl. posterij, telegraphie, telephonie, landsdrukkerij e. a. nijverheidsbedrijven).

- a. Algemeen bestuur (departementen enz.).
- b. Diplomatie en consulaatwezen.
- c. Rechtswezen.
- d. Politiewezen.
- e. Notarissen.
- f. Onderwijs (onderwijzend personeel).
- g. Toezicht op het onderwijs.
- h. Sanitaire politie, toezicht op fabrieksarbeid en het stoomwezen.
- i. Krijgswezen (incl. militaire genees- en veeartsenijkundige dienst, excl. de werkplaatsen van leger of marine).
- k. Financienwezen (rekenkamer, belastingen, kadaster, muntwezen).
- l. Waterstaat, (excl. tolbazen, sluiswachters, enz. tot groep XXI b en d behorende.)
- m. Loods-, haven- en bakenwezen.
- n. Koloniale ambtenaren (met verlof in Nederland).
- o. Andere ambten of bedieningen.

XXX.

In dienst van eene provincie.

- a. Provinciale griffiën (incl. Commissarissen der Koningin).
- b. Waterstaat (excl. tolbazen, sluiswachters enz. tot groep XXI b en d behorende).

XXXI.

In dienst van eene gemeente (excl. gasfabrieken, dienst der openbare werken en andere nijverheidsbedrijven).

- a. Gemeente-secretariën incl. burgemeesters).

- b. Politie.
- c. Brandweer.
- d. Financiën en belastingen.
- e. Onderwijs (onderwijzend personeel).
- f. Toezicht op het onderwijs.
- g. Andere ambten of bedieningen (excl. marktwezen).

XXXII.

In dienst van een waterschap.

XXXIII.

In dienst van een kerkgenootschap of kerkelijke gezindte.

- a. Bedienaren van den godsdienst.

De verschillen tusschen deze classificatie en die, voor de uitkomsten der beroepstelling van 1889 gevolgd, zijn de volgende:

De bewerking van diamant en andere edele steenen, die in 1889 bij de fabricage van aardewerk, glas, kalk en steenen was gevoegd, maakt thans eene afzonderlijke klasse uit.

Uit klasse III (boek- en steendrukkerij) is lettervervaardiging vervallen en overgebracht naar klasse XI (metalen), terwijl de boekbinderij is overgebracht naar klasse XIV (papier en kartonbewerking). De aanleg van gas- en waterleiding, die in 1889 afzonderlijk onder de bouwbedrijven als onderafdeeling werd vermeld, is thans in den bouw van huizen opgenomen.

In klasse V (Chemische nijverheid) is thans gebracht de fabricage van kaarsen, olie, vernis, vet en zeep, die vroeger met verlichting eene hoofdklasse vormde, terwijl de fabricage van kunstmest, die in 1889 in eene afzonderlijke onderrubriek voorkwam, thans met verfstoffen te zamen is genomen.

Uit de klasse VII (kleeding en reiniging) is weggevallen de onderafdeeling versiering, die vroeger omvatte de fabricage van handschoenen (thans bij lederbewerking), militaire ornamenten (thans bij kunstnijverheid) en parapluies etc. (thans overgebracht naar de rubriek kleeding). Daarentegen was de vervaardiging van bedden, matrassen enz., die thans eene afzonderlijke rubriek vormt, vroeger in de afdeeling kleeding opgenomen.

Aan klasse VIII (kunstnijverheid) is de 4e onderafdeeling: „naaldwerk” vermeerderd met vervaardiging van militaire ornamenten (voor zoover niet de textiele nijverheid behorende), terwijl de „overige kunstnijverheid” eene nieuwe onderafdeeling vormt.

Bij klasse IX, die in 1889 2 onderafdeelingen had: fabricage van leder en fabricage van wasdoek en caoutchouc, zijn thans 4 onderafdeelingen vermeld, daar elk der beide eerste in twee deelen is gesplitst: fabricage van leder en fabricage van lederen voorwerpen, fabricage wasdoek en caoutchouc en fabricage van voorwerpen van wasdoek en caoutchouc).

Klasse X is nieuw in zooverre, dat hare onderdeelen vroeger met de eerste bewerking van metalen eene hoofdklasse vormden, waarbij toen ook nog de zoutbewerking was gevoegd, die thans in klasse XVII onder de fabricage van voeding- en genotmiddelen voorkomt.

De klasse: bewerking van metalen, die vroeger 3 onderafdeelingen had, omdat de bewerking van ijzer en staal afzonderlijk was gehouden, telt er thans slechts 2. In de 2e onderafdeeling is thans de lettervervaardiging gebracht (vroeger onder boekdrukkerij), alsmede de vervaardiging van timmermansgereedschappen, die vroeger onder de vervaardiging van instrumenten voorkwam.

De klasse XII (fabricage van stoom- en andere werktuigen enz.) die in 1889 3 onderafdeelingen telde, heeft er thans 5, omdat de electrotechniek en vervaardiging van elektrische toestellen, alsmede de fabricage van rijwielen en automobielen afzonderlijk zijn vermeld.

- b. Godsdienstonderwijzers en andere daarmede in rang gelijk te stellen betrekkingen.
- c. Andere ambten of bedieningen.

XXXIV.

Gepensioneerden (uit openbare, kerkelijke of particuliere kassen).

XXXV.

Zonder beroep.

In klasse XIV zijn de boekbinders opgenomen, die in 1889 bij boek- en steendrukkerij waren ingelijfd.

Aan de textiele nijverheid gaat met het oog op onze vlas-industrie, eene nieuwe onderafdeeling vooraf, het gereedmaken van vezelstoffen voor de spinnerij.

Uit de klasse verlichting is thans verdwenen de fabricage van olie, vernis, vet en zeep, die naar de chemische nijverheid zijn overgebracht, en is de overgebleven onderafdeeling: verlichting, gesplitst in fabricage van gas en fabricage van electriciteit (electrische centrale).

De klasse: fabricage van voedings- en genotmiddelen bevatte in 1889 eene afdeeling: bereiding van boter en kaas. Deze benaming is veranderd in kunstmatig zuivelbereiding, terwijl eene nieuwe onderafdeeling is opgenomen „margarinefabricage”, die vroeger onder de boter- en kaasbereiding begrepen was. Ook zijn in deze klasse gebracht als nieuwe onderafdeelingen: drinkwaterleiding-exploitatie (in 1889 onder de bouwvakken gerangschikt) en zoutbewerking, die vroeger met het winnen van metalen en steenkolen en de vervaardiging van turf één geheel uitmaakte. Voorts is in deze klasse de ijsbereiding, die vroeger onder vervaardiging van vruchten-sappen voorkwam, thans gebracht onder fabricage van bier.

In de uitkomsten van 1889 was de warenhandel in drie klassen verdeeld: eigenlijke handel, tusschenhandel (agenten, commissionairs en makelaars) en hulpbedrijven van den handel (hoofdzakelijk omvattende de reizigers en het marktwezen). Thans zijn deze drie klasse ineen gesmolten met dien verstande, dat het personeel tot het marktwezen behorende, naar de klasse verkeer is overgebracht als eene nieuwe onderafdeeling dier klasse, terwijl daaraan nog eene nieuwe onderafdeeling „begraveniswezen” is toegevoegd.

In de klasse „vrije beroepen” heeft, in vergelijking met 1889, splitsing van verschillende afdeelingen plaats gehad. Zoo is de afdeeling kunstenaars en letterkundigen gesplitst in: a. beeldhouwers, kunstschilders, portrettekenaars, taal- en letterkundigen en b. toonkunstenaars, componisten, muzikanten, concertzangers en organisten, c. tooneelspelers en operazangers; zijn de overige personen aan het tooneel verbonden afgescheiden van de overige beroepen tot de publieke vermakelijkheden behorende, doch zijn aan deze laatste toegevoegd: kunstmakers, goochelaars, straatmuzikanten enz.; is de rubriek van 1889: andere beroepen tot wetenschap en kunst behorende thans gesplitst in: a. archieven, bibliotheken, leesinrichtingen enz. b. schei- wis-plant- en dierkundigen. c. journalisten en reporters. d. tolken en translateurs; is ten slotte uit de rubriek andere beroepen niet onder een der vorige te rangschikken afgescheiden: vrije verzorging van godsdienstige behoeften, evangelisten enz.

In de klasse „In dienst van den staat” is de afdeeling „rechtswezen” van 1889 thans in drieën verdeeld: rechtswezen, politiewezen en notariaat, en het onderwijs in tweeën, onderwijzend personeel en toezicht op het onderwijs.

In de klasse „In dienst eener gemeente” zijn politie en brandweer thans gescheiden, en heeft in de afdeeling onderwijs dezelfde verdeling plaats gehad als bij het Rijks-onderwijs.

Tijdens het nog in onderzoek zijn van de bovengenoemde classificatie der beroepen, had bij Koninklijk Besluit van 9 Januari 1899 No. 43 de reorganisatie van de Centrale Commissie voor de Statistiek plaats en werd er thans naast de gereorganiseerde Commissie een Centraal Bureau voor de Statistiek opgericht.

De nieuwe Commissie werd bij schrijven van 8 Februari 1899 La. A. Afdeeling M. P. V. uitgenoodigd in overweging te nemen, hoe de te verzamelen gegevens der volks- en beroeps-telling en der woningstatistiek zouden moeten worden bewerkt en de uitkomsten gepubliceerd, opdat een en ander kon vastgesteld worden vóór de samenstelling van het ontwerp van

Hoofdstuk V der Staatsbegrooting voor 1900, waarop daarna de noodige gelden zouden moeten worden uitgetrokken. Den 16^{en} Mei 1899 werd door de Commissie haar advies daarover uitgebracht.

De Commissie heeft in haar advies achtereenvolgens behandeld: I de inrichting der volkstelling, II de inrichting der woningstatistiek, III de inrichting der beroepstelling.

Ter tegemoetkoming aan den wensch van het Institut International de Statistique, gaf de Commissie in overweging alle gegevens ook te publiceeren voor de volgende groepen van gemeenten; gemeenten met 500 inwoners en minder, van 501—1000 inwoners, van 1001—2000 inwoners, van 2001—5000 inwoners, van 5001—10000 inwoners, van 10001—20000 inwoners, van 20001—50000 inwoners, van 50001—100000 inwoners en van gemeenten met meer dan 100000 inwoners.

Wat de inrichting der volkstelling betreft, wenschte de Commissie de hoofden der tabellen van de uitkomsten van 1889 in hoofdzaak te behouden. Echter meende de Commissie dat uit het eerste gedeelte de afzonderlijke vermelding der tijdelijk afwezigen achterwege kon blijven, en dat de opgaaf van de oppervlakte van iedere gemeente en de berekende dichtheid eigenaardiger in deze tabel thuis behoorde dan in het derde gedeelte, waarin de bevolking naar de nationaliteiten is gesplitst. In het tweede gedeelte zou eene kolom ingevoegd kunnen worden, waarin voor iedere gemeente het aantal gestichten wordt vermeld. In het derde gedeelte oordeelde de Commissie het beter, om de geheele bevolking zoowel naar de geboorteplaatsen als naar de nationaliteiten te splitsen. In 1889 waren alleen de Nederlanders naar geboorteplaatsen ingedeeld. Voor het 4de gedeelte stelde de Commissie voor, de verdeling der bevolking naar den leeftijd alleen voor de gemeenten boven 5000 zielen te doen plaats hebben, terwijl zij tevens de wenschelijkheid uitsprak, om van de leeftijdsklassen beneden 1 jaar, 1 jaar, 0—4 jaar, 5—9 jaar, 10—14 jaar enz. totalen te berekenen.

De indeeling naar de kerkelijke gezindten zou de Commissie op dezelfde wijze willen doen geschieden als in 1889; hierbij zou echter, om tegemoet te komen aan den wensch van het Institut International de Statistique bovendien eene splitsing in 10 jaarlijksche leeftijdsgroepen kunnen worden gemaakt. Het 6e en 7e deel der uitkomsten van de volkstelling van 1889, zouden, door het niet stellen van vragen omtrent blindheid en doofstomheid, vanzelf vervallen. In het rijkdeel zouden dan, evenals in 1889, de uitkomsten der provinciale deelen kunnen worden gerecapituleerd, terwijl eene wetenschappelijke inleiding ook thans weder wenschelijk werd geacht.

De gegevens, die, tengevolge van de op advies der Commissie in de telkaart opgenomen vraag 11, verzameld zouden worden, zou de Commissie gaarne, evenals de uitkomsten der beroepstelling, afzonderlijk gepubliceerd zien.

Allereerst zou, naar de meening van de Commissie provinciesgewijs in tabelvorm kunnen worden medegedeeld voor elke gemeente (gesplitst naar de wijken) het aantal woningen, onderscheiden naar het aantal vertrekken, al of niet in onmiddellijke gemeenschap met de buitenlucht staande, en het aantal personen, daarin wonende.

Vervolgens zou voor elke gemeente, eveneens gesplitst naar de wijken, de woningstatistiek nader in bijzonderheden behandeld kunnen worden en wel in dier voege, dat het aantal woningen met één, twee, drie enz. bewoonde vertrekken, telkens gesplitst werd naar het aantal personen daarin per vertrek wonende.

Voorts kwam het der Commissie niet onbelangrijk voor, eenig verband te leggen tusschen de antwoorden op de beroepsvragen en die op de woningvraag, hetgeen h. i. zou kunnen geschieden, door voor iedere gemeente met betrekking tot de woningen, waarin meer dan

2 personen per vertrek wonen, te vermelden de beroepsklasse, met onderscheiding naar de positie in het beroep, waartoe de hoofden van gezinnen behoorden, die deze woningen in gebruik hadden. Ten einde echter een zooveel mogelijk juist beeld van den werkelijken toestand te verkrijgen, zou het noodig zijn, dat tevens werd aangegeven het totaal aantal gezinshoofden, in elke beroepsklasse, en in iedere beroepspositie voorkomende.

Omtrent de bewerking en publiceering van de uitkomsten der beroepstelling, meende de Commissie behoudens haar advies in zake de classificatie der beroepen, geen principieele voorstellen tot wijziging te moeten doen. Alleen zou zij de récapitulatie voor het geheele Rijk in het rijkdeel willen plaatsen en niet, zooals in 1889, in de te bewerken wetenschappelijke inleiding. Tevens werd de wenschelijkheid uitgesproken, zoowel om eene alphabetische als eene systematische lijst te publiceeren, waarin alle op de telkaarten voorkomende beroepen werden vermeld, met opgaaf van de klasse en onderrubrieken waarin zij zijn verantwoord.

Naar aanleiding van 's Ministers schrijven had de Commissie tevens de vraag overwogen, door wien de bewerking en de publiceering der uitkomsten van de 8^e Volkstelling zou behooren te geschieden. Het kwam de Commissie geheel in overeenstemming met het gevoelen van den ondergeteekende voor, dat, nu sedert de vorige volkstelling een Centraal Bureau voor de Statistiek als Rijksinstelling in het leven is geroepen, de bewerking van de uitkomsten der volkstellingen eigenaardig bij dit Bureau thuis behoorde. De Commissie vond dan ook vrijheid, gebruik makende van de bevoegdheid haar bij art. 8 al. 2 van het Koninklijk Besluit van 9 Jan. 1899, St.bl. No. 43, verleend, aan den Minister met aandrang te verzoeken om, door tusschenkomst van de Centrale Commissie, de bewerking en publiceering van de uitkomsten der 8^e Volkstelling te doen geschieden door het Centraal Bureau voor de Statistiek.

Bij schrijven van 6 Juni 1899 No. 68, Afdeling M. P. V. deelde de Minister mede dat hij zich kon vereenigen met het gegeven advies, om het bewerken en publiceeren der uitkomsten van de achtste Volkstelling, Beroepstelling en Woningstatistiek op te dragen aan het Centraal Bureau voor de Statistiek, en met de adviezen door de Commissie uitgebracht, in zake de bewerking en publiceering van de uitkomsten, benevens met het gedane voorstel omtrent de beroepsclassificatie.

In dit schrijven werd tevens medegedeeld, dat het materiaal rechtstreeks door de gemeentebesturen aan het Centraal Bureau voor de Statistiek zou worden toegezonden, en dat aan de gemeentebesturen opgedragen was met spoed en nauwgezetheit te voldoen aan de eventueele verzoeken om inlichtingen of ter verbetering van fouten en aanvulling van leemten in het materiaal.

Bij circulaire van den 12^{en} Juni 1899, No. 76, Afd. M. P. V. werden nu aan de Commissarissen der Koningin in de verschillende provinciën de voor hen en de gemeentebesturen benoodigde aantallen afdrukken van het Koninklijk Besluit van 2 Mei 1899, betreffende de Achtste Algemeene Tienjaarlijksche Volkstelling toegezonden, benevens een gelijk aantal afdrukken van de krachtens dat Koninklijk Besluit door den Minister bij beschikking van 17 Mei 1899 No. 64 Afdeling M. P. V. vastgestelde voorschriften tot regeling der werkzaamheden van de gemeentebesturen ten opzichte dier volkstelling.

Deze circulaire bevatte tevens de voorschriften waarnaar de werkzaamheden der Commissarissen zelve in zake de telling werden geregeld.

Den Commissarissen werd daarin aanbevolen stipt toe te zien dat de gemeentebesturen van den aanvang af, totdat de werkzaamheden zijn afgelopen, de volkstelling met zorg en met

nauwgezette inachtneming der gegeven voorschriften voorbereiden en uitvoeren, en dat alle werkzaamheden op de daarvoor vastgestelde tijden werden verricht. Inzonderheid beval de Minister aan, dat de Commissarissen goed zouden toezien op de keuze van het tellerspersoneel, alsmede er voor zouden waken, dat geene voorafgaande invulling der kaarten uit de bevolkingsregisters plaats vond, opdat daardoor mede voorkomen werd, dat personen die ten onrechte op de bevolkingsregisters stonden, onder de aanwezige bevolking werden opgenomen.

Bijzonder toezicht werd aanbevolen op de geregelde en vlugge heen- en terugzending der oranje en rose kaarten van tijdelijk aanwezigen. De Commissarissen werden gemachtigd om, indien, bij het zich bij voortdoring op de hoogte houden omtrent den geregelde gang der volkstelling, bij hen twijfel rees omtrent den richtigen gang van zaken bij eenig gemeentebestuur, zich hetzij persoonlijk zonder voorafgaande waarschuwing naar zoodanige gemeente te begeven, hetzij dit op te dragen aan ter zake kundige personen, om te onderzoeken of de werkzaamheden goed en overeenkomstig de voorschriften werden verricht. Indien zulks noodig bleek, moesten de Commissarissen ten spoedigste de noodige voorschriften geven, om in zoodanige gemeente eenen richtigen gang van zaken te verzekeren, en begane onregelmatigheden te herstellen, zij het dan ook door eene herhaling der telling, die dan door een of meer door de Commissarissen benoemde personen zoude moeten worden geleid. De Minister sprak daarevens den wensch uit, dat de gemeentebesturen reeds dadelijk met dezen maatregel zouden worden in kennis gesteld.

Door den Minister werd voorts in de circulaire medegedeeld, dat zoo de daarvoor op de begroting voor zijn Departement uitgetrokken gelden werden toegestaan, de vergoeding, aan de gemeentebesturen uit te keeren, zou bedragen eene som, berekend naar den maatstaf van vier en een halven cent per getelden persoon der werkelijke bevolking volgens de uitkomsten der volkstelling. Reeds dadelijk achtte de Minister mededeeling ook daarvan aan de gemeentebesturen gewenscht, onder kennisgeving van de wijze waarop de gemeentebesturen over die gelden zoude kunnen beschikken, opdat die Besturen daarmede bij de voorbereidende maatregelen voor de volkstelling (bepaaldelijk het aanstellen van geschikte tellers) rekening konden houden. De wijze, waarop de gemeentebesturen de van het Rijk te ontvangen tegemoetkoming voornemens waren te besteden, moest aan de goedkeuring van de Commissarissen worden onderworpen, opdat deze laatsten in de gelegenheid gesteld werden, eene billijke verdeling te bevorderen van de voor belooningen beschikbare som, tusschen de verschillende personen (ambtenaren en tellers), die met de werkzaamheden der telling zouden belast worden, en opdat hierbij ook het groote belang van het bezigen van goede tellers werd in het oog gehouden.

Hetgeen elke gemeente nog zou toekomen na uitkeering van den eersten termijn (2 cts. per inwoner berekend naar het cijfer der bevolking op 1 Januari 1900 volgens de bevolkingsregisters), zou kunnen worden uitgekeerd als alle werkzaamheden betreffende de volkstelling bij de gemeentebesturen zouden zijn afgelopen, doch onder voorbehoud, dat eventuele kosten van onderzoekingen in loco, die zij hebben doen noodig zijn, door de gemeentebesturen moesten worden gedragen. Indien die inspectiën gunstig uitvielen, zouden de daarvoor door de gemeentebesturen reeds uitgegeven kosten bij de uitkeering door het Rijk worden vergoed.

Ten slotte werd aan de Commissarissen opgedragen, na afloop der volkstellingswerkzaamheden een beknopt verslag uit te brengen van den gang der volkstelling in hunne provincie, bij welks samenstelling gebruik moest worden gemaakt van de rapporten door de gemeentebesturen bij de Commissarissen in te leveren. Uit dit verslag zouden dan moeten blijken de voor- of nadeelen van de gevolgde methoden en van de gegeven voorschriften, alsmede het oordeel omtrent de betrouwbaarheid der resultaten, in verband ook met den aan de volkstelling gegeven omvang.

Den 16^{en} September 1899 werd van wege het Departement van Binnenlandsche Zaken aan de Ministers van Oorlog, Marine, Koloniën en Justitie, den Commandant van het Invalidenhuis te Leiden en de Directien der krankzinnigengestichten eene circulaire gericht, waarin dezen personen en directies werd medegedeeld, dat, voor het houden van de achtste volkstelling tusschen 26 December 1899 en 1 Januari 1900 aan de inrichtingen onder hun beheer door het gemeentebestuur zouden worden toegezonden het benodigd aantal kaarten, waarop de gevraagde opgaven van alle personen, die in den nacht tusschen 31 December 1899 en 1 Januari 1900 werkelijke woonplaats in die instellingen hadden, onverschillig of zij op dat oogenblik in de instellingen aanwezig waren, zouden moeten worden verstrekt. Ook moesten beschreven worden de personen, die op het genoemde tijdstip in die instellingen aanwezig waren, zonder daar in werkelijke woonplaats te hebben.

In deze circulaire werd voor verschillende categoriën van personen van gestichten en instellingen medegedeeld, in hoeverre de instellingen als de werkelijke woonplaatsen van de te beschrijven personen konden gerekend worden.

Mede werden de noodige wenken gegeven, ten opzichte van de invulling van de vragen 2 (als hoedanig hij (zij) in het gesticht leefde bijv. als verpleegde, gevangene, gedetineerde enz.) en van de vragen 9 en 10 naar het ambt of het beroep der in de instellingen vertoevende personen, alsmede van de nummering der kaarten en der verzamelkaarten.

Bij schrijven van 9 December 1899, N°. 1407, Afd. M. P. V. werden aan de Commissarissen der Koningin in de verschillende provinciën in een aanvullingscirculaire alsnog de volgende punten, die vragen hadden doen rijzen, onder de aandacht gebracht.

a. Personen, die tijdens de volkstelling tijdelijk in het buitenland vertoefden, zonder hunne werkelijke woonplaats daarheen te hebben overgebracht, moesten gerekend worden te behooren tot de bevolking der gemeente, in welker bevolkingsregisters zij stonden ingeschreven. Aldaar moesten dus voor hen blauwe of witte kaarten worden ingevuld.

b. Ten aanzien van dienstboden, die niet werkzaam waren in het vak van dengene in wiens dienst zij stonden, maar wier werkzaamheden uitsluitend huiselijke diensten betroffen, moest vraag 10 beantwoord worden met: „huiselijke diensten”.

c. Zij die nevens een ambt of bediening als bedoeld in vraag 9 eenig beroep ambacht of handwerk als bedoeld in vraag 10 uitoefenden hadden alleen vraag 10 te beantwoorden. (zie blz. 18). Zij die werkzaam waren bij het onderwijs in dienst van den staat, eene gemeente of eene kerk, moesten dit opgeven achter vraag 9, indien zij om bovenbedoelde reden niet vraag 10 hadden te beantwoorden.

d. Voor krankzinnigen in gestichten moest vraag 10 met „zonder beroep” worden beantwoord. Vraag 11 behoefde voor de in de gestichten verblijf houdende personen alleen te worden beantwoord, voor zooveel aanging de van het gesticht afgescheiden (zij het ook daarmede onder een dak liggende) woningen van de geneeskundigen en van het verdere verplegende of bedienende personeel.

e. Volgens de voorschriften werden de kinderen geacht te behooren tot de kerkelijke gezindten hunner ouders of voogden, zoolang zij niet tot eene andere gezindte waren toetreden. Dit kon alleen van toepassing komen, wanneer er geen twijfel bestond omtrent de kerkelijke gezindte der ouders of voogden, en indien dit niet door een tegenstrijdig antwoord op de telkaart was te niet gedaan. Indien de ouders verschillende kerkelijke gezindten waren toegedaan, en omtrent de kinderen vraag 8 niet was beantwoord, diende geïnformeerd te worden. Indien de ouders wel eene kerkelijke gezindte waren toegedaan en vraag 8 voor

kinderen was beantwoord met „geen kerkelijke gezindte”, dan diende bij dit antwoord te worden berust.

f. Wanneer gehuwde officieren en mindere schepelingen bij de volkstelling beschreven werden, behoorende tot de bevolking van het schip aan boord waarvan zij geplaatst waren, dan moesten de verzamelkaarten, bestemd voor hunne aan den wal wonende gezinnen, gesteld worden ten name van hunne vrouwen of van wie anders in het bevolkingsregister der gemeente als hoofd stond aangegeven. Het invullen van oranje-kaarten voor de bedoelde personen, die den nacht van 31 Dec. 1899 op 1 Januari 1900 bij hunne gezinnen doorbrachten, werd niet noodig geacht.

g. Personen behoorende tot het reserve-personeel van de landmacht moesten gelijk gesteld worden *niet* met vrijwilligers maar met miliciens, en hadden dus werkelijk woonplaats in de woning waarin zij thuis behoorden.

h. Daar in den regel oranje en rose kaarten zouden zijn ingevuld door of in het bijzijn van personen, die zij betroffen, zouden de onderscheidene vragen op die kaarten veelal nauwkeuriger en vollediger zijn beantwoord, dan op de voor die personen in hunne werkelijke woonplaats door anderen ingevulde blauwe of witte kaarten. Daarom moest de vergelijking der oranje en rose kaarten met de blauwe en witte ten opzichte van den geheelen inhoud geschieden, en na opheldering der eventuele verschillen, met elkander in overeenstemming worden gebracht.

i. Omtrent den Staat (model L), betreffende het aantal huizen, schepen en woonwagens in de gemeente, werd gewenscht dat deze zóó zou worden ingericht, dat daaruit dadelijk de statistiek der huizen enz., die de uitkomsten zouden moeten bevatten, kon worden opge maakt. Ook werd duidelijk opgave verzocht van het aantal huizen, waaruit een gesticht of instelling bestond.

j. Arbeiderswoningen, die onder één dak waren gebouwd, ieder een eigen buitendeur hadden, en van elkander gescheiden waren door van den grond af opgetrokken muren, terwijl geene andere gemeenschap bestond dan door middel van eenen zolder onder het gemeenschappelijk dak, moesten ieder afzonderlijk als een woonhuis worden beschouwd.

In deze circulaire werd tevens aan de Commissarissen mededeeling verzocht van wijzigingen die de oppervlakten van de verschillende gemeenten in hun gewest hadden ondergaan sedert de opnemingsdaaromtrent gedaan voor de herziening der belastbare opbrengst der ongebouwde eigendommen.

Aan den Minister van Oorlog werd eveneens bij schrijven van 9 December 1899 de beslissing omtrent de werkelijke woonplaats van het reserve personeel bij de landmacht medegedeeld.

Bij schrijven van 14 December bracht de Minister nog ter kennis van de Commissarissen dat het hierboven onder c (zie blz. 17) bedoelde nog eene wijziging behoefde, en dat achter het woord: „uitoefenen” namelijk nog moesten worden gevoegd de woorden: „en dit hun hoofdberoep is”.

De bovenstaande wijzigingen en aanvullingen hadden in de meeste gevallen op voorstel of na het inwinnen van het advies van den ondergeteekende plaats.

Behalve de vragen die aanleiding gaven tot bovengenoemde wijzigingen en aanvullingen, werd bij schrijven van 8 December 1899 door de Vereeniging de Dageraad het verzoek tot den Minister van Binnenlandsche Zaken gericht, om te bevorderen, dat in elk geval, waarin de betrokken personen in staat zouden zijn de kaarten zelf in te vullen, dit ook behoorde te geschieden, en dat niet, zooals bij de ingelijfd en bij de zee- en landmacht plaats had, de kaarten werden ingevuld door ge gradueerden uit i. c. de zakboekjes, die omtrent de vraag naar het kerkgenoot-

schap vaak op zonderlinge wijze ingevuld zijn. Het Bestuur dier vereeniging meende, dat de betrokken personen zelve in de gelegenheid moesten worden gesteld, om de vraag naar het kerkgenootschap naar eigen ernstige overtuiging te beantwoorden.

Op dit verzoek gaf de Minister aan adressante te kennen, met verwijzing naar de reeds uit het Besluit van 2 Mei 1899 voortgevloeide voorschriften, dat thans daarvan niet meer kon worden afgeweken, en dus de hoofden van gezinnen en bestuurders van gestichten aansprakelijk waren gesteld voor de behoorlijke invulling der kaarten. De voorschriften, schreef de Minister, waren er echter op gericht, om de meest mogelijke nauwkeurigheid en volledigheid te bevorderen, en konden geen aanleiding geven tot het uitoefenen van invloed of pressie.

Intusschen was het Centraal-Bureau voor de Statistiek begonnen voorbereidende maatregelen te nemen tot het bewerken van de uitkomsten.

Reeds spoedig nadat de Minister aan de Centrale Commissie voor de Statistiek had medegedeeld, dat hij zich met het voorstel der Commissie, om de bewerking van de uitkomsten der volkstelling op te dragen aan het Centraal Bureau voor de Statistiek kon vereenigen, gaf de ondergeteekende aan den Minister te kennen, dat de behoefte aan localiteit zich zou doen gevoelen, zoodat niet voor de bewerking der uitkomsten, dan toch voor eene geordende berging van het kaartmateriaal. De ondergeteekende gaf daarbij te kennen, dat, wat de bewerking aanging, het hem wenschelijk zou voorkomen, dat die werkzaamheden, ter vermindering van het gevaar van teloorgegaan of beschadiging der kaarten en verzamelkaarten en ter verzekering van eene voortdurende goede controle op den gang van het werk, in één gebouw werden gecentraliseerd. Indien daartoe echter de mogelijkheid ontbrak, dan zou toch naar eene behoorlijke bergruimte voor het materiaal moeten worden uitgezien.

Nadat tevergeefs was getracht de noodige ruimte te verkrijgen in enkele landsgebouwen, werd het perceel in het Westeinde N°. 20 te 's-Gravenhage gehuurd, tegen eene huurprijs van f 3.500.— per jaar, ingaande met 1 Januari 1900. Voor inrichting en meubilering werd een bedrag van f 2.500.— ter beschikking gesteld.

De ondervinding, opgedaan bij de gecentraliseerde bewerking der volks-beroeps- en woningtelling, heeft ruimschoots bevestigd het groote belang voor de juistheid en de eenvormigheid der uitkomsten, verbonden aan voortdurende leiding en toezicht op de bewerking, een belang dat alleen bij bewerking in één gebouw voldoende kan worden gediend.

Door de werkzaamheden over 2 ploegen van personen te verdeelen, waarvan de eene des daags, de andere des avonds arbeidde, was het mogelijk de arbeidskracht van circa 110 personen voor het bewerken der uitkomsten te bezigen, hetgeen van grooten invloed is geweest op eene spoedige publicatie der uitkomsten.

Nadat in de Staatscourant van 25 September 1900 N°. 224 voor iedere gemeente het bevolkingscijfer naar de geslachten gesplitst volgens de volkstelling was gepubliceerd, en in de Staatscourant van 8 October 1900 N°. 231 eene vergelijking van die hoofdcijfers met die van vorige tellingen eene plaats had gevonden, konden de volledige uitkomsten der eerste provincie (Noordbrabant) nog vóór het einde van 1900 het licht zien, en konden die voor de andere provinciën met korte tusschenpoozen volgen, zoodat het deel, bevattende de recapitulatie der gegevens voor het geheele Rijk, op 16 Juli 1901 de rij der 12 volkstellingsdeelen sloot.

Bij Koninklijk Besluit van 28 December 1902 N°. 29 werd ondergeteekende gemachtigd tijdelijk personeel in dienst te nemen ter bewerking van de uitkomsten der volkstelling tegen

eene door hem, onder goedkeuring van den Minister van Binnenlandsche Zaken te bepalen belooning, welke belooning door de personen voor zoover zij ambtenaren waren, gelijktijdig met de aan hun ambt verbonden jaarwedde zou worden genoten.

Onder 's Ministers goedkeuring werd thans een reglement vastgesteld voor de bewerking der uitkomsten van de volkstelling, bevattende de regeling en de verdeling der werkzaamheden, de tarieven waarnaar de belooning dier werkzaamheden zou geschieden en de wijze waarop die belooningen door de verschillende categoriën van bewerkers zouden worden genoten; de wijze waarop de controle zou geschieden, en aan welke personen de recapitulatie-arbeid zou worden opgedragen, benevens andere minder belangrijke bijzonderheden omtrent de verloven, boeten en ontslag. Dit reglement, dat aanvankelijk slechts voor de volkstelling gold, werd later uitgebreid met bepalingen betreffende het bewerken en de controle van de uitkomsten der beroepstelling en der woningstatistiek, alsmede voor de vergoeding der daaraan verbonden werkzaamheden.

Het reglement werd door alle deelnemende bewerkers ondertekend ten blijke dat zij zich aan de daarin vervatte bepalingen onderwierpen.

Aan het reglement werd eene handleiding voor de bewerking toegevoegd, die vooral in bijzonderheden den eersten arbeid regelde: de controle der kaarten, met name of het kaartenmateriaal volledig was ingezonden, of de beantwoording der vragen zoodanig was geschied als noodig was voor de invulling der tabellen, die de uitkomsten moesten bevatten, en of in de beantwoording der verschillende vragen geen blijkbare onjuistheden hadden plaats gehad. De mate van nauwkeurigheid, waarmede deze controle geschiedde, bepaalde toch of bij de verdere werkzaamheden tengevolge van dan nog foutief bevonden kaarten, die ter verbetering terug moesten, meer of minder oponthoud ontstond.

Ter beoordeeling van eene voldoende invulling van de vragen 9 en 10 werd aan het slot van de handleiding afgedrukt de door de Centrale Commissie voor de Statistiek aanbevolen en door den Minister overgenomen beroepsclassificatie (zie blz. 9).

De dagelijksche leiding der werkzaamheden in het gebouw in het Westeinde werd opgedragen aan den heer F. Fonck, destijds Adjunct-Commies bij het Centraal Bureau voor de Statistiek, die bij afwezigheid of verhindering zou worden vervangen door den heer J. C. Brons, Commies b/h Departement van Binnenlandsche Zaken, terwijl de heer J. Heynen met den titel van hoofdcontroleur aan het personeel, met de leiding belast, werd toegevoegd. De beide laatstgenoemde heeren hadden bij de werkzaamheden der volkstelling van 1889 reeds eene leidende positie bekleed.

Ik stel er prijs op ook te dezer plaatse met groote waardeering de bekwaamheid en toewijding te erkennen, waarmede deze heeren, en met name de heer Fonck, het veelomvattend en inspannend werk der volkstelling hebben helpen leiden.

Den 7^{en} Februari 1900 kwam het materiaal der eerste gemeente (St. Geertruid in Limburg) bij het Centraal Bureau voor de Statistiek in, en werd dit bij wijze van proef volgens de in de handleiding gegeven voorschriften dadelijk bewerkt.

Den 1^{en} Maart d. a. v. was het materiaal van een genoegzaam aantal gemeenten ingekomen, om een gedeelte der reeds aangewezen bewerkers te werk te stellen, terwijl den 15^{en} Maart het volle personeel in werking trad, en dus met ruim 100 personen geregeld kon worden doorgewerkt. Behalve kleine gedwongen verloven, die moesten worden gegeven bij den aanvang der beroepstelling en der woningstatistiek, welke echter niet langer dan veertien dagen duurden, is dat personeel onafgebroken tot 1 Februari 1902 werkzaam geweest met een werktijd van 6 uur voor de dagploeg en van 4 uur voor de avondploeg. Na 1 Februari 1902 werd alleen

's daags gewerkt tot circa 1 Mei, toen het gebouw op het Westeinde werd verlaten. Tot 15 October 1902 werden nog een achttal personen, die door de welwillendheid van den Minister van Justitie een onderkomen vonden in ongebruikte lokalen van het vroegere gebouw der rechtbank; aan het werk gehouden ter afwerking der uitkomsten van de beroepstelling en der woningstatistiek en ter correctie van drukproeven.

Reeds bij de bewerking van het materiaal der eerste gemeenten bleek dat vooral ten opzichte der vragen bij 10 gedaan de beantwoording in vele gevallen te wenschen overliet, waardoor het den ondergeteekende noodig voorkwam, om aan de gemeentebesturen bij circulaire van 15 Februari 1900, ter voorkoming zooveel mogelijk van het ter verbetering terug zenden van kaarten, het verzoek te richten bijzondere aandacht te wijden aan de controle van deze vragen. Als toelichting werd daarin medegedeeld dat uit de beantwoording dier vragen moest kunnen blijken:

1°. in welk vak men werkzaam was. Dit moest worden beoordeeld naar den aard van het bedrijf, waaraan men was verbonden, zoodat een portier, een kuiper een machinist, een kantoorbediende in eene bierbrouwerij bij vraag 10a als vak moesten opgeven: *bierfabriekage*. Voor hen, die niet in een bepaald vak werkzaam waren, als bijv. losse werklieden, reizigers in verschillende waren, agenten voor verschillende Maatschappijen of fabrieken e. d. moest dit in vraag 10a worden vermeld;

2°. moest uit vraag 10b blijken welk beroep men in dat bedrijf uitoefende;

3°. moest de beantwoording van vraag 10c zoodanig zijn dat daaruit kan worden opgemaakt:

- a. of men dat beroep als patroon uitoefende voor eigen rekening;
- b. als patroon voor rekening van een ander;
- c. of men in dienstbetrekking was, en in dat geval,
 1. of men was belast met opzicht, directie of controle over andere personen;
 2. of men behoorde tot het kantoorpersoneel;
 3. of men tot de gewone arbeiders moest worden gerekend.

Hierbij werd nog opgemerkt dat voor vrouwelijke echtgenooten, welke hare mans geregeld in hun beroep behulpzaam waren of een eigen beroep uitoefenden, al de bovengenoemde vragen moesten zijn beantwoord. Vrouwen, die op die wijze in het beroep des mans werkzaam waren, moesten geacht worden daarin dezelfde positie als de man te bekleeden. Huiselijke diensten, in eigen kring door haar verricht, of kleine handreikingen aan den man in de uitoefening van zijn beroep gedaan, moesten niet in aanmerking genomen worden.

De uitzending van deze circulaire toen nog slechts van een klein aantal gemeenten het materiaal ontvangen was, is vermoedelijk van grooten invloed geweest op eene verminderde terugzending van kaarten voor zooveel de beantwoording der vragen bij 10 betreft. De beantwoording der vragen 10c en 10d was echter veelal nog niet zóó, dat daaruit de juiste positie in het beroep was af te leiden: met name was voor velen moeilijk de positie te bepalen van in het bedrijf hunner ouders arbeidende kinderen. Dezen wilde men veelal niet met gewone knechts en meiden gelijkstellen, en toch kon in de meeste gevallen niet worden beweerd, dat zij met opzicht of controle over anderen waren belast. Na ingewonnen inlichtingen werd dan genoegen genomen met de invulling achter vraag 10d met zoon of dochter, en werden zij, tenzij anders bleek, als gewone werklieden beschouwd.

Ook bleek reeds spoedig dat de beantwoording van vraag 8 vaak voor de bewerking tot moeilijkheden aanleiding zou geven. Met name was die beantwoording op vele kaarten slechts

met „gereformeerd” geschied, waarmede nu eens werd bedoeld Nederduitsch hervormd. dan weder Christelijk gereformeerd of een der verschillende nuances der personen behorende tot gereformeerde kerken.

Ook hier kon spoedige zending eener circulaire aan de gemeente-besturen, den 21^{en} Maart 1900, nog veel terugzending van kaarten voorkomen. In deze circulaire werd medegedeeld, dat met de invulling achter vraag 8 van gereformeerd geen genoegen kon worden genomen, doch dat daarvoor de naam eener werkelijk bestaande kerkelijke gezindte als: Nederlandsch Hervormd, Christelijk Gereformeerd, of behorende tot de Gereformeerde Kerken, moest worden ingevuld.

Nader werd, op grond van mededeelingen van bevoegde zijde ontvangen, aan de gemeente-besturen bericht, dat de vraag ook met „Gereformeerde Kerk” beantwoord kon worden.

Overigens wordt bij de moeilijkheden tijdens de bewerking ondervonden als gevolg van gebrekkige of onvolledige beantwoording der vragen hier niet uitvoerig stilgestaan. Kaarten waarbij zoodanige gebreken werden aangetroffen werden steeds ter verbetering teruggezonden. In welke mate dit is geschied kan uit nevenstaand overzicht blijken.

Wanneer de vragen formeel juist waren beantwoord, moest dezerzijds uiteraard met de beantwoording worden genoegen genomen. De controle op de feitelijke juistheid der beantwoording berustte bij de gemeente-besturen, en kon alleen door deze worden uitgeoefend. Slechts dan, wanneer uit het onderling verband der vragen, b.v. door vergelijking der opgaven nopens leeftijd en burgerlijken staat, of leeftijd en beroep, ergens klaarblijkelijk een fout schuilen moest, ging de kaart terug. Het spreekt echter wel van zelf dat feitelijke controle van dezen aard slechts in zeer beperkte mate mogelijk was.

Evenmin kon dezerzijds worden nagegaan of, in welke gemeente ook, personen *niet* waren geteld die tot hare werkelijke bevolking behoorden, en evenmin, of voor oranje en rose kaarten van in eenige gemeente tijdelijk aanwezigen, voor zoover zij tot de Nederlandsche bevolking behoorden, steeds blauwe of witte kaarten in het volkstellingmateriaal aanwezig waren. Ook dubbeltellingen van gezinnen of afzonderlijklevende personen konden, indien zij mochten zijn voorgekomen, bij de bewerking der uitkomsten slechts hoogst zelden en bij toeval worden ontdekt, en dan nog alleen, voor zoover zij in dezelfde gemeente (resp. in dezelfde wijk eener gemeente) waren geschiedt. Omtrent de volkomen juistheid van de grootte van het bevolkingscijfer kon de bewerking dus geen volstrekte zekerheid verschaffen.

En wat betreft de juistheid der onderscheidene splitsingen, die aan de beantwoording der verschillende vragen moesten worden ontleend, bestaat geen zekerheid dat na de controle bij de gemeente-besturen geene fouten zijn ongecorrigeerd gebleven.

Het betrekkelijk groot aantal kaarten dat, blijkens nevenstaand overzicht, ter verbetering terug moest, doet wel vermoeden dat er nog een onbekend aantal fouten, die bij de bewerking niet aan het licht konden treden, de uitkomsten der volkstelling zijn blijven vitiëren.

OVERZICHT VAN HET AANTAL TER AANVULLING OF VERBETERING TERUGGEZONDEN KAARTEN, GESPLITST NAAR DE VRAGEN, WELKE TOT HARE TERUGZENDING HADDEN GELEID.

PROVINCIEËN.	VRAAG 1. Namen en Voor- namen.	VRAAG 2. Gezinnen of afz. lev. personen.	VRAAG 3. Positie in het gezin.	VRAAG 4. Geboorte- jaar en datum.	VRAAG 5. Geboorte- plaats.	VRAAG 6. Nationa- liteit.	VRAAG 7. Burgerl. staat.	VRAAG 8. Kerk. gezindte.	VRAAG 9. Ambt of bediening.	VRAAG 10. Beroep.	VRAAG 11. Woning- vraag.	TOTAAL. Incl. voor versch. vragen.	In % der totale bevolking.
Noordbrabant . . .	—	39	903	590	351	33	699	5859	607	18752	1904	30206	5.46
Gelderland . . .	1	24	1223	506	566	22	891	8582	994	22312	2167	37617	6.64
Zuidholland . . .	6	85	2674	1290	879	24	2909	22625	2009	25462	3366	61985	5.42
Noordholland . . .	3	23	1584	1187	451	30	3355	13310	1337	14314	3712	40069	4.15
Zeeland	6	4	321	210	122	3	266	9049	410	5296	532	16545	7.65
Utrecht	1	26	504	144	440	13	562	3023	340	7436	995	13622	5.41
Friesland	—	3	776	233	118	15	600	12219	665	8589	1414	24725	7.27
Overijssel	2	16	376	175	220	18	332	7003	538	8820	770	13506	5.55
Groningen	2	5	568	155	205	2	511	21433	869	8975	1371	34976	11.67
Drenthe	—	7	276	137	87	—	290	6785	236	6992	661	15543	10.48
Limburg	6	55	1794	1228	735	20	1902	3320	451	23791	1236	34739	12.32
Het Rijk	27	287	10399	5855	4174	190	12317	113758	8516	150739	17528	328335	6.44
In % v/h totaal aantal terugge- zonden kaarten	0.01	0.09	3.35	1.78	1.27	0.06	3.75	34.63	2.59	45.89	5.36	100.—	—

(1) Waaronder 5155 of 1.26 % voor meerdere vragen.

De kaarten die voor vraag 1 teruggingen, waren blauwe kaarten, waarop vrouwelijke personen of witte kaarten waarop mannelijke personen beschreven waren. Voor vraag 2 werden alleen kaarten terug gezonden waarin die vraag onbeantwoord was gebleven en het antwoord uit dat op vraag 3 niet kon worden afgeleid, of indien het antwoord, op vraag 2 gegeven, in strijd scheen met dit op vraag 3. Het meerendeel der kaarten die voor vraag 3 teruggingen, waren kaarten van personen in gestichten, nopens wie twijfel bestond omtrent de vraag, of zij behoorden tot de personen voor wie het gesticht is bestemd.

De foutieve beantwoording der vragen 4 en 7 werden voor een groot deel ontdekt, omdat deze in strijd was onderling, of met de beantwoording van andere vragen. Zoo werden aangetroffen ongehuwde echtgenooten, hoofden van gezinnen, echtgenooten, bijv. van beneden 18 resp. 16 jaar, gehuwde mannen en weduwnaars beneden 18 jaar en gehuwde vrouwen en weduwen beneden 16 jaar. Kinderen beneden 12 jaar met een beroep buiten den landbouw, die dat beroep vaak voor eigen rekening zouden uitoefenen. Deze kaarten kwamen in den regel gecorrigeerd terug, zóó dat de tegenstrijdigheid was opgeheven.

De percentages der teruggezonden kaarten schommelen voor de verschillende provinciën tusschen 4.15 pCt. voor Noordholland en 12.32 pCt. voor Limburg met 6.44 pCt. als gemiddelde voor het gehele Rijk. Boven dat gemiddelde komen naar de grootte der percentages Limburg, Groningen, Drenthe, Zeeland, Friesland en Gelderland. Daarbeneden bleven in afdalende reden Overijssel, Noordbrabant, Zuidholland, Utrecht en Noordholland. Opmerkelijk is het, dat de provinciën, waarin de 4 meest bevolkte gemeenten en in totaal de meeste gemeenten van meer dan 20000 inwoners gelegen zijn, de laagste percentages hebben. Vermoedelijk is dit het gevolg van de omstandigheid dat de aanwijzingen in de beide circulaires, betreffende de beroepen en de vraag naar de kerkelijke gezindten, het best in de groote gemeenten konden worden in acht genomen, omdat op het tijdstip van de uitzending dier circulaires de vergelijking met de bevolkingsregisters in die gemeenten pas voor een gering deel had plaats gehad, terwijl voor vele kleinere gemeenten dit werk reeds was geschiedt. Laat men toch de vragen 8, 9, en 10 buiten beschouwing, dan krijgt men de volgende aantallen teruggezonden kaarten voor de vragen 1—7 en 11.

Noordbrabant	4.990	of	0.90	%
Gelderland	5.729	"	1.01	"
Zuidholland	11.889	"	1.04	"
Noordholland	10.608	"	1.10	"
Zeeland	1.790	"	0.83	"
Utrecht	2.828	"	1.12	"
Friesland	3.252	"	0.96	"
Overijssel	2.145	"	0.64	"
Groningen	3.649	"	1.22	"
Drenthe	1.470	"	0.99	"
Limburg	7.177	"	2.55	"
Het Rijk	55.522	of	1.09	%

Hier is de volgorde geheel anders en behooren de provinciën Noordholland, Zuidholland en Utrecht, die in de vorige groep het laagst waren, tot de hoogste met Groningen.

Het abnormaal hoge cijfer voor Limburg ligt voor een deel in het groot aantal teruggezonden gestichtskaarten, doch ook en voornamelijk in de vele kaarten die voor vraag 4 en vraag 7 teruggingen.

Werden door foutieve beantwoording van sommige vragen aan de bewerking der Volkstellingen moeilijkheden gesteld, bij de bewerking van de Beroepstelling waren, ook al was de

beantwoording der vragen 9 en 10 tot in de bijzonderheden correct, nog andere moeilijkheden te overwinnen.

Het ging toch niet aan, het rangschikken van alle beroepen op de telkaarten vermeld, in eene der door de Centrale Commissie aangewezen rubrieken, over te laten aan een groot aantal, meerendeels niet zaakkundige, personen. Eene eenvormige classificeering der beroepen ware dan onmogelijk geweest.

Het kwam den ondergeteekende daarom noodig voor, om vóór dat met de bewerking der beroepstelling werd aangevangen, door personen, aan wie men dit het best kon toevertrouwen, op te dragen op elke kaart van een in eenig beroep werkzaam persoon, volgens hun verstrekte zeer uitvoerige instructiën, te laten aanteekenen de klasse en onder-rubriek waarin het op de kaart vermelde beroep moest worden gebracht, en in welke positie de betrokken persoon in het beroep werkzaam was. De bewerkers der beroepstabellen hadden zodoende slechts de gemakkelijke splitsingen naar den leeftijd en den burgerlijken staat te maken. De met de classificatie belaste personen, werkten steeds in elkanders nabijheid, zoodat ook daardoor eenvormigheid der classificatie in de hand werd gewerkt. Hun was voorts opgedragen, om bij den geringsten twijfel over de classificatie of de toekenning der positie, de kaart ter zijde te leggen, ten einde de beslissing aan den ondergeteekende over te laten die haar, voor zooveel noodig na ingewonnen technisch advies, dan op de kaart aanteekende.

Tijdens deze rubricering werd door de bedoelde personen een lijst bijgehouden van alle beroepen, die zij op de kaarten aantreffen, met vermelding van de klasse en hare onder-rubrieken, waartoe zij waren gebracht. Deze lijst werd, voor zooveel de nijverheids-bedrijven betreft, waarin zich de meeste moeilijkheden voordeden, toen zij geheel gereed was, aan het oordeel van een bekwaam deskundige onderworpen, die, behoudens enkele wijzigingen, zich met de rubricering geheel kon vereenigen.

De enkele door hem nog aangebrachte wijzigingen werden den bewerkers voor den aanvang der bewerking van de uitkomsten der beroepstelling medegedeeld, terwijl de aandacht der controleurs op dit punt werd gevestigd gehouden.

De bewerking der woningstatistiek leverde, nadat van den Minister toestemming was verkregen om de uitkomsten alleen te publiceeren voor de groepen van gemeenten, de provinciën en het Rijk benevens voor elke gemeente met meer dan 10000 inwoners afzonderlijk, geene moeilijkheden op.

Ten besluite van dit gedeelte dezer Inleiding volge hier thans een overzicht der kosten van de volkstelling in haar geheel en omvang.

1. Materiaal voor de telling zelve	f	36.835.98
2. Uitkeering aan de Gemeentebesturen	"	229.882.08
3. Materiaal voor de bewerking	"	8.725.10
4. Huur van het gebouw	"	8.166.66 ⁶
5. Bureau en lokaalbehoefte	"	8.435.64
6. Publicatie der uitkomsten:		
a. Volkstelling	"	9.881.75
b. Woningstatistiek	"	788.50
c. Beroepstelling	"	22.189.—
d. Algemeene inleiding	"	1.371.75
7. Vergoeding voor de bewerking	"	119.125.47
Totaal	f	439.851.89

Uit de totaalcijfers van deze tabel laten zich de cijfers der volgende berekenen, die voor elke telling aanwijst het aandeel dat elke provincie of groep van gemeenten in de totale rijksbevolking innam.

PROVINCIEËN.	TIJDSTIPPEN DER TELLINGEN.							
	1 Jan.	1 Jan.	19 Nov.	31 Dec.	1 Dec.	31 Dec.	31 Dec.	31 Dec.
	1830	1840	1849	1859	1869	1879	1889	1899
Noordbrabant	13.34	13.23	12.97	12.32	11.98	11.63	11.30	10.85
Gelderland	11.85	12.09	12.13	12.20	12.09	11.63	11.35	11.10
Zuidholland	18.32	18.39	18.44	18.71	19.21	20.03	21.04	22.42
Noordholland	15.85	15.49	15.64	15.83	16.12	16.94	18.39	18.97
Zeeland	5.25	5.29	5.24	5.02	4.96	4.70	4.42	4.24
Utrecht	5.06	5.07	4.89	4.84	4.87	4.78	4.90	4.02
Friesland	7.84	7.97	8.09	8.29	8.17	8.22	7.44	6.67
Overijssel	6.85	6.91	7.05	7.11	7.10	6.83	6.55	6.53
Groningen	6.07	6.14	6.16	6.28	6.30	6.81	6.05	5.86
Drenthe	2.44	2.54	2.71	2.88	2.95	2.96	2.90	2.92
Limburg	7.13	6.88	6.71	6.52	6.25	5.97	5.66	5.52
Het Rijk	100.—	100.—	100.—	100.—	100.—	100.—	100.—	100.—
Gemeenten met meer dan 100000 inwoners	14.32	14.03	14.20	14.53	14.32	16.10	18.87	22.28
20001—100000 inwoners .	12.43	12.64	12.18	12.22	12.40	12.62	13.41	14.10
5001—20000 "	73.25 ¹⁾	29.48	29.84	30.50	30.51	30.52	29.95	29.28
5000 en minder "		43.85	43.78	42.75	42.26	40.76	37.77	34.34

Uit deze cijfers blijkt in de eerste plaats, dat er groote verschillen bestaan tusschen de aandeelen der verschillende provinciën in de totale rijksbevolking, welke bij de laatste volkstelling schommelen tusschen 2.92 % voor Drenthe en 22.42 % voor Zuidholland. Deze laatste provincie heeft steeds het grootste percentage gehad, waarna Noordholland bij alle tellingen volgde. Noordbrabant dat tot 1859 de derde plaats innam, moest sedert 1869 deze plaats aan Gelderland afstaan. Friesland heeft zijn plaats als vijfde provincie steeds kunnen handhaven, doch Limburg, dat in 1829 op Friesland volgde, werd reeds in 1839 door Overijssel en in 1869 weder door Groningen verdrongen. Drenthe heeft steeds het kleinste aandeel gehad in de rijksbevolking.

Dit omwisselen van provinciën in de rij der grootten, houdt natuurlijk verband met de toe- of afneming bij de verschillende tellingen van het aandeel der provinciën zelve. Voor Noordbrabant valt steeds eene afneming te constateeren, die het grootst is geweest van 1849 op 1859 (0.65 %); in het laatste 10 tal jaren was zij: 0.45 %. Gelderland, dat tot 1859 eene stijging vertoonde, ging sedert gestaag achteruit, het meest van 1869 op 1879. Het aandeel van Zuidholland is daarentegen steeds stijgend geweest, tot 1849 gering en daarna in steeds toenemende mate: van 1889 op 1899 1.37 %. Noordholland, dat tengevolge eener betrekkelijk aanzienlijke daling in 1840 zich eerst weder in 1859 op ongeveer het standpunt van 1830 kon plaatsen, is sedert ook belangrijk gestegen. De grootste stijging viel waar te nemen van 1879 op 1889 (1.45 %). Na eene kleine stijging van 1830 op 1840 is het aandeel van Zeeland in de rijksbevolking

¹⁾ Zie de noot ²⁾ bij de vorige tabel.

voortdurend achteruitgegaan. In Utrecht, dat de meeste schommelingen vertoont, is een kleine daling waar te nemen. Friesland en Overijssel stegen tot 1859. Groningen en Drenthe tot 1879 en daalden daarna. Limburg is evenals Noordbrabant voortdurend en sterk gedaald.

Uit de cijfers betreffende de groepen van gemeenten blijkt de voortdurende en belangrijke concentratie der bevolking welke ook in Nederland plaats heeft. Het aandeel der 4 voornaamste gemeenten is het sterkst gestegen, van 14.32 % in 1830, met eene geringe daling in 1840 tot 22.28 % in 1899. Ook van de gemeenten van 20 001—100 000 inwoners steeg het aandeel voortdurend, doch in mindere mate. De stijging van het aandeel dezer beide groepen heeft geheel plaats gehad ten nadeele van dat der 4e groep, die der kleinste gemeenten. Immers de 3e groep vertoont nog tot 1869/1879 eene geringe stijging om daarna in 1899 ongeveer weder op het standpunt van 1840 terug te keeren.

In hoeverre de stijging bij de beide eerste groepen het gevolg is van annexatiën van geheele gemeenten of deelen daarvan, blijkt uit de volgende berekende cijfers, die naar zoo nauwkeurig mogelijke raming aangeven hoe de bevolking dezer groepen en de percentages zouden zijn geweest, indien die annexatiën van grondgebied, welke na 1 Januari 1830 zijn geschied, vóór dien tijd hadden plaatsgevonden, m. a. w. indien die gemeenten in 1830 reeds hetzelfde grondgebied hadden gehad als in 1899. De groepen van gemeenten zouden dan bij de opvolgende tellingen de volgende geraande bevolkingcijfers hebben gehad:

	GEMEENTEN MET					
	meer dan 100 000 inwoners.		van 20 001—100 000 inwoners.		20 000 en minder inwoners.	
	Totaal.	%	Totaal.	%	Totaal.	%
1830	383 478	14.67	326 898	12.51	1 908 111	72.82
1840	412 514	14.42	364 861	12.76	2 088 184	72.82
1849	446 430	14.60	377 400	12.35	2 233 049	73.05
1859	496 273	15.00	411 548	12.44	2 401 148	72.56
1869	555 952	15.53	450 470	12.59	2 573 107	71.88
1879	692 468	17.25	512 864	12.78	2 897 861	69.97
1889	918 924	20.37	612 311	13.57	2 980 180	66.06
1899	1 187 468	22.28	719 871	14.10	3 246 670	68.62

De steeds vermeerderende aandeelen die de beide groepen van voorname gemeenten in de rijksbevolking innemen, is bij deze berekening uit den aard der zaak geleidelijker, doch heeft op die vermeerdering zelf weinig invloed. Dit moet ook wel zoo zijn, omdat de geannexeerde gemeenten of deelen van gemeenten in 1830 nog slechts weinig bevolking hadden en de annexatiën geschieden juist tengevolge van het meer en meer bevolkt worden dier plaatsen, welke bevolking bij hare vestiging eigenlijk reeds moest gerekend worden te behooren tot de gemeenten die het grondgebied later annexeerden.

§ 2. INDEELING VAN HET RIJK IN GEMEENTEN.

Achterstaande tabel geeft een overzicht van het aantal gemeenten in ons land bij de opvolgende volkstellingen gesplitst naar hare grootte in 9 groepen. Tengevolge van het vermeldde in de noot 2 op blz. 27 konden de cijfers voor 1830 niet worden gegeven.

TIJDSTIPPEN DER TELLINGEN.	AANTAL GEMEENTEN MET									TOTAAL.
	minder dan 500 inw.	301 tot 1000 inw.	1001 tot 2000 inw.	2001 tot 5000 inw.	5001 tot 10000 inw.	10001 tot 20000 inw.	20001 tot 50000 inw.	50001 tot 100000 inw.	meer dan 100000 inw.	
1 Jan. 1841 . . .	200	286	358	283	65	12	8	3	1	1216
19 Nov. 1849 . . .	170	273	367	293	76	16	8	3	1	1207
31 Dec. 1859 . . .	84	252	362	330	76	20	9	3	2	1188
1 " 1869 . . .	66	232	356	345	99	20	11	3	2	1194
31 " 1879 . . .	56	209	339	366	105	35	12	2	3	1127
31 " 1889 . . .	44	200	334	370	114	40	15	3	3	1123
31 " 1899 . . .	48	190	316	364	133	46	16	4	4	1121

Het totaal aantal gemeenten is sedert 1840 met een 98 tal verminderd. Slechts drie nieuwe gemeente zijn in dien tijd ontstaan n.l. Haarlemmermeer, en Anna Paulowna in Noord holland en Schoonebeek in Drenthe.

Onderstaande gemeenten zijn sedert 1830 verdwenen, alle tengevolge van inlijving bij andere gemeenten. ¹⁾

In Noordbrabant: Emmikhoven (Almkerk) 1879; in Gelderland: Dorth (Gorsse) 1831, Loenen en Wolveren (Valbrug) 1854, Verwolde (Laren) 1554; in Zuidholland: Abtsregt (Vrijenban) 1855, Achttienhoven (Nieuwkoop) 1855, Ackersdijk en Vrouwenregt (Vrijenban) 1855, Albrandswaard (Poortugaal) 1841, St. Anthony Polder (Maasdam) 1831, West Barendrecht (Oost Barendrecht) 1836, Benthorn (Benthuizen) 1845, Biert (Geervliet) 1855, Biesland, (Vrijenban) 1833, Vrije en Lage Boekhorst (Alkemade) 1855, Broek (ged. Waddinxveen, ged. Gonda) 1870, Cellaarshoek (Maasdam) 1831, Charlois (Rotterdam) 1895, Delfshaven (Rotterdam) 1836, Goidschalksoord (Heinenoord) 1855 's-Gravenambacht (Pernis) 1830, Groeneveld (Hof van Delft) 1855, Heer Oudelands Ambacht (in 1857 vereenigd met Groote Lindt, dat in 1881 weder vereenigd is met Zwijndrecht, Hodenpijl (Schipluiden) 1855, Hofwegen (Bleskensgraaf) 1855, Hoog en Woud Harnasch (Hof van Delft) 1833, Hoogeveen in Delfland (Nootdorp) 1832, Hoogeveen in Rijnland (Benthuizen) 1855, Hoogmade (Woubrugge) 1855, Katendrecht (Charlois) 1873, Kyfhoek (in 1857 met Groote Lindt dat in 1881 vereenigd is met Zwijndrecht) Kralingen (Rotterdam) 1895, Laagblokland (Ottoland) 1857, Groot Lindt (Zwijndrecht) 1831, Kleine Lindt (Hcerjamsdam) 1857, St. Maartensregt (Schipluiden) 1855, Oud en Nieuw Mathenesse (Schiedam) 1867, Meerdervoort (Zwijndrecht) 1855, Middelburg (Reeuwijk) 1855, de Mijl (ged. 's-Gravendeel, ged. Dubbeldam) 1856, Naters (Rockanje) 1855, Nederslingeland (Peursum) 1857, Nieuwveen in Delfland (Nootdorp)

¹⁾ De tusschen haakjes geplaatste namen duiden de gemeenten aan waarmede de verdwenen gemeente zijn vereenigd. De jaartallen zijn die der wetten tengevolge waarvan de vereeniging geschiedde.

1832, Nieuwland, Kortland en 's-Graveland (Kethel en Spaland) 1855, Onwaard (Melissant) 1857, Onkoop (Hekendorp) 1857, Roxenisse (Melissant) 1857, Ruijven (Pijnacker) 1845, Rijsoort (Ridderkerk) 1955, Sandelingen Ambacht (Hendrik Ido Ambacht) 1855, Schuddebeurs en Simonshaven (Geervliet) 1855, Sluipwijk (Reeuwijk) 1870, Spijk (Heukelum) 1855, Stein (ged. met Gouda ged. met Reeuwijk) 1870, Stormpolder (Krimpen a/d IJssel) 1855, Strevelshoek (in 1845 vereenigd met Rijsoort dat in 1855 met Ridderkerk vereenigd werd). Oude en Nieuwe Struiten (Nieuw Helvoet) 1855, Strijensas (Strijen) 1855. Tempel (Berkel en Rodenrijs) 1855. De Vennip (Hillegom) 1855, Vliet (Haastrecht) 1845. Vrijhoeven (Ter Aar) 1840, Noord Waddinxveen (Waddinxveen) 1870, Wioldrecht ('s-Gravendeel) 1856, Zouteveen (Vlaardingen Ambacht) 1855, Zuidbroek (Bergambacht) 1857, Zuidwijk (Boskoop) 1845. In Noordholland: Berkenrode (Heemstede) 1857, Bijlmermeer (Weesperkarspel) 1846, Etersheim (Oosthuizen) 1846, Groet (Schoorl) 1833, Grosthuizen (Avenhorn) 1864, Haarlemmerliede (Spaarnwonde) 1857, Houtrijk en Polanen (Haarlemmerliede en Spaarnwonde) 1863, Kalslagen (Leimuiden) ¹⁾ 1854, Rietwijkeroord (Nieuwer Amstel) 1854, Schardam (Beets) 1854, Scharwoude (Arnhem) 1864, Schellingwoude (Ransdorp) 1857, Veenhuizen (Heerhugowaard) 1854, Wimmenum (Egmond Binnen) 1857, Zuidschalkwijk (Haarlemmerliede en Spaarnwonde) 1863, In Zeeland: Bath (Rilland) 1877, Bommenede (Zonnemaire) 1865, Gapinge (Vrouwepolder) 1857, 's Heer Hendriks Kinderen ('s Heer Arendskerke) 1857, Heille (Sluis) 1880, Kleverskerke (Arnemuiden) 1857, Oost Souburg (West Souburg) 1834, St. Anna Termuiden (Sluis) 1880, In Utrecht Achthoven (Linschoten) 1857, Cabauw (Willige Langerak) 1857, Darthuizen (Leersum) 1857, Duist (Hoogland) 1857, Gerverskop (Harmelen) 1857, 's-Gravesloot (Kamerik) 1857, Kamerik Houtdyke (Kamerik) 1857, Maarssenbroek (Maarssen) 1857, Oudhuizen (Wilnis) 1857, Oud Wulven (Houten) 1857, Polsbroek Noord (Polsbroek) 1857, Portengen (Breukelen Nijenrode) 1857, Rhijnauwen (Bunnik) 1857, Schonauwen (Houten) 1857, Stutenburg (Driebergen) 1857, Teckop (Kamerik) 1857, De Vuursche (Baarn) 1857, Waverveen (Vinkeveen) 1840, Wulverhorst (Linschoten) 1857, Zevender (Willige Langerak) 1857, In Overijssel: Schokland (Kampen) 1858, In Limburg Rimborg (Ubbach over Worms) 1836, Strucht (Schin op Geul) 1878.

Een provincies-gewijs overzicht van het totaal aantal gemeenten bij de verschillende tellingen volgt onderstaand.

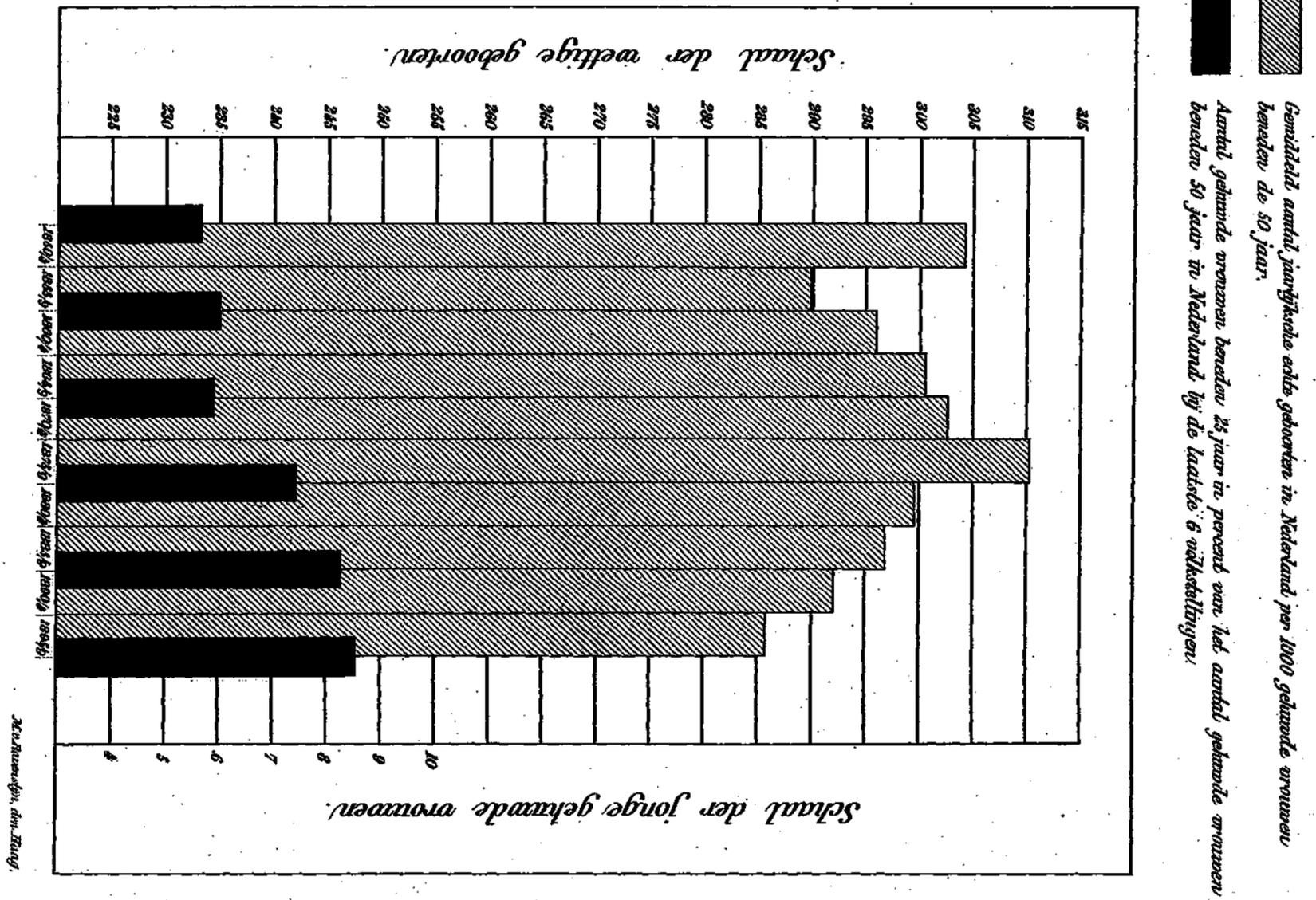
PROVINCIEËN.	TIJDSTIPPEN DER TELLINGEN.						
	1 Jan. 1840.	19 Nov. 1849.	31 Dec. 1859.	1 Dec. 1869.	31 Dec. 1879.	31 Dec. 1889.	31 Dec. 1899.
Noordbrabant	185	185	185	185	184	184	184
Gelderland	118	118	116	116	116	116	116
Zuidholland	238	232	197	197	192	190	188
Noordholland	147	145	136	133	134	134	134
Zeeland	116	116	113	112	111	109	109
Utrecht	92	91	72	72	72	72	72
Friesland	48	48	48	48	48	48	48
Overijssel	62	62	61	61	61	61	61
Groningen	57	57	57	57	57	57	57
Drenthe	33	33	33	33	33	34	34
Limburg	125	125	125	125	124	123	123
Het Rijk	1216	1207	1188	1194	1127	1123	1121

¹⁾ Bij de wet van 8 Juni 1864 Stbl. no. 61 ging Leimuiden van Noord- naar Zuidholland over.

GEMIDDELD AANTAL WETTIGE GEBOORTEN OP 1000 GEHUWDE VROUWEN BENEDEN 50 JAAR IN
ONDERSTAANDE TIJDVAKKEN. 1)

	1850/4	1855/9	1860/4	1865/9	1870/4	1875/9	1880/4	1885/9	1890/4	1895/9	1850/9	1860/9	1870/9	1880/9	1890/9	1850/99
Noordbrabant . . .	307.04	287.44	304.64	317.77	324.76	336.06	330.75	330.04	335.01	343.72	297.24	310.70	330.41	330.40	339.40	321.63
Gelderland	289.50	286.91	293.25	294.26	289.05	301.82	301.69	299.47	297.63	300.27	288.21	293.75	295.43	300.58	299.02	295.40
Zuidholland	343.57	314.60	319.65	322.59	324.69	330.14	321.62	314.34	303.02	290.17	309.09	321.12	327.41	317.98	296.63	318.45
Noordholland . . .	301.14	277.69	284.74	284.31	280.07	295.17	289.33	281.98	266.49	248.48	289.42	284.54	287.62	285.96	257.52	281.01
Zeeland	339.64	313.00	327.95	332.15	339.04	330.97	304.16	303.36	301.75	293.44	326.32	330.05	335.01	303.76	297.71	318.57
Utrecht	323.82	306.72	310.53	311.65	310.02	322.71	317.88	321.41	313.40	305.93	315.27	311.09	316.36	319.64	309.64	314.40
Friesland	276.40	266.37	267.64	282.46	281.25	278.85	249.92	248.98	244.82	236.24	271.38	275.05	280.05	249.45	210.47	263.28
Overijssel	285.17	276.50	281.72	284.15	284.52	290.83	281.77	286.55	289.68	290.73	280.33	282.93	287.67	284.16	290.22	285.06
Groningen	285.72	275.67	272.02	279.19	285.52	294.15	270.33	266.40	268.40	264.04	280.70	275.60	289.83	268.36	266.19	276.14
Drenthe	273.69	274.82	273.82	268.96	274.95	282.67	270.34	277.66	291.03	292.32	274.27	271.39	278.81	274.00	291.63	277.42
Limburg	285.62	289.28	295.90	305.77	314.49	330.68	320.32	319.37	327.94	340.91	287.45	300.83	322.58	319.85	334.42	313.03
Het Rijk	304.17	289.82	296.05	300.61	302.65	310.17	299.52	296.86	292.04	285.75	296.99	298.33	306.41	298.19	288.79	295.84
Amsterdam	—	—	263.30	263.74	265.42	280.89	287.11	283.47	263.32	243.87	—	263.52	273.15	285.29	253.64	268.90 ¹⁾
Rotterdam	—	—	280.35	281.35	299.95	303.35	293.64	289.22	284.13	288.04	—	280.35	301.65	291.43	286.03	289.99 ¹⁾
's-Gravenhage . . .	—	—	287.81	293.66	297.28	311.82	311.27	293.67	263.25	243.87	—	290.73	304.55	302.47	253.54	287.82 ¹⁾
Utrecht	—	—	282.05	287.73	292.20	303.27	311.22	315.02	298.85	283.24	—	284.89	297.73	313.12	291.02	296.69 ¹⁾
Groningen	—	—	255.40	274.36	284.68	292.58 ²⁾	267.40	254.98	241.62	241.23	—	264.88	288.63 ³⁾	261.19	241.24	263.79 ⁴⁾

1) Vóór het jaar 1849 kon dit overzicht niet worden gegeven, omdat voor sommige jaren de geborenen nog niet waren gesplitst in wettig en onwettig geboren.
Voor de gemeenten waren ook tusschen 1849 en 1859 de gegevens nog niet volledig.
2) 4 jarig gemiddeld. 3) 9 jarig gemiddeld. 4) 40 jarig gemiddeld. 5) 39 jarig gemiddeld.

De groote verschillen die hier soms in de cijfers voor de verschillende provinciën worden waargenomen in verband met de cijfers betreffende het relatief aantal gehuwde vrouwen in den vruchtbaren leeftijd en hare ouderdomsverdeeling, bepalen met de sterfteverhoudingen in hoofdzak de verschillen in de percentages der natuurlijke toeneming, sedert 1850.

Intusschen dient bij deze verschillen in de cijfers in het oog gehouden te worden, dat deze niet de juiste natuurlijke toeneming weergeven.

Dit zou alleen het geval zijn, als er geen vestiging of vertrek had plaats gevonden. De geboren en toch tusschen 1830 en 1899 zijn niet allen voortgekomen uit de met 1 Januari 1830 aanwezige bevolking of hare nakomelingen, terwijl onder de gestorvenen in dat tijdperk personen zijn medegerekend die zich na 1830 vestigden of tot het nageslacht daarvan behoorden.

Omgekeerd zijn, door vertrek van personen in 1830 aanwezig, de daaruit geboren en niet medegerekend kunnen worden, evenmin als de sterfte onder hen of van hun nageslacht.

De verhoudingscijfers voor 1899 voor zooveel betreft de toeneming door geboorte-overschotten weder rangschikkende naar hunne grootte, krijgt men de volgende rangorde.

Drenthe	205.78	Utrecht	179.47
Zuidholland	205.01	Overijssel	178.21
Groningen	198.14	Limburg	168.83
Noordholland	194.82	Noordbrabant	161.22
Zeeland	191.92		
Gelderland	184.64	Het Rijk	187.40

Voor de verhoudingscijfers, berekend uit de veranderingen der bevolkingscijfers tengevolge van de verschillen tusschen vestiging en vertrek, is de volgorde aldus:

Noordholland	124.06	Gelderland	79.22
Zuidholland	112.55	Limburg	74.91
Drenthe	99.01	Groningen	72.43
Utrecht	98.50	Friesland	56.03
Overijssel	90.47	Zeeland	50.97
Noordbrabant	85.14	Het Rijk	91.04

Uit de vergelijking van deze verhoudingscijfers met die der totale toeneming (zie blz. 40) blijkt in de eerste plaats dat de natuurlijke toeneming in bijna alle provinciën en in het Rijk grooter is dan de werkelijke. Alleen in de beide Hollanden zouden, ook al had daar geene vermeerdering door geboorte-overschotten plaats gehad, de bevolking zijn toegenomen door meerdere vestiging dan vertrek. Vooral in Noordholland was de bevolkings-toeneming door migratie, vergeleken bij het rijksgemiddelde, zeer aanzienlijk.

Drenthe is zijn sterke toeneming uitsluitend aan groote geboorte-overschotten verschuldigd, daar het bevolkingscijfer van 1840 op 1899 door verschil tusschen vestiging en vertrek zoo goed als geene verandering heeft ondergaan. Opmerkelijk is, dat, ofschoon er na 1859 een betrekkelijk groot aantal personen uit de provincie vertrokken, de groote geboorte-overschotten dat meerdere vertrek hebben aangevuld. Ook Groningen en Friesland, die door meerdere emigratie eene sterke bevolkingsvermindering moesten hebben, vertoonen vrij hooge geboorte-overschotten. Zeeland heeft zijn betrekkelijk geringe vermeerdering der bevolking alleen te wijten aan meer vertrek dan vestiging, daar het, wat geboorteoverschotten betreft, nog boven het Rijk staat.

De kleine geboorteoverschotten in Limburg en Noordbrabant zijn voor de laatste provincie bijna geheel, voor de eerste ook in verband met meer vertrek dan vestiging, oorzaak van de geringe bevolkingsvermeerdering ten opzichte van die van het Rijk.

Voor de overige provinciën en voor het Rijk heeft meer vertrek dan vestiging in meerdere of mindere mate de natuurlijke vermeerdering tegengewerkt.

§ 7. GEMIDDELD AANTAL BEWONERS PER HUIS.

De cijfers omtrent het aantal bewoonde huizen en daarmee de berekende cijfers van de gemiddelde aantallen bewoners per huis zijn alleen voor de laatste volkstelling vermeld, omdat het zoo goed als zeker is, dat het begrip huis bij de verschillende volkstellingen in de onderscheidene deelen des lands niet dezelfde grenzen heeft gehad. Voor zoo ver bekend, is bij vorige volkstellingen steeds de huisnummering de grondslag der telling geweest, zoodat in sommige gemeenten alle onder één dak gebouwde appartementen te zamen een huis zijn genoemd, terwijl in andere gemeenten boven- en beneden woningen die, ofschoon een gemeenschappelijk dak hebbende, omdat zij eenen afzonderlijken ingang, en dus met elkander geene rechtstreekse verbinding hadden, en elk voorzien waren van een eigen nummer, afzonderlijk als huizen zijn geteld.

Bij de laatste volkstelling was in de voorschriften op dit punt bijzonder de aandacht gevestigd, en het begrip „huis” nauwkeurig begrensd, zoodat mag worden verondersteld, dat toen in de verschillende landsdeelen bij de telling van het aantal huizen eenvormig is gehandeld en als één huis zijn gerekend alle onder een gemeenschappelijk dak gebouwde appartementen, tenzij deze door van den grond af opgetrokken muren van elkander zijn gescheiden, ook al hebben zij een gemeenschappelijken zolder.

Veel is ook thans echter uit deze cijfers niet te leeren omtrent de woongelegenheid van ons volk; deze komt eerst eenigszins tot haar recht bij de woningstatistiek, die in het vijfde hoofdstuk dezer inleiding wordt behandeld, naar aanleiding van de uitkomsten der gegevens, die bij de laatst gehouden volkstelling op dit punt voor het eerst zijn verzameld.

AANTAL BEWOONDE HUIZEN EN GEMIDDELD AANTAL BEWONERS
PER HUIS OP 31 DECEMBER 1899.

PROVINCIE.	Aantal bew. huizen.		Aantal bewoners		Aantal bew. p. huis	
	Binnen	Buiten	Binnen	Buiten	Binnen	Buiten
	de kom		de kom		de Kom	
Noordbrabant	50 942	56 584	265 246	288 596	5.21	5.10
Gelderland	53 205	50 028	293 086	273 463	5.51	5.47
Zuidholland	146 444	42 201	926 876	217 572	6.33	5.39
Noordholland	106 524	27 934	821 542	146 589	7.71	5.25
Zeeland	28 479	13 991	141 905	74 390	4.98	5.32
Utrecht	32 054	16 159	169 123	81 911	5.28	5.07
Friesland	41 487	33 380	186 649	153 613	4.50	4.60
Overijssel	33 973	32 086	167 659	165 079	4.94	5.16
Groningen	35 840	23 651	180 796	118 306	5.04	5.02
Drenthe	11 878	16 693	58 231	90 313	4.90	5.41
Limburg	26 431	20 862	162 787	119 147	6.16	5.71
Het Rijk	567 257	333 569	3 373 900	1 730 237 ¹⁾	5.95	5.19
Gemeenten met meer dan 100000 inw.	120 961	3 181	1 121 571	15 897	9.27	5.00
20001—100000 inw.	113 137	13 020	650 973	63 863	5.75	5.28
5001—20000 inw.	162 062	133 976	795 155	699 186	4.81	5.22
5000 en minder	171 097	183 392	806 196	946 133	4.71	5.53

1) Zie noot 2 blz. 29.

Uit deze cijfers blijkt dat, wat betreft de gemiddelde bevolking per huis, de provincie Noordholland bovenaan staat. Amsterdam met zijne hooge gebouwen en kazerne-woningen neemt dit hooge cijfer in hoofdzaak voor zijne rekening. Deze gemeente toch telde 13.37 bewoners per huis, terwijl het overige deel der provincie, waartoe nog vele grootere en kleinere stedelijke gemeenten behooren, slechts 4.60 bewoners per huis telt.

Zoo is het in de provincie Zuidholland voornamelijk de gemeente Rotterdam die het cijfer tot 6.33 opvoert. De overige groote gemeenten blijven alle beneden het gemiddelde: 's Gravenhage 6.05, Dordrecht 5.91, Leiden 5.50, Schiedam 5.41, Delft 5.32 en Gouda 4.81 bewoners per huis.

Het betrekkelijk hooge cijfer van Limburg, waar, voorzover de uitkomsten der woningstatistiek daaromtrent licht ontsteken, de woningtoestand over het algemeen bijzonder gunstig schijnt te mogen worden genoemd, is het gevolg van het groot aantal zeer bevolkte gestichten, in verband met den invloed, dien Maastricht uitoefent met een cijfer van 9.44 personen per bewoond huis.

Het bovenstaande heeft alleen betrekking op de huizen, die gelegen zijn in de kom der gemeenten. De cijfers toch der huizen buiten de kom vertoonen zeer geringe afwijkingen. Hier schijnt in de verschillende provincien de bevolkingsdichtheid per huis constant te zijn, en lager dan de cijfers der huizen binnen de kom in die provinciën, waarin het aandeel der bevolking van het platte land kleiner is dan dat der steden. Met toeneming van het aandeel dezer eerstgenoemde bevolking (zie blz. 48) daalt het gemiddeld aantal bewoners per huis binnen de kom, zoodat in de provinciën Zeeland, Friesland, Overijssel en Drenthe, waar de platte landsbevolking in de meerderheid is, de cijfers voor de huizen binnen de kom lager zijn dan die der huizen daarbuiten, welke toestand ook wordt aangetroffen in de gemeenten met 20.000 of minder inwoners, in hoofdzaak de plattelands-gemeenten.

Dat de bevolkingsconcentratie in de groote centra in hoofdzaak de oorzaak zal zijn van de hooge cijfers, die de groote steden vertoonen, ligt voor de hand. De snelle toeneming der bevolking leidt tot waardestijging van den voor bouwterrein geschikten grond, welke waardestijging op hare beurt voert tot bouwen in de hoogte in plaats van in de breedte.

§ 8. INDEELING DER BEVOLKING NAAR DE WIJZE VAN SAMENWONING.

De volgende staten geven voor de laatste drie volkstellingen, zoo in absolute als in verhoudingscijfers een overzicht van de wijze van samenwoning der bevolking in gezinnen en gestichten, benevens eene opgave van de aantallen afzonderlijk levende personen. Vergelijkbaarheid ook met vorige volkstellingen was, wegens andere inrichting daarvan, niet mogelijk.

HET RIJK OP 31 DECEMBER 1899.

Table with columns: LEEFTIJDEN, ONGERUWD (M, V), GERUWD (M, V), WED. STAAT (M, V), GESCH. v. ECHT. (M, V), GESCH. v. T. EN B. (M, V), TOTAAL (M, V, Totaal). Rows include age groups from 'beneden 1 jaar' to '80 j. en ouder'.

GEMEENTEN MET MEER DAN 100000 INWONERS OP 31 DECEMBER 1899.

Table with columns: LEEFTIJDEN, ONGERUWD (M, V), GERUWD (M, V), WED. STAAT (M, V), GESCH. v. ECHT. (M, V), GESCH. v. T. EN B. (M, V), TOTAAL (M, V, Totaal). Rows include age groups from 'beneden 1 jaar' to '80 j. en ouder'.

GEMEENTEN MET 20001-100000 INWONERS OP 31 DECEMBER 1899.

Table with columns: LEEFTIJDEN, ONGERUWD (M, V), GERUWD (M, V), WED. STAAT (M, V), GESCH. v. ECHT. (M, V), GESCH. v. T. EN B. (M, V), TOTAAL (M, V, Totaal). Rows include age groups from 'beneden 1 jaar' to '80 j. en ouder'.

GEMEENTEN MET 5001-20000 INWONERS OP 31 DECEMBER 1899.

Table with columns: LEEFTIJDEN, ONGERUWD (M, V), GERUWD (M, V), WED. STAAT (M, V), GESCH. v. ECHT. (M, V), GESCH. v. T. EN B. (M, V), TOTAAL (M, V, Totaal). Rows include age groups from 'beneden 1 jaar' to '80 j. en ouder'.

de jongere leeftijd-klasse. Beneden 40 jaar is het per mille ongeveer tot op de helft gedaald; van 40—60 jaar op $\frac{2}{3}$ en boven 60 jaar op $\frac{1}{10}$. Deze omstandigheid komt geheel overeen met hetgeen vroeger reeds is medegedeeld omtrent de grootere afnemings der sterfte naarmate de leeftijd lager is (Zie blz. 61). Het kan echter ook daarvan het gevolg zijn, dat het geringer worden van het huwen der weduwnaars en weduwen, waarop hiervoor reeds is gewezen, zich in hoofdzaak bepaalt tot de ouderen terwijl er bij de jongeren misschien nog toeneming bestaat.

De toeneming van het aantal gescheidenen, zoo van echt als van tafel en bed heeft in alle leeftijdsklassen bij beide geslachten in meerdere of mindere mate plaats gehad.

Eene vergelijking van de cijfers voor de groepen van gemeenten met die voor het Rijk levert de volgende resultaten:

Het aandeel der ongehuwde mannen is in de twee groepen van groote gemeenten in alle leeftijdsklassen veel kleiner dan dat voor het Rijk en weder geringer in de 4 gemeenten met meer dan 100000 inwoners dan in die van 20001—100000 inwoners. In de overige gemeenten is het aandeel der ongehuwde mannen, met uitzondering van de 80—40 jarigen in de gemeenten van 5001—20000 inwoners in alle leeftijdsklassen hooger dan dat voor het Rijk, en weder hooger naar mate de gemeenten kleiner worden. Voor de gehuwde mannen is juist het tegendeel het geval: hun aandeel vermindert met het kleiner worden der gemeenten. Een en ander zal wel in hoofdzaak het gevolg zijn van het meer huwen in de groote gemeenten, doch zal ten deele ook voortspruiten uit het feit dat de kleine gemeenten ook een aantal gehuwden aan de grootere overdragen.

Bij de vrouwen is ongeveer het tegenovergestelde als bij de mannen het geval. Hier zijn de ongehuwden, met uitzondering van de beneden 20 jarigen in alle leeftijdsklassen betrekkelijk talrijker in de beide groepen van groote gemeenten dan in die der kleinere.

Opmerkelijk is het, dat het betrekkelijk aantal ongehuwde vrouwen in de leeftijdsklassen boven 20 jaar met uitzondering van de hoogste leeftijdsklasse in de gemeenten met 5001—20000 zielen dikwijls veel kleiner is dan in de kleinste gemeenten.

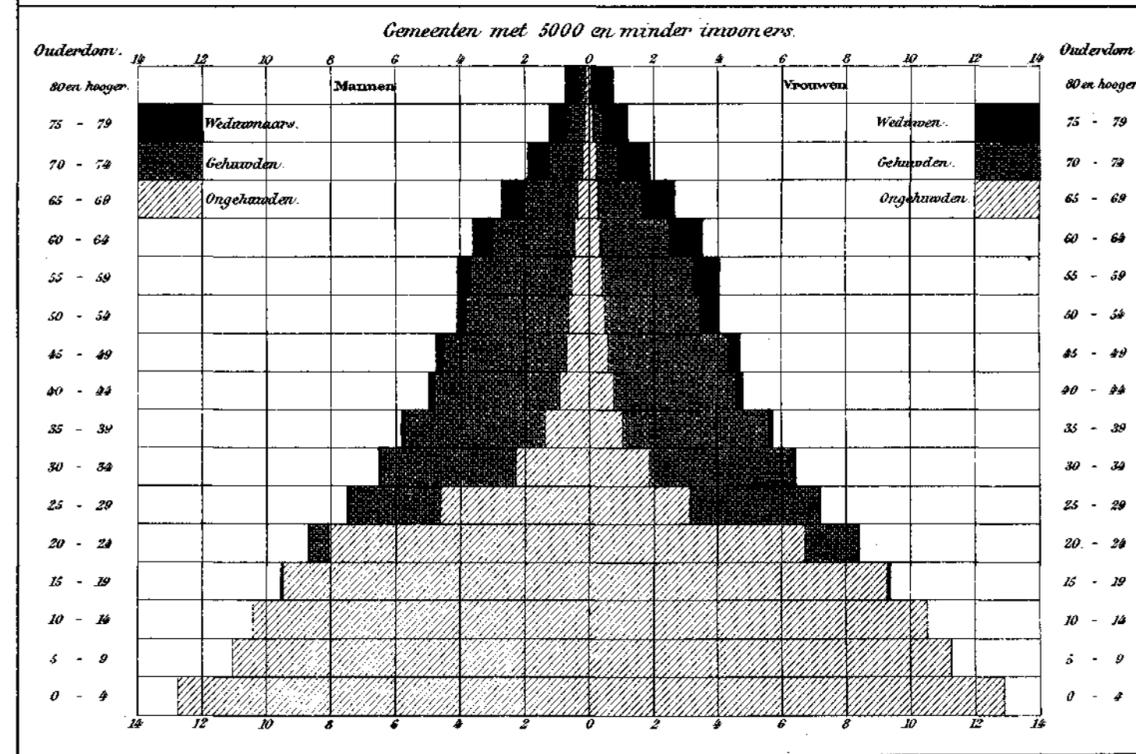
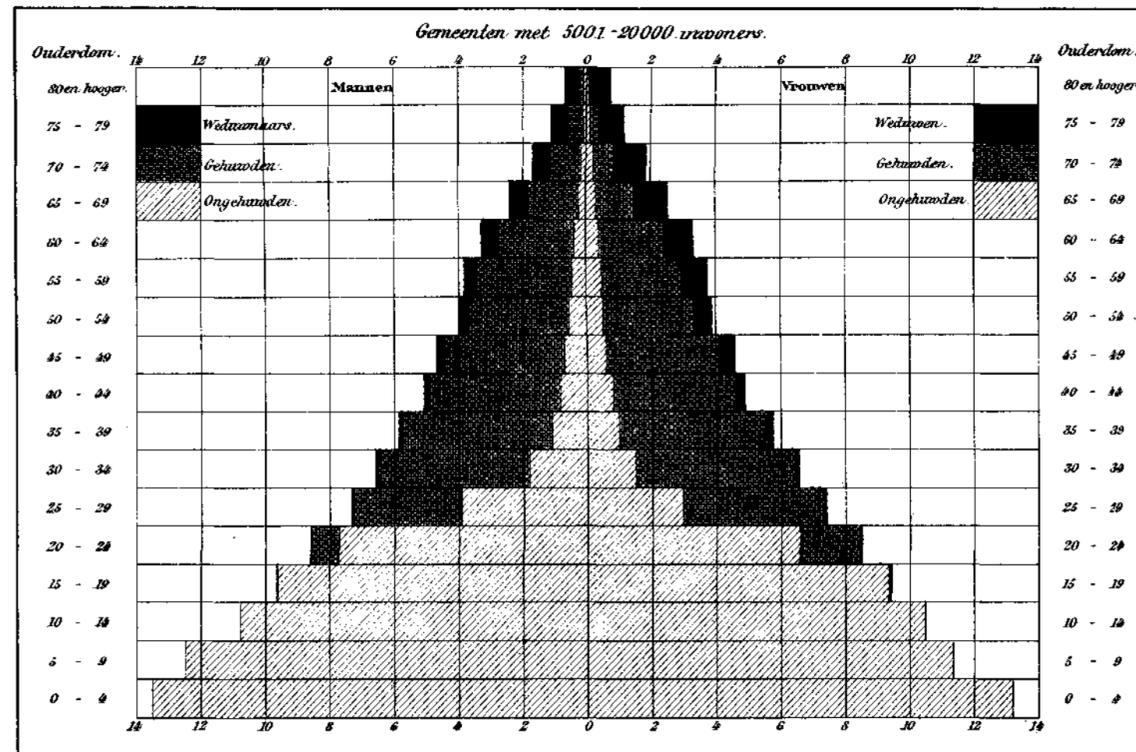
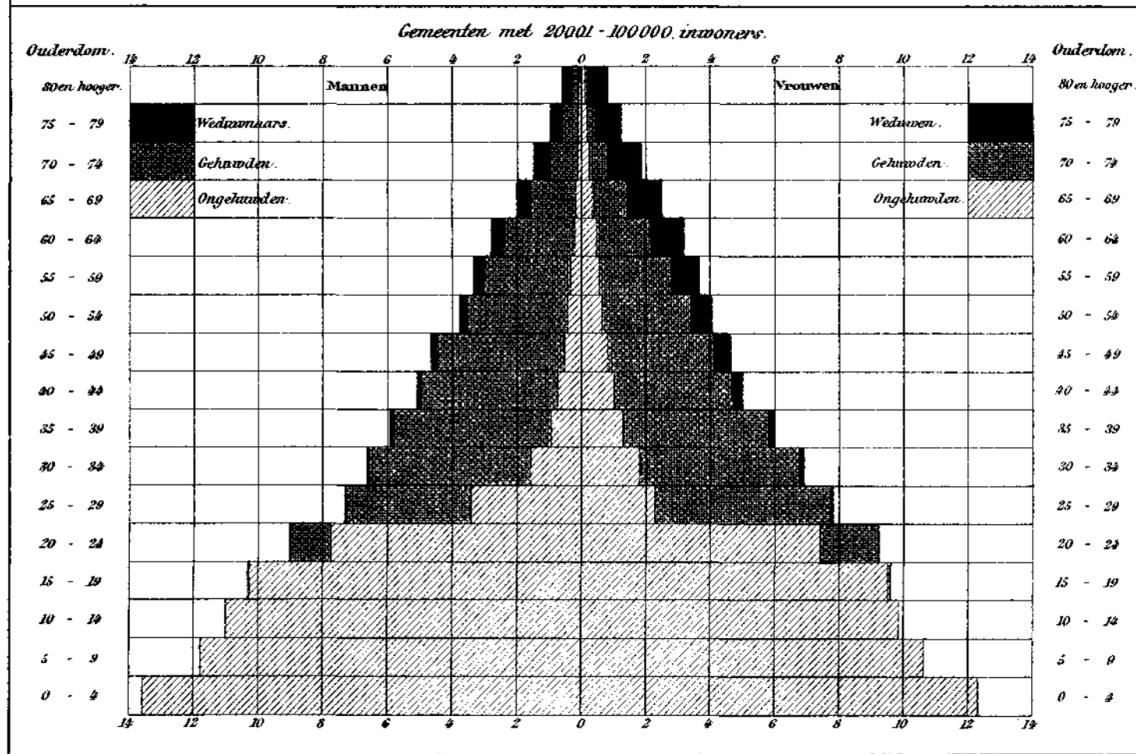
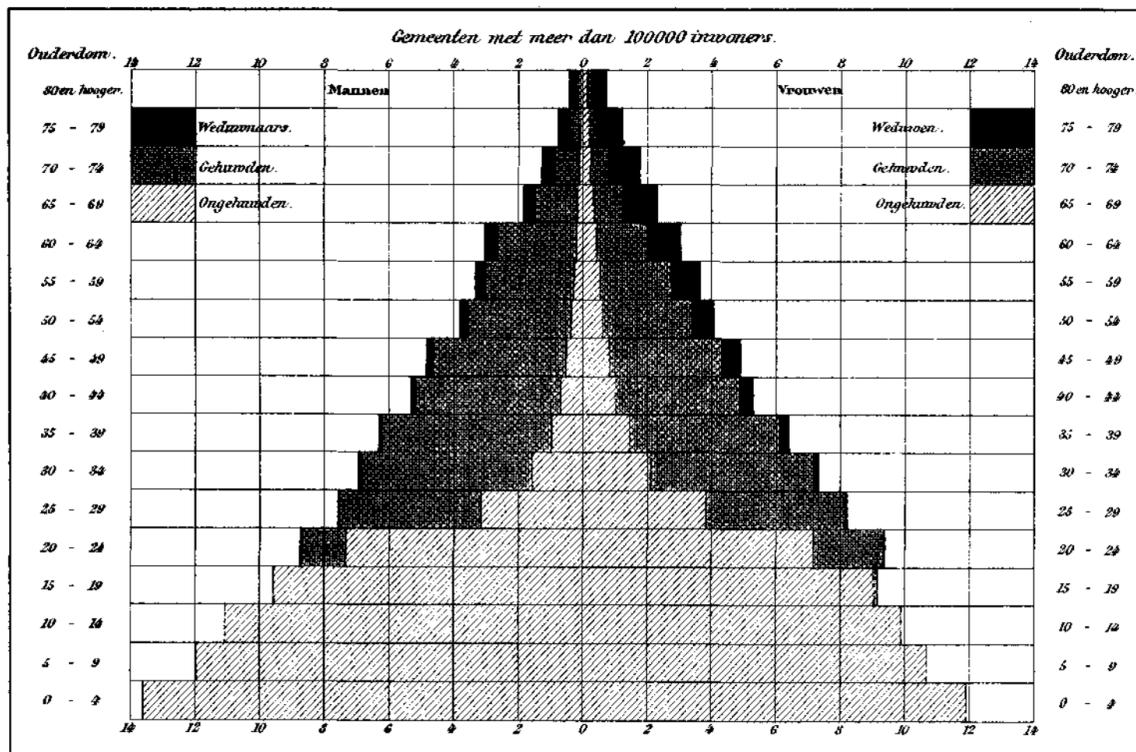
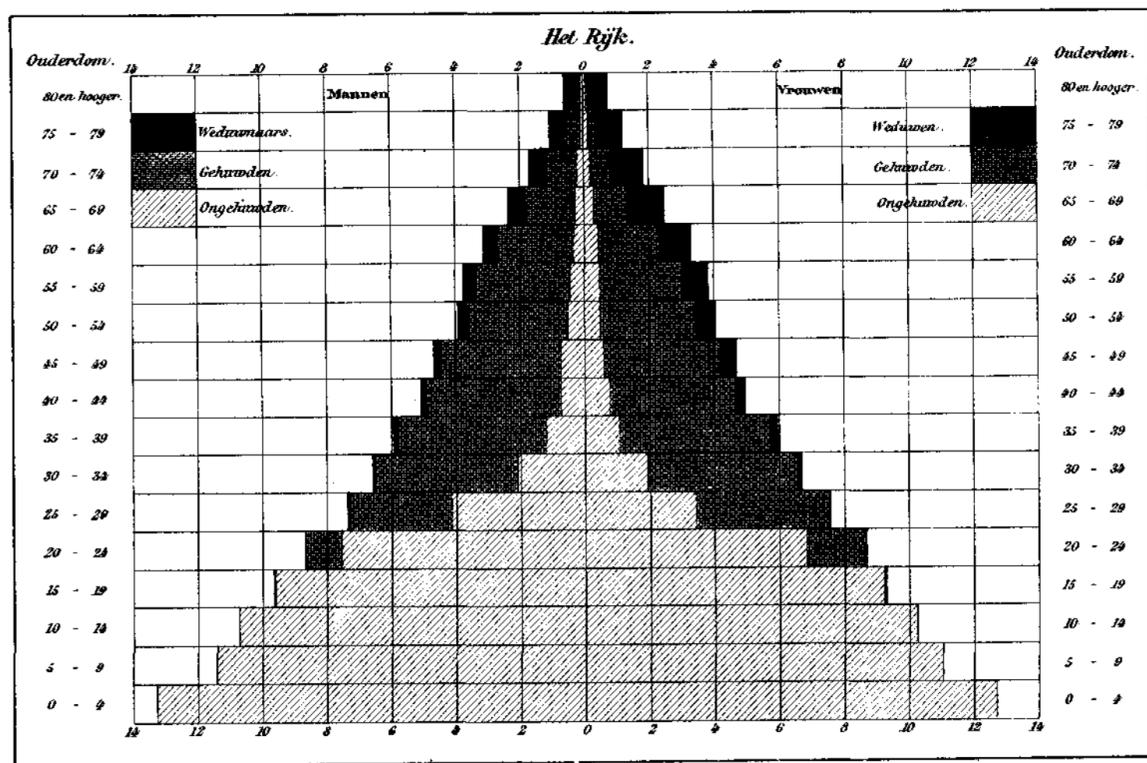
Het relatief aantal gehuwde vrouwen is in de beide jongste leeftijdsklassen het grootst in de grootste gemeenten terwijl dit in de overige leeftijdsklassen daar juist het laagst is. Van 25—35 jaar zijn de gehuwde vrouwen het sterkst vertegenwoordigd in de gemeenten tusschen 5001 en 20000 inwoners in de hoogere leeftijdsklassen zijn zij het talrijkst in relatief aantal in de allerkleinste gemeenten.

Het betrekkelijk aantal weduwnaars neemt in omgekeerde verhouding als de grootte der gemeenten toe of af, terwijl het aantal weduwen met de grootte der gemeenten afneemt. Het eerste zal voor een deel althans zijn oorzaak hebben in het in meerdere mate hertrouwen van weduwnaars in de groote gemeenten dan in de kleinere. Van het aantal huwelijken gesloten tusschen 1889 en 1900 waren in de gemeenten met meer dan 20000 zielen bij de mannen in 12.10 % der huwelijken weduwnaars of gescheiden mannen betrokken, terwijl dit cijfer in de kleinere gemeenten slechts 10.73 % bedroeg.

Het grooter aandeel der weduwen naarmate de gemeenten grooter worden, moet geheel worden toegeschreven aan het aandeel dat deze nemen in de concentratie in de groote gemeenten. Immers in de grootere gemeenten is ook het aantal hertrouwende weduwen grooter dan ten platte lande. Bij het aantal huwelijken bovengenoemd, waren in de groote gemeenten in 7.84 % der huwelijken weduwen of gescheiden vrouwen betrokken, in de kleinere gemeenten slechts 6.67 %.

Het relatief aantal gescheidenen zoo van echt als van tafel en bed is voor beide geslachten in bijna alle leeftijdsklassen grooter naarmate de gemeenten grooter zijn. Dit houdt geheel

OPBOUW DER BEVOLKING
naar geslacht, leeftijd en burgerlijken staat
 op 31 December 1899,
in procenten der bevolking, voor het Rijk
en de 4 groepen van gemeenten.

verband met de mate waarin de scheidingen van echt en van tafel en bed in de verschillende deelen des lands voorkomen.

Uit de tabellen betreffende de indeeling naar den leeftijd, zooals deze in de uitkomsten der volkstellingen zijn gepubliceerd, zijn de onderstaande cijfers berekend, vermeldende voor elk volkstellingstijdstip den gemiddelden leeftijd, van den Nederlander met onderscheiding naar de geslachten. Deze cijfers zijn verkregen door het aantal jaren dat alle Nederlanders in totaal hebben doorleefd, door het aantal Nederlanders, op die tijdstippen geteld, te deelen:

	Mannen.			Vrouwen.			Totaal.		
	jaar	m.	d.	jaar	m.	d.	jaar	m.	d.
1829	26	7	8	27	9	9	27	2	21
1839	27	5	11	27	8	7	27	0	28
1849	26	11	12	28	2	22	27	7	6
1859	27	2	19	28	3	27	27	9	11
1869	27	6	8	28	5	19	28	0	1
1879	27	2	27	28	—	28	27	7	27
1889	27	2	24	28	—	18	27	7	23
1899	27	1	26	27	11	19	27	6	24

Bij de beide geslachten is de loop dezer cijfers ongeveer gelijk, t. w. van 1829 op 1839 eene daling van den gemiddelden leeftijd, van 1839 op 1869 eene stijging en daarna eene daling die tot 1899 doorgaat.

Verlaging resp. verhooging van de gemiddelden leeftijd kan veroorzaakt worden bij gelijkblijvende sterfteverhoudingen en afgezien van den invloed van vestiging en vertrek, wanneer het aantal geboorten toeneemt resp. afneemt. Immers de deeler wordt daardoor grooter of kleiner terwijl het jarental der pasgeborenen weinig of geen invloed oefent op het totaal der doorleefde jaren van het geheele volk. Bij gelijk blijvende verhoudingscijfers der geborenen, veroorzaakt eene wijziging der algemeene sterfte, die zich in de verschillende leeftijdsjaren ongelijk doet gevoelen, eene wijziging van den gemiddelden leeftijd; de aard van de wijziging der sterfte, in verband met de mate waarin verschillende leeftijden den invloed daarvan ondervinden, bepaalt de mate en de richting der wijziging van den gemiddelden leeftijd.

De verlaging van den gemiddelden leeftijd in ons land sedert 1879 moet worden toegeschreven aan de algemeene vermindering der sterfte vooral in verband met de op blz. 61 reeds aangewezen grootere sterftevermindering in de jongere leeftijdsklassen. De verlaging is getemperd door de afneming van het relatief aantal geborenen die met 1877 is aangevangen.

Na het voorgaande is het niet moeielijk te verklaren waarom de gemiddelde leeftijd bij de vrouwen hooger moet zijn dan bij de mannen. Zij is in hoofdzaak het gevolg van het grooter aantal jongens dan meisjes onder de geborenen.

Voor de verschillende rubrieken van den burgerlijken staat was de gemiddelde leeftijd in 1899 als volgt voor de beide geslachten:

	Mannen.			Vrouwen.			Totaal.		
	j.	m.	d.	j.	m.	d.	j.	m.	d.
Ongehuwd	15	5	27	15	10	6	15	8	3
Gehuwd	45	2	28	42	9	23	44	—	10
Wed. staat	64	3	20	63	6	12	63	9	15
Gesch. v. echt	48	9	1	47	8	13	48	1	—
Gesch. v. tafel en bed	51	6	13	49	5	22	50	4	28

Ook deze verschillen tusschen de cijfers der beide geslachten zijn niet moeilijk te verklaren. Dat het cijfer voor de ongehuwde mannen lager is, is weder gedeeltelijk het gevolg van het jongens-overschot bij de geboren.

De verhouding van de cijfers der beide geslachten bij de gehuwden en de gescheidenen van tafel en bed komen met elkander vrij wel overeen en wijzen er op, dat, zooals bekend is bij het huwelijk de man het gemiddeld in leeftijd van de vrouw wint.

Door Prof. Dr. A. J. VAN PESCH zijn op verzoek van het Centraal Bureau voor de Statistiek ten verfolge op die welke voor de perioden 1870—1879 en 1880—1889 werden berekend, voor 1890—1899 uit de gegevens der beide laatste volkstellingen in verband met de geboorten en de sterfte naar den leeftijd, in die 10 jaren waargenomen, sterftetafels afgeleid, die ten slotte in deze Inleiding tot de achtste volkstelling eene plaats vinden.

Bij die sterftetafels zijn weder twee grafische voorstellingen gevoegd, voorstellende de sterftetekansen in de laatstgenoemde perioden van mannen en vrouwen afzonderlijk.

STERFTETAFELS VOOR NEDERLAND

afgeleid uit de tienjarige periode 1890,99

DOOR

Dr. A. J. VAN PESCH,

Hoogleraar te Amsterdam.

§ 1. ALGEMEENE OPMERKINGEN.

De in deze uitgave verkregen sterftetafels zijn afgeleid met behulp der uitkomsten van de volkstellingen, gehouden op 31 December 1889 en 31 December 1899, en van de aantallen der geboorten en der overledenen, die in het tusschengelegen tijdvak waargenomen zijn. Zij betreffen dus de geheele bevolking van Nederland en, evenals bij vorige uitgaven, zijn ook nu de tafels voor de mannen en voor de vrouwen afzonderlijk opgemaakt. De bewerking is trouwens geheel dezelfde als die door mij verricht is voor de tijdvakken 1870/79 en 1880/89 en waarvan de uitkomsten voorkomen, de eerste in de *Bijdragen van het Statistisch Instituut* voor 1885, n° 3, terwijl de tafels van 1880/89 uitgekomen zijn in de door de Centrale Commissie voor de Statistiek uitgegeven *Bijdragen tot de Statistiek van Nederland* n^o. V.

Beide vorige malen is de afleiding zeer uitvoerig besproken en aangewezen; de tweede maal is dit herhaald ten einde de tekst betreffende de wijze van afleiding ook in de werken van de Centrale Commissie voor de Statistiek en dus in een meer officiële uitgaaf opgenomen te zien. Nu dit eenmaal gebeurd is, is het niet noodzakelijk, ditmaal de wijze van afleiding even uitvoerig als vroeger en in alle onderdeelen te vermelden, te meer daar de wijzigingen nog zeer gering zouden zijn, en kan daarom naar het vroeger geschrevene verwezen worden. Op deze wijze kan hier de sinds 1870 ingevoerde bewerking nog beter eens in haar hoofdzaken in het licht gesteld worden en goed aangewezen, hoe de geheele wijze van publicatie van de sinds dien tijd uitgegeven tien-jarige sterftetafels, eigenlijk telkens een nieuw deel geeft van een enkel groot werk, dat als het ware in vervolgen uitkomt, en dat gedurende een menschenleven en langer zal moeten bestaan, voor het zijn volle doel zal bereiken. Zeer eigenaardig is het daarom, dat van nu af de Tafels in de Uitkomsten der Tienjarige Volkstellingen worden opgenomen.

De beide Sterftetafels, die na elke tienjarige periode worden afgeleid en ook nu op het eind van dit werk voorkomen zijn werkelijk — hoe belangrijk zij op zich zelf mogen zijn — toch niet het eigenlijke doel der uitgaaf, en geven deze integendeel, zooals nader zal aangetoond worden, een niet volkomen beeld van de levenskansen aan. Veeleer moet de publicatie der Tabellen IV als het belangrijkste gedeelte beschouwd worden.

Om een en ander in het licht te stellen, dient een kort overzicht van de wijze van bewerking gegeven te worden, en zal daartoe eerst worden overgegaan.

§ 2. BEKNOPT OVERZICHT DER GEVOLGDE METHODE.

Dit overzicht zal hier enkel eenigszins uitvoerig gegeven worden, tot zoover het de afleiding der Tabellen IV betreft. De methode bestaat in de eerste plaats hierin, dat men de te gebruiken cijfers gaat controleeren, doordien uit de uitkomsten van de eerste van twee tienjarige volks-

TABELLEN.

(Tables.)

Tabel IVb. Vrouwen. (Femmes.)

Table with columns: Leeftijd 42 1/2 jaren. (Age 42 1/2 ans.), Leeftijd 45 1/2 jaren. (Age 45 1/2 ans.), Leeftijd 48 1/2 jaren. (Age 48 1/2 ans.). Rows include Jaartal, Levenden, Dooden, Sterftekanssen, and summary statistics like Gemiddelde and Middelb. fout.

Table with columns: Leeftijd 43 1/2 jaren. (Age 43 1/2 ans.), Leeftijd 46 1/2 jaren. (Age 46 1/2 ans.), Leeftijd 49 1/2 jaren. (Age 49 1/2 ans.). Rows include Jaartal, Levenden, Dooden, Sterftekanssen, and summary statistics like Gemiddelde and Middelb. fout.

Table with columns: Leeftijd 44 1/2 jaren. (Age 44 1/2 ans.), Leeftijd 47 1/2 jaren. (Age 47 1/2 ans.), Leeftijd 50 1/2 jaren. (Age 50 1/2 ans.). Rows include Jaartal, Levenden, Dooden, Sterftekanssen, and summary statistics like Gemiddelde and Middelb. fout.

Tabel IVb. Vrouwen. (Femmes.)

Table with columns: Leeftijd 51 1/2 jaren. (Age 51 1/2 ans.), Leeftijd 54 1/2 jaren. (Age 54 1/2 ans.), Leeftijd 57 1/2 jaren. (Age 57 1/2 ans.). Rows include Jaartal, Levenden, Dooden, Sterftekanssen, and summary statistics like Gemiddelde and Middelb. fout.

Table with columns: Leeftijd 52 1/2 jaren. (Age 52 1/2 ans.), Leeftijd 55 1/2 jaren. (Age 55 1/2 ans.), Leeftijd 58 1/2 jaren. (Age 58 1/2 ans.). Rows include Jaartal, Levenden, Dooden, Sterftekanssen, and summary statistics like Gemiddelde and Middelb. fout.

Table with columns: Leeftijd 53 1/2 jaren. (Age 53 1/2 ans.), Leeftijd 56 1/2 jaren. (Age 56 1/2 ans.), Leeftijd 59 1/2 jaren. (Age 59 1/2 ans.). Rows include Jaartal, Levenden, Dooden, Sterftekanssen, and summary statistics like Gemiddelde and Middelb. fout.

Onder de hierboven opgenoemde beroepen wordt een drietal gemist, die eene afzonderlijke vermelding verdienen. Bedoeld worden de machinisten en stokers, benevens het kantoor- en bureau-personeel, die telkens als zoodanig bij de verschillende bedrijven afzonderlijk zijn opgenomen, doch voor elken tak van bedrijf in de hiervoor genoemde cijfers begrepen zijn. De beide eersten kunnen voor iedere klasse eenig inzicht geven in de mate waarin fabriekmatige arbeid plaats vindt, terwijl het meer of minder voorkomen van het kantoorpersoneel in industrie, handel en verkeer, eenigzins een beeld geeft van de mate waarin uitgebreidheid der bedrijven afzonderlijk personeel voor administratie daarvan noodig maakt.

Het volgende overzicht vermeldt hun absoluut aantal en het percentage dat zij in het aantal der tot elke klasse behorende personen innemen.

BEROEPSKLASSEN.	Kantoorpersoneel.			Machinisten en Stokers.			
	Mannen.	Vrouwen.	%	Machi- nisten.	Stokers.	Totaal.	%
I. Aardewerk, kalk, steen, glas . . .	207	1	0,88	284	543	777	3,09
II. Diamantnijverheid	19	2	0,21	43	49	92	0,92
III. Drukkersbedrijven	419	19	3,15	44	83	77	0,56
IV. Bouwbedrijven	270	3	0,19	164	163	327	0,23
V. Chemische nijverheid	374	8	3,74	165	199	364	3,56
VI. Houtbewerking	184	5	0,49	141	101	242	0,63
VII. Kleedingnijverheid	164	27	0,21	70	64	134	0,15
VIII. Kunstnijverheid	11	—	0,65	—	2	2	0,12
IX. Lederindustrie	73	1	0,19	27	16	43	0,11
X. Oer, turf, steenkolen	36	—	0,22	49	22	71	0,44
XI. Metalenbewerking	265	4	0,67	64	142	206	0,51
XII. Machines, instrumenten enz.	459	4	2,32	301	225	526	2,64
XIII. Scheepsbouw, rijtuigen	216	—	0,95	53	85	143	0,63
XIV. Papierindustrie	86	—	1,23	95	136	231	3,30
XV. Textiele nijverheid	565	8	1,16	184	349	533	1,08
XVI. Fabr. van gas en electriciteit	314	1	7,02	99	85	184	4,10
XVII. Fabr. van voedingsmiddelen	2 195	36	1,95	850	671	1 521	1,33
XVIII. Landbouw	40	—	0,01	47	9	56	0,01
XIX. Visscherij en jacht	43	—	0,19	87	48	85	0,38
XX. Handel	6 954	168	8,82	42	30	72	0,04
XXI. Verkeer	4 480	33	3,32	2 688	3 146	5 834	4,29
XXII. Bankwezen	4 086	21	69,69	—	—	—	—
XXIII. Verzekeringswezen	1 420	35	35,12	1	—	1	0,02
XXIV. Vrije beroepen	2 707	32	20,39	—	—	—	—
XXV. Bijzonder onderwijs	20	—	0,13	1	—	1	0,01
XXVI. Verpleging	34	2	0,30	18	14	32	0,27
XXVII. Huiselijke diensten	—	—	—	5	1	6	0,00 ³
XXVIII. Losse werklieden	—	—	—	—	—	—	—
XXIX. In dienst van den staat	—	—	—	—	—	—	—
XXX. " " " " een provincie	—	—	—	—	—	—	—
XXXI. " " " " gemeente	—	—	—	—	—	—	—
XXXII. " " " " waterschap	—	—	—	377	146	523	15,31
XXXIII. " " " " kerkgenootschap	—	—	—	—	—	—	—
Totaal	25 641	410	1,35	5 804	6 279	12 083	0,63

§ II. VERSPREIDING DER BEROEPEN OVER DE VERSCHILLENDE PROVINCIEËN EN GROEPEN VAN GEMEENTEN IN HET RIJK.

Achterstaande cijfers geven

1°. in absolute cijfers een overzicht van het aantal personen behorende tot de verschillende beroepsklassen in iedere provincie en in ieder der 9 groepen van gemeenten waarin het Rijk is verdeeld;

2°. in verhoudingscijfers hoe de personen van elke beroepsklasse procentsgewijs zijn verdeeld over de verschillende provinciën, resp. groepen van gemeenten;

3°. in verhoudingscijfers hoe in elke provincie resp. groep van gemeenten procentsgewijs de personen over de verschillende beroepsklassen zijn verdeeld.

Deze twee reeksen van verhoudingscijfers hebben ieder hare eigene beteekenis. De eerste wijzen aan in welke mate elke provincie in iedere beroepsklasse deelneemt, zonder rekening te houden met den meerderen of minderen omvang in het Rijk der takken van industrie, handel of verkeer enz., terwijl door de tweede de meerdere of mindere omvang van eene beroepsklasse voor elke provincie of groep van gemeenten wordt aangewezen.

Evenals elk land zijne eigenaardige verdeling der bevolking over verschillende beroepen bezit, die afhankelijk is van aan ieder land eigenaardige eigenschappen, ligging, grondgesteldheid, klimaat enz., vertoont ook elke provincie en groep van gemeenten hare eigenaardige verdeling, die in vele gevallen gemakkelijk kan worden verklaard.

Bij vergelijking van de verhoudingscijfers der groote rubrieken: nijverheid, landbouw enz., met de cijfers der verdeling van de totale werkzame bevolking, blijkt dat in de provinciën Noordbrabant, Zuidholland, Noordholland, Utrecht en Overijssel, de nijverheidspercentages boven die van het algemeen gemiddelde voor die provinciën komen, en dat Zeeland naar verhouding de minste industrie heeft, waarna Friesland volgt. De landbouw is relatief weinig ontwikkeld in de beide Hollanden en in Utrecht, terwijl in de beide eerstgenoemde provinciën de handelsbedrijven vooral op den voorgrond treden. De vrije beroepen vinden in de provinciën waarin de grootste gemeenten liggen, naar evenredigheid de meeste beoefenaren.

Het particulier onderwijs heeft hoge percentages in Noordbrabant en Utrecht, maar vooral in Limburg, waar alleen 17½ % der in die klasse werkzame personen gevonden worden, terwijl de totale bevolking der provincie niet meer dan 5,5 % van die der Rijksbevolking uitmaakt. In de provincie Zeeland wordt weinig aan particulier onderwijs gedaan en nog minder in Drenthe.

Verpleging houdt betrekkelijk veel personen bezig in de provinciën Noordbrabant, Gelderland, Zuid- en Noordholland, maar vooral in Utrecht, waar de totale werkzame bevolking slechts 4,4 % van die in het Rijk inneemt, terwijl niet minder dan 7,3 % der personen tot de klasse verpleging behorende, binnen hare grenzen huisvesten; Zeeland en Drenthe vertoonen ook hier geringe percentages.

Dienstboden worden uit den aard der zaak het veelvuldigst aangetroffen in de provinciën met de grootste gemeenten en de losse werklieden in de beide Hollanden (met Rotterdam en Amsterdam) en Friesland (vermoedelijk in de veenderijen).

De personen in dienst van den Staat zijn in de meeste provinciën vrijwel in gelijke verhouding met de bevolking. Zuidholland heeft door 's Gravenhage met zijn Ministerieele Departementen en zijn vrij groot garnizoen, een hoog cijfer evenals Utrecht door de Rijksuniversiteit en het betrekkelijk groot aantal militairen te Utrecht en te Amersfoort.

Dat sommige provinciën in vergelijking met andere zulke hoge percentages vertoonen

LEEFTIJDEN EN EBOORTENJAREN.

BEROEPSKLASSEN.

I. Fabricage van aardewerk, glas, kalk en steenen.

Totaal

II. Bewerking van diamant en andere edelsteenen en fijne gesteenten.

Totaal

III. Boek- en steendrukkerij, drukken van hout-, koper-, staalgravure, photographie enz.

Totaal

IV. Bouwbedrijven (incl. reiniging van gebouwen en aanleggen, onderhouden en reinigen van wegen en straten, ook gemeentelijke dienst).

Totaal

V. Chemische nijverheid, fabricage van kaarsen, olie, vernis, vet, zeep, ontplofbare stoffen, verfstoffen.

Totaal

VI. Hout-, kurk-, stroobewerking, snij- en draaiwerk van verschillende stoffen.

Totaal

VII. Kleding en reiniging.

Totaal

TOTAAL.

VROUWEN.

G. O. Gebuwd. Ongehuwd.

Table with 30 columns and multiple rows for each profession. Columns include age groups (12-18, 18-22, 23-35, etc.) and marital status (G. O., Gebuwd, Ongehuwd). Rows list professions I through VII and their totals. The last row shows overall totals for men (3098, 91) and women (3175, 101).

1) Waarvan 2 gehuwd. 2) Waarvan 1 van onbekenden leeftijd. 3) Waarvan 1 gehuwd. 4) Waarvan 3 van onbekenden leeftijd. 5) Waarvan 4 gehuwd.

BEROEPSKLASSEN.

Table with columns for age groups (12 of, 14 of, 16 of, 18-22, 23-35, 36-50, 51-60, 61-65, 66-70) and rows for professions (VIII. Kunstnijverheid, IX. Leder, wasdoek, caoutchouc, X. Oer, steenkolen, turf, XI. Metalen (bewerking van), XII. Vervaardiging van stoom- en andere werktuigen, instrumenten, oorlogsmaterieel, XIII. Scheepsbouw, vervaardiging van rijtuigen, XIV. Papier).

LEEFTIJDEN EN GEBOORTENJAREN.

Table with columns for age groups (71 en daaronder, 12 of, 14 of, 16 of, 18-22, 23-35, 36-50, 51-60, 61-65, 66-70, 71 en daaronder) and rows for professions (VIII. Kunstnijverheid, IX. Leder, wasdoek, caoutchouc, X. Oer, steenkolen, turf, XI. Metalen (bewerking van), XII. Vervaardiging van stoom- en andere werktuigen, instrumenten, oorlogsmaterieel, XIII. Scheepsbouw, vervaardiging van rijtuigen, XIV. Papier).

1) Waarvan 1 gehuwd. 2) Waarvan 1 van onbekenden leeftijd.

Beroepen die wijzigingen ondergingen.	A. Mannen.	LEEF TIJDEN EN G E B O O R T E J A R E N .																			TOTAAL.				
		bene- den 12 janr. 1888 en later.	12 of 13	14 of 15	16 of 17	18—22		23—35		36—50		51—60		61—65		66—70		71 en daarboven 1828 en vroeger.		Gehuwd.	Ongehuwd.				
			1887	1885	1883	1881	1876	1863	1848	1838	1833	1829	1834	1829	71 en daarboven 1828 en vroeger.										
		O.	O.	O.	O.	G.	O.	G.	O.	G.	O.	G.	O.	G.	O.	G.	O.	G.	O.						
Wegwerkers.																									
KLASSE V.																									
Apothekers.																									
Fabr. van kaarsen																									
Fabr. van lijm																									
KLASSE VI.																									
Kistenmakers																									
Fabr. van houtwaren																									
Lijstenmakers																									
Meubelmakers																									
Houtzagers																									
Modelmakers																									

1) Waarvan 1 gehuwd.

Beroepen die wijzigingen ondergingen.	A. Mannen.	LEEF TIJDEN EN G E B O O R T E J A R E N .																			TOTAAL.				
		bene- den 12 janr. 1888 en later.	12 of 13	14 of 15	16 of 17	18—22		23—35		36—50		51—60		61—65		66—70		71 en daarboven 1828 en vroeger.		Gehuwd.	Ongehuwd.				
			1887	1885	1883	1881	1876	1863	1848	1838	1833	1829	1834	1829	71 en daarboven 1828 en vroeger.										
		O.	O.	O.	O.	G.	O.	G.	O.	G.	O.	G.	O.	G.	O.	G.	O.	G.	O.						
Kuipers																									
Witwerkers																									
Beeldhouwers																									
Houtdraaiers																									
Borstelmakers																									
Kurkensnijders																									
Mandenmakers																									
Rietmattenmakers																									
Houtbereiders																									
KLASSE VII.																									
Kleermakers																									

1) Waarvan 1 met onbekenden leeftijd.

LEEF TIJ DEN EN GEB OORTEJAREN.

Table with columns for 'Beroepen die wijzigingen ondergingen', 'A. Mannen', 'Positie in het beroep', age ranges (12-17, 18-22, 23-35, 36-50, 51-60, 61-65, 66-70, 71 en daarboven), and 'TOTAAL'. Rows include 'Overige beroepen binnenscheepvaart', 'Pakhuis knechts', 'Sjuwerlieden', 'Omroepers', 'Wegers', 'Taxateurs', 'Telefoonbeambten', 'KLASSE XXIV. Toonkunstenaars en organisten', 'Scheikundigen', 'Tolken', 'Kantoorpersoneel', 'Administrateurs', 'KLASSE XXVI. Suppoosten in geichten', 'KLASSE XXVII. Dienstboden', 'KLASSE XXVIII. Losse werklieden'.

LEEF TIJ DEN EN GEB OORTEJAREN.

Table with columns for 'Beroepen die wijzigingen ondergingen', 'B. Vrouwen', 'Positie in het beroep', age ranges (12-17, 18-22, 23-35, 36-50, 51-60, 61-65, 66-70, 71 en daarboven), and 'TOTAAL'. Rows include 'KLASSE I. Glasblazers', 'KLASSE III. Steendrukkers', 'KLASSE IV. Loodgieters', 'Behangers', 'Huischilders en Glazenmakers', 'KLASSE V. Apothekers', 'Fabr. van kaarsen', 'KLASSE VI. Kistenmakers', 'KLASSE VII. Naanisters', 'Waschvrouwen'.

1) Waarvan 1 gehuwd. 2) Waarvan 1 met onbekenden leeftijd.

1) Waarvan 2 gehuwd. 2) Waarvan 1 gehuwd.

Table with columns: BEROEPSKLASSEN, LEEFTIJDEN EN GEBORTEJAREN, TOTAAL, MANNEN, VROUWEN. Rows include: I. Fabricage van aardewerk, glas, kalk en steenen; II. Bewerking van diamant en andere edelstenen en fijne gesteenten; III. Boek- en steendrukkerij, drukken van hout-, koper-, staalgravure, photographie enz.; IV. Bouwbedrijven (incl. reiniging van gebouwen en nanleggen, onderhouden en reinigen van wegen en straten, ook gemeentelijke dienst); V. Chemische nijverheid, fabricage van kaarsen, olie, vernis, vet, zeep, ontplofbare stoffen, verfstoffen; VI. Hout-, kurk-, stroobewerking, snij- en draaiwerk van verschillende stoffen; VII. Kleding en reiniging.

1) Waarvan 1 gehuwd. 2) Waarvan 4 gehuwd. 3) Waarvan 1 met onbekenden leeftijd. 4) Waarvan 1 met onbekenden leeftijd.

5) Waarvan 2 gehuwd.

LEEFTIJDEN EN GEBORTENJAREN.

BEROEPSKLASSEN.

Table with columns for age groups (12-13, 14-15, 16-17, 18-22, 23-35, 36-50, 51-60, 61-65, 66-70) and rows for various professions (XXXIII. In dienst van een kerkgenootschap, etc.) and a total row.

Table with columns for age groups (71 and above, 12-13, 14-15, 16-17, 18-22, 23-35, 36-50, 51-60, 61-65, 66-70, 71 and above) and rows for various professions (G. O., Gehuwd., Ongehuwd.) and a total row.

1) Waarvan 1 met onbekenden burgerlijken staat. 2) Waarvan 6 met onbekenden burgerlijken staat. 3) Waarvan 11 met onbekenden burgerlijken staat.

4) Waarvan 3 met onbekenden burgerlijken staat. 5) Waarvan 5 met onbekenden leeftijd. 6) Waarvan 11 met onbekenden leeftijd.

Thans overgaande tot eene vergelijking der uitkomsten van de beide tellingen, zooals deze in de achterstaande tabellen zijn medegedeeld, blijkt in de eerste plaats dat het relatief aantal in een beroep werkzaam bij beide geslachten sedert 1889 is toegenomen en dus het relatief aantal beroepsloozen is verminderd.

Summary table comparing 1889 and 1899 data for Men (Mannen), Women (Vrouwen), and Total (Totaal) regarding active and unemployed persons.

Summary table comparing 1889 and 1899 data for Men (Mannen), Women (Vrouwen), and Total (Totaal) regarding active and unemployed persons.

Voor de vrouwen laat zich de vermindering van het aantal beroepsloozen gemakkelijk verklaren door het bekende feit, dat de vrouw hoe langer zoo meer op het arbeidsveld met den man in concurrentie treedt.

Bij de klasse het verkeerswezen betreffende, waarvan de relatieve sterkte in totaal met 15 %o verminderde, in hoofdzaak door de abnormale afneming van het aantal sjouwerlieden, steeg de relatieve sterkte der vrouwelijke arbeiders met ruim 16 %o. Tot die vermeerdering heeft in de eerste plaats veel bijgedragen de groote vermeerdering van het aantal vrouwelijke pensionhouders, kamerverhuurders en commensalenhouders, dat van 179 op 1432 is gestegen, wat op eene vermeerdering der relatieve sterkte wijst van meer dan 550 %o. Ook het eigenlijk hotelwezen bezigde in 1899 relatief veel meer vrouwen dan in 1889, de relatieve sterkte steeg met bijna 125 %o, veel sterker dan bij de mannen. Het bier-, koffiehuis en caféwezen, waaronder de herbergiers en tappers, zag zijn vrouwelijk personeel relatief verminderen met bijna 5 %o, iets minder dan bij de mannen. Daarentegen nam het aantal kelnerinnen vrij sterk toe, van 251 in 1889 tot 498 in 1899, of relatief met 62 %o, terwijl bij de mannen eene vermindering was waar te nemen.

Bij de zeevaart verminderden de vrouwen van 36 op 14 en bij de binnenvaart nam haar relatieve sterkte evenveel af als bij de mannen. Aan den relatieven achteruitgang der schippers hebben de vrouwen minder deel dan de mannen, terwijl het vrouwelijk brug- en sluispersoneel van 7 in 1889 op 39 in 1899 steeg. De vermoedelijke oorzaak daarvan is vroeger reeds genoemd.

Bij de posten, de telegrafie en de telephonie, steeg het aantal vrouwelijke personen relatief veel sterker dan dat der mannen. Er waren in 1899 relatief bijna driemaal zooveel vrouwen werkzaam als in 1889, terwijl de relatieve vermeerdering bij de mannen slechts ruim 21 %o bedroeg.

Op de oorzaak van de vermindering bij de expeditievakken, waaraan ook door de vrouwen in ruime mate is deelgenomen, is vroeger reeds gewezen.

In het bankwezen klom het aantal vrouwen van 23 op slechts 25 en ging dus relatief eenigzins terug.

Ofschoon ook in het verzekeringswezen nog betrekkelijk weinig vrouwen werkzaam zijn (men houde in het oog, dat niet bedoeld worden de vrouwelijke schrijvers, klerken enz., maar assuradeurs, agenten enz.) is haar aantal sedert 1889 toch driemaal zoo groot geworden. De grootste vermeerdering had plaats in de levensverzekering, waar het aantal vrouwen van 6 op 21 steeg.

Niettegenstaande in de vrije beroepen een aantal met name genoemde beroepen soms op een sterke relatieve vermeerdering wijzen bij de vrouwelijke beoefenaren (het aantal geneeskundigen steeg van 7 tot 35, in de kunsten en wetenschappen is het relatief aantal bijna verdubbeld, terwijl het vrouwelijk kantoorspersoneel van 69 op 367 steeg) verminderde de relatieve sterkte der vrouwen in klasse XXIV met circa 35 %o. Deze vermindering komt in hoofdzaak voor onder de overige beroepen, wier relatieve sterkte in 1899, om onverklaarbare redenen, slechts ± 16 %o van die in 1889 uitmaakte, alsmede van de vermindering der relatieve sterkte der vrouwen bij de publieke vermakelijkheden en bij de vroedvrouwen.

Bij het bijzonder onderwijs is de toeneming van het relatief aantal vrouwelijke personen sterker dan bij de mannen, bij de eersten 37 %o, bij de laatsten slechts met 10 %o. Bij de eigenlijke onderwijzers zijn de cijfers van toeneming der beide geslachten ongeveer even groot, terwijl bij de overige personen in dienst van het onderwijs, bij de mannen eene sterke afneming en daarentegen bij de vrouwen eene sterke toeneming is waar te nemen. Deze laatste toeneming zal wel in verband staan met het in 1899 mederekenen van een aantal kloosterzusters, die, zonder als onderwijzeressen te fungeren, toch voor het onderwijs werkzaam zijn.

In dienst der verpleging waren in 1899 relatief bijna 85 %o meer vrouwen werkzaam dan in 1889, terwijl bij de mannen dat aantal slechts met 13 %o steeg. Ook deze toeneming bij de

vrouwen, waarop vroeger reeds gewezen werd, komt op rekening van kloosterzusters. Het aantal bakers nam af met 32 %o, een gevolg vermoedelijk van het feit, dat bakerdiensten hoe lang zoo meer door verpleegsters worden verricht. Het aantal dezer laatsten nam in totaal relatief toe met 126 %o tegenover eene toeneming bij de mannelijke verplegers van slechts 13 %o. Bij de overige personen in den verplegingsdienst werkzaam is het relatief aantal zoo bij mannen als vrouwen sterk toegenomen.

Ofschoon, zooals reeds werd medegedeeld het aantal huiselijke diensten verrichtende personen van beiderlei kunne in verhouding tot de geheele bevolking eenigszins vermeerderd is, zijn zoowel het relatief aantal mannelijke als dat der vrouwelijke in huisdienst werkzame personen afgenomen. De sterkte der vrouwelijke huisbewaarders verminderde relatief tot op $\frac{1}{3}$.

Werd op eene zeer sterke toeneming van het totaal aantal losse werklieden gewezen, bij de vrouwen onder hen had eene groote vermindering plaats: het relatieve aantal daalde tot op $\frac{1}{8}$.

In dienst van den staat waren in 1899 relatief 20 %o meer vrouwen werkzaam dan in 1889. Bij het Algemeen Bestuur, de sanitaire politie en het krijgswezen werden in 1889 geen vrouwen aangetroffen in 1899 respectievelijk 41, 4 en 26.

In dienst eener provincie waren in 1889 9 vrouwen, in 1899 1 vrouw werkzaam.

De vrouwen in dienst der gemeenten zijn bijna uitsluitend bij het onderwijs werkzaam; haar relatief aantal nam toe met ruim 18 %o dus veel sterker dan bij de mannen, die relatief slechts met $1\frac{1}{2}$ %o vermeerderden. Slechts 17 vrouwen werkten in 1899 op secretariën terwijl 31 in andere ambten werkzaam waren. Op de oorzaak die het laatste aantal deed verminderen is vroeger reeds gewezen.

Ook werd vroeger reeds gewezen, en de vermoedelijke oorzaak er van genoemd, op de vermindering der personen in dienst van eene kerkelijke gezindte. Bij de vrouwen vooral was die vermindering zeer groot, van bijna 127 in 1889 daalde haar aantal op 55 in 1899 per 10000.

Na het vorenstaande behoeven de cijfers der laatste twee kolommen van het tabelletje op blz. 272 geen verdere toelichting.

Resumeerende blijkt dat de vermeerdering in het algemeen van de relatieve sterkte der arbeidende vrouwen zich het sterkst heeft geopenbaard in die beroepen, waarin vroeger reeds een betrekkelijk groot aantal vrouwen werkzaam waren of wier werkzaamheden zool niet beter, dan toch evengoed door vrouwelijke werkkrachten kunnen geschieden, en tevens dat in sommige beroepen, waarin de vrouw wegens zwaren of langdurigen arbeid minder op hare plaats schijnt, dikwijls vermindering is waar te nemen.

Als voorbeelden voor het eerste noemen we bijv. de diamant-slijperij (roosjessnijdsters), de mattenfabricage, de aardewerkschilders, de borduurwerksters, de schoenmakerij (stiksters), de textielnijverheid, de boekbinderij, de vervaardiging van papierwaren, de telegrafie en telephonie, het onderwijs en vooral de verpleging. Voor het tweede getuigt de vermindering bij de aardewerkfabricage, de lucifersfabricage, den veenarbeid, de papier- en cartonfabricage en de losse werklieden.

§ 3. VERDEELING DER PERSONEN IN DE NIJVERHEIDSBEDRIJVEN, DEN LANDBOUW, DE VINSCHERIJ EN DE JACHT EN IN DE HANDELSBEDRIJVEN, NAAR DE POSITIËN IN DE BEROEPEN BEKLEED.

Achterstaande tabel geeft een vergelijkend overzicht voor 1889 en 1899 voor ieder der beide geslachten en voor de totale bevolking in de nijverheids- en handelsbedrijven werkzaam van de verhoudingen, die de aantallen personen in de verschillende positiën innemen in het totaal van elke klasse.

LEEFTIJDEN EN GEBOORTENJAREN.

Table with columns for 'BEROEPSKLASSEN', 'MANNEN', 'VROUWEN', and 'TOTAAL'. Rows include professions like 'Verkeerswezen', 'Crediet- en bankwezen', 'Verzekeringswezen', and 'Totaal handelsbedrijven'. Columns represent age groups and birth years from 1888 to 1929.

I. AANTAL IN NEDERLAND OP 31 DECEMBER 1899 WERKELIJKE WOONPLAATS HEBBENDE VREEMDELINGEN NAAR GESLACHT, LEEFTIJD, BEROEP EN DE POSITIE DAARIN BEKLEED. C. OVERIGE VREEMDELINGEN.

Table with columns for BEROEPSKLASSEN (I-VII), LEEFTIJDEN EN EBOORTENJAREN, MANNEN, and VROUWEN. It includes sub-headers for positions (A, B, C, D) and marital status (Gehuwd, Ongehuwd).

Table with columns: VOORGEKOMEN BEROEPEN, BEDRIJVEN OF TAKKEN VAN DIENST WAARTOE DE BEROEPEN BEHOOREN., VOORGEKOMEN BEROEPEN., BEDRIJVEN OF TAKKEN VAN DIENST WAARTOE DE BEROEPEN BEHOOREN. (Left side)

Table with columns: VOORGEKOMEN BEROEPEN., BEDRIJVEN OF TAKKEN VAN DIENST WAARTOE DE BEROEPEN BEHOOREN., VOORGEKOMEN BEROEPEN., BEDRIJVEN OF TAKKEN VAN DIENST WAARTOE DE BEROEPEN BEHOOREN. (Right side)

VOORGEKOMEN BEROEPEN.	BEDRIJVEN OF TAKKEN VAN DIENST WAARTOE DE BEROEPEN BEHOOREN.	Klassen en onder- rubrieken waartoe de beroepen zijn gebrucht.	VOORGEKOMEN BEROEPEN.	BEDRIJVEN OF TAKKEN VAN DIENST WAARTOE DE BEROEPEN BEHOOREN.	Klassen en onder- rubrieken waartoe de beroepen zijn gebrucht.
Schrijver.	(Brieven en requesten)	24q	Slakkenschepper.	(IJzerindustrie)	11b
Schuimer.	(Raffinaderijen)	17c	Sleepdiensponderneer.	(Expeditie)	21f
Schuitenjager.	(Binnenscheepvaart)	21d	Sleeper.	(Kaarsenfabr.)	5b
Schuitenschrobster.	(Scheepsbouw)	13a	"	(Bierfabr.)	17c
Schuitenverhuurder.	(Binnenvaart)	21d	"	(Lompenhandel)	20a
Schuitenvoerder.	"	21d	"	(Vervoer te land)	21b
Schulper.	(Houtzagerij)	6a	"	(Mijnwezen)	10b
Schuurder.	(Vloertegelfabr.)	1c	Slemper.	(Aardappelmeelfabr.)	17d
"	(Glas- en spiegelfabr.)	1e	Slikker.	(Graanhandel)	20c
"	(Steenhouwerij)	4a	Slikloods.	(Binnenvaart)	21d
"	(Lijstenfabr.)	6a	Slikwerper.	(Pannefabr.)	1c
"	(Borstelfabr.)	6b	"	(Steenfabr.)	1c
"	(Schoenfabr.)	9b	Slipper.	(Glasfabr.)	1e
"	(Fabr. van rijwielen)	12c	Sloeproier.	(Rijksdienst)	29k
"	(Gasmeterfabr.)	12d	"	(Gemeentediens)	31d
Schuurgoed.	(Handel)	20d	Sloepwaker.	(Zeevisscherij)	19a
Schuurknecht.	(Papierfabr.)	14a	Sloopervan gebouwen.	(Handel)	20a
"	(Zeevisscherij)	19a	Slotenmaker.	(Smederij)	11b
Schuurwerker.	(Papierfabr.)	14a	Slöydartikelen.	(Handel)	20h
Schijvendraaier.	(Diamantslijperij)	2a	Sluisknecht.	(Zeevaart)	21c
Schijvenschuurder.	"	2a	"	(Binnenvaart)	21d
Scutcherman.	(Katoenspinnerij)	15b	Sluismeester.	(Zeevaart)	21c
Secretaris.	(Gemeente dienst.)	31a	"	(Binnenvaart)	21d
"	(Particuliere)	24p	Sluispachter.	"	21d
"	(Verschillende Instell.)	24p	Sluiswachter.	(Scheepsbouw)	13a
Seingeeffster.	(Spoorwegen)	21a	"	(Zeevaart)	21c
Seinwachter.	"	21a	"	(Binnenvaart)	21d
Selfactingsteller.	(Wollengarenfabr.)	15b	"	(Waterschap)	32
Severijnjongen.	(Scheepsbouw)	13a	Slijper.	(Aardewerkfabr.)	1d
Sicareur.	(Tabaksfabr.)	17g	"	(Glasfabr.)	1e
Sirenmaker.	(Touwslagerij)	15f	"	(Steedrukkerij)	3b
Sigaren.	(Fabricage)	17g	"	(Borstelfabr.)	6b
"	(Handel)	20c	"	(Pijpenfabr.)	6c
Sigarendraaier.	(Sigarenfabr.)	17g	"	(Hoeden- en militaire equipmentst.fabr.)	7a
Sigarenmaker.	"	17g	"	(Speldenfabr.)	11b
Sigarenpinner.	"	17g	"	(IJzerindustrie)	11b
Sigarenkisten.	(Fabricage)	6a	"	(Goud- en zilverfabr.)	11a
Sigarenpippen.	(Handel)	20c	"	(Machinefabr.)	12a
Sigaretten.	(Fabricage)	17g	"	(Rijwielfabr.)	12c
Signalementschilder.	(Spoorwegen)	21a	"	(Vlasindustrie)	15a
Singelband.	(Fabricage)	15c	"	(Katoenspinnerij)	15b
Sintelrijder.	(Cartonfabr.)	14a	"	(Fabr. van katoen)	15c
Siroop.	(Fabricage)	17d	"	(Mosterdfabr.)	17g
Stroopbereider.	(Siroopfabr.)	17d	"	(Diamantslijperij)	2a
Sjouwerlieden.	(Expeditie)	21f	Slijpersbaas.	"	2a
Slaapstehouder.	(Hotelwezen)	21g	Smeden.	(IJzersmederij)	11b
Slager.	(Vleeschbewerking)	17h	Smeer.	(Fabricage)	5b
Slagersbenoedigheden.	(Handel)	20h	Smeerartikelen.	(Handel)	20h
Slangenmaker.	(Brandspuitenfabr.)	12a	Smeerbaas.	(Wasch- en strijkinr.)	7c

VOORGEKOMEN BEROEPEN.	BEDRIJVEN OF TAKKEN VAN DIENST WAARTOE DE BEROEPEN BEHOOREN.	Klassen en onder- rubrieken waartoe de beroepen zijn gebrucht.	VOORGEKOMEN BEROEPEN.	BEDRIJVEN OF TAKKEN VAN DIENST WAARTOE DE BEROEPEN BEHOOREN.	Klassen en onder- rubrieken waartoe de beroepen zijn gebrucht.
Smeerbaas.	(Fabr. van damast)	15c	Sorteerder.	(Lijstpellerij)	17a
Smeerder.	(Machinefabr.)	12a	"	(Wollenstoffefabr.)	15b
Smelter.	(Guanofabr.)	5d	"	(Sajetfabr.)	15b
"	(Caoutchoucfabr.)	9c	"	(Tabaksfabr.)	17g
"	(Capsulenfabr.)	11b	"	(Lompenhandel)	20a
"	(IJzergieterij)	11b	"	(Bierhandel)	20c
"	(Fabr. v. geem. ijzer)	11b	"	(Fabr. v. hout Schroeven)	11b
"	(Staniolfabr.)	11b	"	(Blikindustrie)	11b
"	(Machinefabr.)	12a	"	(Capsulenfabr.)	11b
"	(Wollengarenfabr.)	15b	"	(Elect. gloeilamp.fabr.)	12b
Smouter.	(Boekdrukkerij)	3a	"	(Pijpenfabr.)	1d
Smoutwerker.	"	3a	"	(Waschbleekerij)	7c
Smoutzetter.	"	3a	Souffleur.	(Glas- en spiegelfabr.)	1e
Snarder.	(Katoenspinnerij)	15b	"	(Tooneel)	24i
Snelpersdraaier.	(Steedrukkerij)	3b	"	(Handel)	20a
Snippers.	(Fabricage)	17g	Spanners.	(Bankwezen)	22
Snippersorteerder.	(Papierfabr.)	14a	Spaarnbankbode.	(Handel)	20a
Snoeier.	(Mandenmakerij)	6b	Spat.	(Chem. wasscherij)	7c
Snoepgoed.	(Handel)	20c	Spanner.	(Fabr. van electriciteit)	16b
Snolster.	(Pijpenfabr.)	1d	Spanningregelaar.	(Handel)	20c
Snuiif.	(Fabricage)	17g	Speerijnen.	(Fabr. van verduurz. levensmiddelen)	17g
"	(Handel)	20c	Speerijmolenaar.	(IJzerindustrie)	11b
Snuiifmaker.	(Snuiifabr.)	17g	"	(Fabricage)	6a
Snijboonenmolens.	(Fabricage)	12d	Speciemaker.	(Handel)	20f
Snijder.	(Steenfabr.)	1c	Speelgoed.	(Fabr. van speelgoed)	6a
"	(Glasfabr.)	1e	"	"	6a
"	(Tegelfabr.)	1d	Speelgoedmaker.	(Zeevisscherij)	19a
"	(Stoelenfabr.)	6a	Speelgoedreparaator.	(Handel)	20c
"	(Pettenfabr.)	7a	Speeljongen.	(Vleeschhouwerij)	17h
"	(Schoenfabr.)	9b	Spek.	(Vleeschbewerking)	17h
"	(Drijfriemenfabr.)	9b	Spekslager.	"	17h
"	(Capsulenfabr.)	11b	Spekrooker.	"	17h
"	(Margarinefabr.)	17l	Spekzouter.	(Mantelfabr.)	7a
"	(Kaarsenfabr.)	5b	Speldster.	(Fabricage)	1e
Snijdster.	(Hotelwezen)	21g	Spiegelglas.	(Handel)	20d
Sociteitspachter.	(Fabricage)	5a	"	"	20d
Soda.	(Handel)	20d	Spiegels.	(Zeevisscherij)	19a
Soldaten.	(Krijgsdienst)	29i	Spieringvisscher.	(Fabr. van spiegels)	1e
Soldeerder.	(Blikindustrie)	11b	Spiegelmaker.	(Fabricage)	17n
Solliciteurs.	(Vrije beroepen)	24s	Spiritus.	(Gist- en spiritusfabr.)	17n
Sorteerder.	(Vloertegelfabr.)	1c	Spiritusbewerker.	(Wollengarenfabr.)	15b
"	(Steenfabr.)	1c	Spinner.	(Garensppinnerij)	15b
"	(Glasfabr.)	1e	"	(Katoenspinnerij)	15b
"	(Diamantslijperij)	2a	"	(Touwslagerij)	15f
"	(Kurkfabr.)	6b	"	(Tricotfabr.)	15c
"	(Kammen- en pijpenfab.)	6c	"	(Tapijtwewerij)	15c
"	(Veerensbereiding)	7b	"	(Passementfabr.)	15e
"	(Staniolfabr.)	11b	"	(Tabaksfabr.)	17g
"	(IJzerindustrie)	11b	"	(Fabr. van spinpijpen)	6c
"	(Papierfabr.)	14a	"	"	6c

VOORGEKOMEN BEROEPEN.	BEDRIJVEN OF TAKKEN VAN DIENST WAARTOE DE BEROEPEN BEHOOREN.	Klassen en onder-rubrieken waartoe de beroepen zijn gebracht.	VOORGEKOMEN BEROEPEN.	BEDRIJVEN OF TAKKEN VAN DIENST WAARTOE DE BEROEPEN BEHOOREN.	Klassen en onder-rubrieken waartoe de beroepen zijn gebracht.
Zalf.	(Handel)	20h	Zegenbaas.	(Zalmvisscherij)	19b
Zalfbereider.	(Chem. nijverheid)	5a	Zegels.	(Handel)	20e
Zalfpotjesmaker.	(Aardewerkfabr.)	1d	Zeildoek.	(Fabricage)	15c
Zangeres.	(Vrije beroepen)	24g		(Handel)	20h
Zalmdrijver.	(Riviervisscherij)	19b	Zeildoekwever.	(Zeildoekfabr.)	15c
Zalmvisscher.		19b	Zeilenroller.	(Linoleumfabr.)	9c
Zagenscherper.	(Houtzagerij)	6a	Zeilmaker.	(Scheepsbouw)	18a
Zagensteller.		6a	Zeilmakersartikelen.	(Handel)	20h
Zagenvijler.	(Fabr. van vijlen)	11b	Zeefzuivernar.	(Aardappelmeelfabr.)	17d
Zager.	(Helmhoedenfabr.)	7a	Zendingen.	(Vrije beroepen)	24r
Zand.	(Handel)	20a		(Kerkel. diensten)	83b
Zandman.	(Handel in zand)	20d	Zenger.	(Wasch- en strijkinr.)	7c
Zandblazer.	(Glas- en spiegelfabr.)	1e		(Bleekerij van stukg.)	15d
Zanddroger.	(Steenfabr.)	1c	Zetter.	(Pannenfabr.)	1c
Zandkruier.	(Zandgraverij)	1a		(Glasfabr.)	1e
	(Steenfabr.)	1c		(Katoenspinnerij)	15b
Zandrijder.	(Pannenfabr.)	1c	Zettelbaas.	(Bontweverij)	15c
Zandschipper.	(Binnenvaart)	21d	Zetteler.		15c
Zandstrooier.	(Pannenfabr.)	1c		(Fabr. van katoen)	15c
Zandtrekker.	(Openbare reiniging)	4d	Zetter.	(Rijksdienst)	29h
	(Handel in rivierzand)	20a	Zeven.	(Handel)	20h
Zanduitzever.	(IJzerindustrie)	11b	Zevenmaker.	(Fabr. van houtwaren)	6a
Zandvormer.	(Steenfabr.)	1c	Zever.	(Gomfabr.)	5d
	(Pannenfabr.)	1c	Ziedhuisknecht.	(Zeildoekweverij)	15c
	(Machinefabr.)	12a		(Zoutbewerking)	17r
Zandwasscher.	(Zandgraverij)	1a	Ziekenoppasser.	(Buiten gest. verpl.)	26
Zandwerker.		1a		(In gest. verpleging)	26
	(Pannenfabr.)	1c	Zifter.	(Inktfabr.)	5d
		1c		(Gist- en spiritusfabr.)	17n
Zandzifter.		1c	Zilverdrijver.	(Fabr. kerkornamenten)	8c
Zandzuiger.	(Openbare werken)	4c	Zilvermelter.	(Goud- en zilverfabr.)	11a
Zander.	(Pottenbakkerij)	1c	Zilvermeden.		11a
	(Steenfabr.)	1c	Zilversmidsfournituren.	(Handel)	20f
Zeegras.	(Handel)	20a	Zilverstamper.	(Goud- en zilverfabr.)	11a
Zeegrasperser.		20a	Zilverwerken.	(Fabricage)	11a
Zeemanshuishouder.	(Zeevaart)	21c	Zink.		11b
Zeemleder.	(Fabricage)	9a		(Handel)	20a
Zeemleeropmaker.	(Zeemleerfabr.)	9a	Zinkinlegster.	(Papierfabr.)	14a
Zeemtuower.		9a	Zinketser.	(Boekdrukkerij)	3a
Zeep.	(Fabricage)	5b	Zinkwerker.	(Aardewerkfabr.)	1d
	(Handel)	20b		(Loodgieterij)	4a
Zeepmaker.	(Inktfabr.)	5d		(Fabr. van zinkwaren)	11b
Zeepscheepper.	(Zeepfabr.)	5b	Zinkwit.	(Fabricage)	5d
Zeepsnijder.		5b	Zinkwerker.	(Cacaofabr.)	17e
Zeepstoker.		5b	Zolderknecht.	(Oliefabr.)	5b
Zeepwerker.	(Zeepoederfabr.)	5b		(Waschinrichting)	7c
Zeepzieder.	(Zeepfabr.)	5b	Zolderwerker.	(Graanhandel)	20c
Zeevisscher.	(Zeevisscherij)	19a	Zoöloog.	(Vrije beroepen)	24m
Zeevolkverhuurder.	(Zeevaart)	21c	Zoomster.	(Katoendrukkerij)	15d
Zeevier.	(Handel)	20a			

VOORGEKOMEN BEROEPEN.	BEDRIJVEN OF TAKKEN VAN DIENST WAARTOE DE BEROEPEN BEHOOREN.	Klassen en onder-rubrieken waartoe de beroepen zijn gebracht.	VOORGEKOMEN BEROEPEN.	BEDRIJVEN OF TAKKEN VAN DIENST WAARTOE DE BEROEPEN BEHOOREN.	Klassen en onder-rubrieken waartoe de beroepen zijn gebracht.
Zout.	(Handel)	20c	Zwaaijer.	(Houthandel)	20a
Zoutexploitant.	(Zoutbewerking)	17r	Zwanenhouder.	(Veeteelt)	18b
Zoutdrager.	(Zoutfabr.)	17r	Zwarter.	(Schoenfabr.)	9b
	(Zeevisscherij)	19a	Zwartsel.	(Handel)	20a
Zouter.	(Margarinefabr.)	17l	Zwartverver.	(Wollenstoffenfabr.)	15d
Zouter van ansjovis.	(Zeevisscherij)	19a		(Sujetfabr.)	15b
Zoutsmelter.	(Zoutfabr.)	17r	Zwavelzuur.	(Fabricage)	5a
Zoutstoker.		17r	Zwavelstokken.		5c
Zoutzieder.		17r		(Handel)	20d
Zuidvruchten.	(Handel)	20e	Zweepmaker.	(Zadelmakerij)	9b
Zuivelbereid. artikelen.		20h	Zweminrichtinghouder.	(Reiniging)	7c
Zuivelconsulent.	(Vrije beroepen)	24s	Zwemmeester.	(Onderwijs)	25
Zuivelmoer.	(Veeteelt)	18b	Zwemvestenmaker.	(Kledingindustrie)	7a
Zuiveraar.	(Openbare reiniging)	4d	Zwikker.	(Schoenfabr.)	9b
Zuiveraar v. drinkwater.	(Drinkwater-expl.)	17p	Zwingelaar.	(Vlasfabr.)	15a
Zuivermaker.	(Glas- en spiegelfabr.)	1e	Zwoerder.	(Draadnagelfabr.)	11b
Zuur.	(Handel)	20c	Zijde.	(Fabricage)	15c
Zuurgebouwarbeider.	(Fabr. v. schietkatoen)	5c	Zijdegaswever.	(Handel)	20b
Zuurperser.	(Zwavelzuurfabr.)	5a		(Fabr. van zijde)	15c

Systematische indeeling der beroepen bij de bewerking van de
8ste algemeene tienjaarlijksche volkstelling gevolgd. ¹⁾

I. Fabr. van aardewerk, glas, kalk en steen.	Aflossers. Aflagers. Afstekers. Afstrijkers. Baggers. Bakkenschrapers. Bakkensoppers. Bakkenspoelsters. Bakrijders. Bladenopbrengers. Bosarbeiders. Bouwkundigen. Dragsters. Droogstokers. Glanseerders. Grondladers. Grondrijders. Grondkruiers. Grondschieters. Grondspoorders. Grondvaarders. Grondwerkers. Haagmeesters. Hagers. Hittengeleiders. Hittentrijders. Inkruiers. Inschuiwers. Inslaansters. Instekers. Inzetters. Karrijders. Kleiaanvoerders. Kleigravers of delvers. Kleiladers. Kleivaarders. Kruiers. Leembeslagers. Leemdelvers. Leemgravers. Leemkruiers. Modderkruiers. Moddermakers. Machinewerkers.	Machinepoetsers. Natmakers. Neerslaanders. Omzetters. Opleggers. Opsnijders. Opstekers. Optassers. Opzetters. Opzichters. Ovenkruiers. Ovenstokers. Paardenoppassers. Paardengeleiders. Pakzetters. Persers. Presbazen. Schabuls. Schipper. Slikwerpers. Snijders. Sorteerders. Spitters. Spoelers. Sporrijders. Stapelsters. Steenbazen. Steendragers. Steenmakers. Steenmengers. Steenovenbazen. Strijkers. Tichelaars. Turftellers. Uitdraagsters. Uitkruiers. Uittrekkers. Vletters. Vormenschrapers. Vormers. Vormneerleggers. Vormwasschers. Wasschers. Zanders.	Zanddragers. Zandkruiers. Zandvormers. Fabr. van pannen. Bakkenmakers. Bladslagers. Bladstrijkers. Dakpanmakers. Draaiers. Estrikwerkers. Hulpvormers. Kleikneders. Kleimakers. Kuipspitters. Oliër van kleikoeken. Opkruiers. Panafsnijders. Panbakkersbazen. Pannendragers. Pannembakkers. Pannemakers. Pannentrijders. Panovenbazen. Panvormers. Panzetters. Schavers. Uithalers. Vloergangers. Walls. Waterboeren. Zandvormers. Fabr. van pannen en tegels vereenigd. Aardvoerders. Droogmakers. Inhalers en malers. Inrijders. Inscheppers. Inslagers. Karladers. Ketelmannen. Kleimolenaars. Kleiverkers. Machinebazen.
a. Graven van zand, kiezel, klei en mergel.			
Blokbrekers. Grintgravers. Kiezelgravers. Mergelblokbrekers. Steenbrekers. Steenkloppers. Zandkruiers. Zandwasschers. Zandwerkers.			
b. Fabr. van cement, gips, kalk, tras enz.			
Fabr. van gips. " " kalk. Kalkbranders. Kalklaskers. Kalkzevers. Fabr. van krijt. Krijtmalers. Fabr. van teekenkrijt. " " tras. " " cement.			
c. Fabr. van steenen dakpannen, draineerbuisen en ander grof aardewerk (incl. steenen parketvl.).			
Fabr. van bakken. " " metselsteen. " " molensteenen. " " steen. Aardladers. Aardmakers. Afdragers. Afknipers. Afladers.			

¹⁾ Behalve de onder elke industrie genoemde beroepen komen in de meeste bedrijven nog voor a. technisch personeel, d.z. ingenieurs, technologiën, scheikundigen, opzichters en dergelyken. b. personeel in algemeenen dienst, c. machinisten en stokers, d. voerlieden, schippers en personeel voor de expeditie, e. magazijnpersoneel, f. kantoorpersoneel en g. beroepen die met de eigenlijke industrie geen verband houden en die in de uitkomsten der beroepstelling bij elk bedrijf afzonderlijk zijn genoemd.

Maalders.
 Modeleurs.
 Overslagers.
 Panwerkers.
 Rechtlegsters.
 Slikwerpers.
 Stalknechts.
 Steenkeeders.
 Steenkloppers.
 Steenrechtters.
 Steenstappers.
 Stekers.
 Teekenaars.
 Tegelanders.
 Tegelvullers.
 Tichelbazen.
 Turftellers.
 Uitzetters.
 Vloergangers.
 Vormendoopers.
 Vormers.
 Vormlossers.
 Wagentjestrekkers.
 Wagenvullers.
 Waterboeren.
 Zandrijders.
 Zandstrooisters.
 Zandwerkers.
 Zandzifsters.
 Zetters.
 Fabr. van vloertegels.
 Aangevers.
 Aardbewerkers.
 Aardmengers.
 Aardpersers.
 Afkloppers.
 Bankwerkers.
 Brikkenbakkers.
 Cassetteninzetters.
 Courwerkers.
 Droogmakers.
 Indragers.
 Inzetters.
 Opdragers.
 Ovenwerkers.
 Poleerders.
 Polisseurs.
 Schrijnwerkers.
 Schuurders.
 Sorteerdters.
 Steenborstelaars.
 Steenhouwers.
 Tegelvormers.
 Tegeldragers.
 Uitzetters.
 Vernisgeefsters.

Fabr. van buizen.
 Cilindervullers.
 Kleivaarders.
 Kleiwerkers.
 Kleipakkers.
 Fabr. van draineerbuizen.
 " " grof aardewerk.
 Bloempottenmakers.
 Drainiers.
 Fabr. van Fayencekachels.
 Handsnijders.
 Invullers.
 Pottenbakkers.
 Zanders.
 Fabr. van parketvloeren.
 " " granietvloeren.
 " " cementsteen.
 Cementsteenwerkers.
 Tegelpersers.
 Fabr. van kunststeen.
 Marmerschilders.
 Fabr. van ijzercement.
 Cementgieters.
 IJzervlechtsers.
 Fabr. van verelithe.
 d. Fabr. van fijn aarde-
 werk en porselein.
 Fabr. van porselein enz.
 Aangevers.
 Aarddraggers.
 Aardladers.
 Aardkloppers.
 Aardkneders.
 Aardmalers.
 Aardmengers.
 Aardpersers.
 Afdragers.
 Afwaschters.
 Afdraaiers.
 Afklopsters.
 Atveegsters.
 Bakafdraaiers.
 Bakkenmakers.
 Bakkenvormers.
 Bakkenvullers.
 Bijdragers.
 Biscuitdraagsters.
 Biscuitschilders.
 Bordenstempelaars.
 Bordendraagsters.
 Bordenmakers.
 Bordenvernissers.
 Bordenuitzoeksters.
 Boutenmakers.

Cassettenbinders.
 Cassettenmakers.
 Cassettenpoetsers.
 Collebospersers.
 Courpoetsers.
 Courwerkers.
 Courwegers.
 Doordraagsters.
 Platwerkers.
 Plavuisenmakers.
 Poetsvrouwen.
 Polijsters.
 Porceleindrukkers.
 Porceleinslijpers.
 Porceleinvormers.
 Pottenbakkers.
 Pottenmakers.
 Pottenmannen.
 Prentendrukkers.
 Prentensnijders.
 Puintorters.
 Riemenrepareerders.
 Scheepslossers.
 Schilders.
 Schotellossers.
 Schotelmakers.
 Slijpers.
 Spoorremmers.
 Staalgraveurs.
 Steenkappers.
 Stroolossers.
 Triangelafkloppers.
 Triangelkapsters.
 Tellers (aardewerk).
 Triangelmakers.
 Uitdragers.
 Uitdragers, (in droog-
 kamers).
 Verfbereiders.
 Verfmalers.
 Vergulders.
 Vernisgeefsters.
 Vernismalers.
 Vernissers.
 Verniswerkers.
 Vervoerders.
 Vormers.
 Vuurstokers.
 Waschkommenmakers.
 Wegbrengsters.
 Wegers (aardewerk).
 Zakkenwegers.
 Zalfpottenmakers.
 Fabr. van terracotta-
 artikelen.
 Modelmakers.
 Plateelbakkers.

Ovenwerker uitpakker.
 " uitcasseeerder.
 " zandzifster.
 Oververguldsters.
 Patronensnijders.
 Persdoekreinigsters.
 Plankendraagsters.
 Platwerkers.
 Plavuisenmakers.
 Poetsvrouwen.
 Polijsters.
 Porceleindrukkers.
 Porceleinslijpers.
 Porceleinvormers.
 Pottenbakkers.
 Pottenmakers.
 Pottenmannen.
 Prentendrukkers.
 Prentensnijders.
 Puintorters.
 Riemenrepareerders.
 Scheepslossers.
 Schilders.
 Schotellossers.
 Schotelmakers.
 Slijpers.
 Spoorremmers.
 Staalgraveurs.
 Steenkappers.
 Stroolossers.
 Triangelafkloppers.
 Triangelkapsters.
 Tellers (aardewerk).
 Triangelmakers.
 Uitdragers.
 Uitdragers, (in droog-
 kamers).
 Verfbereiders.
 Verfmalers.
 Vergulders.
 Vernisgeefsters.
 Vernismalers.
 Vernissers.
 Verniswerkers.
 Vervoerders.
 Vormers.
 Vuurstokers.
 Waschkommenmakers.
 Wegbrengsters.
 Wegers (aardewerk).
 Zakkenwegers.
 Zalfpottenmakers.
 Fabr. van terracotta-
 artikelen.
 Modelmakers.
 Plateelbakkers.

Potgieters.
 Fabr. van tegels.
 Aanschuiwers.
 Opstekers.
 Porceleinmakers.
 Schilders.
 Snijders.
 Steenschilders.
 Tegelvormers.
 Fabr. van tabakspijpen.
 Draaiers.
 Glanssters.
 Glazeersters.
 Kastors.
 Kleiarbeiders.
 Kleimaalders.
 Piksters.
 Pijpenmakers.
 Pijpenpakkers.
 Pijpentremmers.
 Rollers.
 Snolsters.
 Sorteerdters.
 Stremsters.
 Tremsters.
 Uitschietsters.
 Vormmakers.
 Krammers van aardewerk.
 Ornamentgieters.
 Ornamentmakers.

e. Fabr. van glas en glazen
 voorwerpen, kristal en
 spiegels.

Fabr. van glas, flesschen en
 spiegels.
 Aanheffers.
 Aanvangers.
 Anzetters.
 Afdragers.
 Aschbranders.
 Aschdraggers.
 Aschzifters.
 Boncheurs.
 Borstelsorteerdters.
 Buigers.
 Caneurs.
 Draaiers.
 Flesschenmakers.
 Flesschensorteerdters.
 Gemengmakers.
 Gemengrijders.
 Gemengzetters.
 Gieters.

Glasblazers.
 Glasbranders.
 Glaseters.
 Glasgraveurs.
 Glasinbindsters.
 Glasinpakkers.
 Glasmakers.
 Glaspersers.
 Glaspoeleerders.
 Glaspressers.
 Glassorteerdters.
 Glasspoelsters.
 Glasuitzoeksters.
 Glaswasschers.
 Glaszoekers.
 Guillocheurs.
 Houtzagers.
 Indragers.
 Inleggers.
 Inzetters.
 Keiers.
 Kluitschrappers.
 Koekvormers.
 Mandenmakers.
 Metaalgraveerders.
 Molenaars.
 Opdragers.
 Opdrijvers.
 Pakkers.
 Persers.
 Pijpenkloppers.
 Plaatswerkers.
 Platmakers.
 Plegers.
 Polgsters.
 Pottenvullers.
 Pottenmannen.
 Profielmakers.
 Releveurs.
 Roosterschoonmakers.
 Schervenbranders.
 Schervenzoeksters.
 Schoonwasschers.
 Schuurders.
 Sjouwers.
 Slippers.
 Slijpers.
 Snijders.
 Souffleurs.
 Spiegelglasmakers.
 Spiegelmakers.
 Spiegelvergulders.
 Steenvormers.
 Stellers.
 Stoppenslijpers.
 Tegelpoetsers.

Turfannvoerders.
 Turfvlotters.
 Uitnemers.
 Vergulders.
 Verstekkers.
 Verzilveraars.
 Voorblazers.
 Vormers.
 Vormhouders.
 Vormpoetsers.
 Vormschoonmakers.
 Vormstekers.
 Wasschers.
 Waterboeren.
 Waterdraggers.
 Zandblazers.
 Zetters.
 Zuivermakers.

II. Bewerking van diamant en andere edelsteenen en ge- steenten.

a. Bewerking van diamant.

Diamantklovers.
 Diamantslijpers.
 Brillantslijpers.
 Brillantsnijders.
 Brillantverstellers.
 Diamantslijpers.
 Diamantverstellers.
 Diamantwerkers.
 Diamantzetters.
 Kapslijpers.
 Kapsnijders.
 Kapverstellers.
 Molendraaiers.
 Plekkenslijpers.
 Potjongens.
 Puin in elkaardraaiers.
 Roosjesslijpers.
 Slippers.
 Roosjesverstellers.
 Schroevendraaiers.
 Schijvendraaiers.
 Slijpersbaas.
 Sorteerdters.
 Steenzetters.
 Diamantsnijderij.
 Schijvenschuurdters.
 Verhuurdters van
 diamantslijpersmolens.

III. Boek- en steen- drukkerij, drukken van hout-, koper- en staalgravures en photographie.

a. Boekdrukkerij (inclusief
 correctors), ook gemeen-
 telijke en landsdrukkerij.

Boekdrukkers (ook ge-
 meentelijke en landsdr.)
 Afdekkers.
 Correctors.
 Courantendrukkers.
 Courantenvouwers.
 Draaiers.
 Electro-stereotypers.
 Galvaniseurs.
 Gommers.
 Guillotscheerders.
 Klapperdrukkers.
 Kruiers.
 Labelmaaksters.
 Lampenkapdrukkers.
 Letterzetters.
 Linotype-operateurs.
 Operateurs.
 Papieruitneemsters.
 Perforeerders.
 Fotografen.
 Plaksters.
 Pletters.
 Smoutwerkers.
 Smoutzetters.
 Stereotypers.
 Trappers.
 Typografen.
 Verfvrijvers.
 Zinketers.

b. Steendrukkerij en het
 drukken van hout-,
 koper- en staalgravures.

Graveurs.
 Houtgraveurs.
 Houtplaatsnijders.
 Plaatdrukkers.
 Bokjengens.
 Grijners.
 Handpersers.
 Inleggers.
 Lampenkapdrukkers.
 Photolithografen.

Plaatdrukkers
Platenkleurders.
Polychromeurs.
Slijpers.
Snelpersdraaiers.
Steenslijpers.
Teekenaars.
Vernissers.
Steendrukkers.
Aftrekkers.
Etzers (zincogr.).
Etzers (photochem.).
Gommers.
Handpersdrukkers.
Retoucheurs.

b. *Photographie.*

Photografen.
Drukkers.
Retoucheurs.

IV. **Bouwbedrijven,
openbare werken,
reiniging.**

a. *Bouwen van huizen en fabrieken (inclusief aanleg van gas- en waterleiding en centrale verwarming, steenhouwen en marmerbewerking, architecten, teekenaars en opzichters.*

Huizenbouw.
Architecten.
Bouwkundigen.
Bouwk. teekenaars.
Ingenieur-architect.
Opzichters.
Aannemers.
Heibazen.
Heipaalkrijders.
Keelknechts.
Koptouwhouders.
Paardenwerkers.
Palensleepers.
Roggelaars.
Vrachtrijders.
Funderingmakers of
-werkers.
Grondboorders.
Metselaars.
Invoegers.

Kalkbouwers.
Kalkblusschers.
Kalkbereiders.
Opperlieden.
Pleegsmannen.
Steen dragers.
Steenzetters.
Steigermakers.
Stellingmakers.
Voegers.

Steenhouwers en fabr. van
marmorwaren.

Hakkers.
Marmerpolijsters.
Marmerslijpers.
Molenscherpers.
Opwrijvers.
Rotswerkers.
Polisseurs.
Schuurders.
Schoorteenmantelfabr.
Steenbikkers.
Steenklippers.
Steenzaggers.
Timmerlieden.
Loodgieters.

Voormannen.
Zinkwerkers.
Aanleggers van gas- en
waterleiding.
Bankwerkers.
Gasfitters.
Kraansluiters.
Pompenboorders.
Pompenmakers.

Dekkers.
Dakdekkers.
Dekkers.
Dakbinders.
Inbinders.
Leidekkers.
Molendekkers.
Rietdekkers.
Stroodekkers.
Houtcementdekkers.
Asphalteurs.
Asphaltdekkers.
Kalkpikkers.
Molenmakers.
Molenstellers.

b. *Afwerken van huizen.*
Pleistersaars.
Excelciorplatengieters.

Gipsgieters.
Gipsvormers.
Grottenbouwers.
Modelleurs.
Mouleurs.
Ornamentsnijders.
Plakkers.
Pleistersaars.
Rietdrijvers.
Stucadoors.
Vloerleggers (mozaïk).
Witters.

Schilders.
Huisschilders.
Glazenmakers.
Glas in loodzitters.
Looddraaiers.
Polychromeurs.
Verlooders.
Behangers.
Naaisters.
Plakjongens.
Stoffeerders.

c. *Overige bouwwerken niet
huizenbouw betreffende.*

Adviseurs.
Beambten (publ. werken).
Controleurs.
Directeuren.
Dijkopzichters.
Opzichters.
Personeel (water-
kantoor Amsterd.).
Teekenaars.

Aannemers.
Aardwerkers.
Betonwerkers.
Granietvloerleggers.
Grondwerkers.
Houtleggers.
Kanaalbewerkers.
Moddervloeters.
Mounierwerkers.
Nortonputmakers.
Ploegbazen.
Polderwerkers.
Strandwerkers.
Uitzetters (grondwerk).
Waldekkers.
Welpijpboorders.
Duikers en helmduikers.
Dijkwerkers.
Keienleggers.
Kribwerkers.
Rijswerkers.

b. *Afwerken van huizen.*
Pleistersaars.
Excelciorplatengieters.

Steenen rijswerkers.
Steenleggers.
Steenzetters.
Baggerlieden.
Bakschippers.
Molenbaas.
Ploegbazen.
Zandzuigers.
Straatmakers.
Ploegbazen.
Straatleggers.
Wegwerkers.
Brugbouw.
Brugwerkers.
Boorders.
Spoorleggers.

d. *Reiniging van bouw-
werken, wegen en straten.*

Glazenwasschers.
Schoorsteenvegers.
Zuiveraars van gebouwen.
Openbare reiniging.
Aschkarlieden.
Baggerlieden.
Baggermolenaars.
Commandeurs.
Desinfecteurs.
Drekmannen.
Gotenschuurders.
Ierschippers.
Kamerjagers.
Kolkruimers.
Kuilruimers.
Ontsmetters.
Putscheppers.
Rateljongens.
Staalbaas.
Stalknechts.
Straatvegers.
Straatwieders.
Tonnenmannen.
Uitstooters.
Vuilvisschers.
Waterschuimers.
Zandtrekkers.

V. **Chemische nijver-
heid.**

a. *Chemische nijverheid
(incl. apotheker).*

Apothekers.
Provisors.

Fabr. van drop.
Dropwerkers.
Vullers.
Zalfbereiders.
Chemisten.
Drogisten.
Fabr. van asphalt.
Dekkers.
Kokers.
Fabr. van chemicaliën.
Beenderenstampers.
Bottensorteerders.
Fabr. van aether.
" " ammoniak.
" " bloedloozout.
" " calcarium.
" " chinine.
" " essence.
" " glycerine.
" " houtteer.
" " insectenpoeder.
" " koolteer-
producten.
" " monoleïne.
" " poetsmiddelen.
" " salmomiak.
" " salpeter.
" " schoensmeer.
Brewerijwerkers.
Distillateurs.
Pekwerkers.
Afdampers.
Fabr. van soda.
" " teer en pek.
" " zwavelzuur.
Kneeststers.
Zuurpersers.
Flesschenpakkers.
Kamerwachts.
Ketelstokers.
Krakers.
Loodbranders.
Ovenmannen.
Pottenjongens.
Terreinarbeiders.
Fabr. van eau de cologne.
Cartonsnijders.
Etiquettenplakkers.
Striksters.
Fabr. van parfumeriën.
Fabr. van haarwater.
Fabr. van haarlemmerolie.
Fabr. v. fotografieprepar.
Fabr. v. gasgloeilichtkousen
Impregneersters.
Kousenmakers.

Naaisters.
Uitgloeiers.
Fabr. van verbandstoffen.

b. *Fabricage van kaarsen,
olie, vernis, vet, zeep.*

Fabr. van kaarsen.
Afbreeksters.
Arb. $\frac{1}{4}$ rageerkamers.
Arb. $\frac{1}{4}$ koekenkamer.
Bleekers.
Distillateurs.
Draadsnijders.
Etiquettenplaksters.
Gietmeiden.
Glansters.
Glycerinbereiders.
Hulpdistillateurs.
Inrolsters.
Inpaksters.
Kaarsendragers.
Klossenwindsters.
Koekenmakers.
Looggieters.
Ontvetters.
Persknechts.
Persers.
Pittenmaaksters.
Plakkers.
Pletsters.
Sjouwiers.
Sleepers.
Snijdsters.
Stempelmeiden.
Stijfselkooksters.
Vetsmelters.
Ververs.
Vorengieters.
Vormers.
Wasbleekers.
Weenermeiden.
Wrijfsters.
Fabr. van olie.
Blokmakers.
Harenmakers.
Koekrijders.
Lijnkoekmakers.
Meelknechts.
Middelknechts.
Modderjongens.
Notenmalers.
Oliefitters.
Pletters.
Pompers.
Spoelders.

Steenmalers.
Steenknechts.
Traankokers.
Trommelaars.
Ververs.
Voorperswerkers.
Voorwerkers.
Wagenknechts.
Wegers.
Zolderknechts.
Olieslagers.
Amanuensis.
Branders.
Builenstoppers.
Flesschenvullers.
Koekenslagers.
Koekenbrekers.
Glycerinbereiders.
Hulpdistillateurs.
Inrolsters.
Inpaksters.
Kaarsendragers.
Klossenwindsters.
Koekenmakers.
Looggieters.
Ontvetters.
Persknechts.
Persers.
Pittenmaaksters.
Plakkers.
Pletsters.
Sjouwiers.
Sleepers.
Snijdsters.
Stempelmeiden.
Stijfselkooksters.
Vetsmelters.
Ververs.
Vorengieters.
Vormers.
Wasbleekers.
Weenermeiden.
Wrijfsters.
Fabr. van olie.
Blokmakers.
Harenmakers.
Koekrijders.
Lijnkoekmakers.
Meelknechts.
Middelknechts.
Modderjongens.
Notenmalers.
Oliefitters.
Pletters.
Pompers.
Spoelders.

Fabr. van beenolie.
" " traan en lever-
traan.
Fabr. van vernis.
Vernisstokers.
Fabr. van lak.
Kokers.
Lakstokers.
Lakvormers.
Fabr. van smeer en wagen-
smeer.
Fabr. van zeep.
Etiquettenplakkers.
Inpakkers.
Plakkers.
Zeepscheppers.
Zeepzieders.
Zeepsnijders.
Zeepstokers.
Fabr. van zeepoeder.
Inpakkers.
Mengers.
Molenjongens.
Overgooiers.
Pakjes dichtmakers.
Pakjesmakers.
Plakkers.
Zakjesplakkers.
Zeepwerkers.

Fabr. van loog.
Olie- en loogmakers.
Fabr. van waxinelicht.
Inpaksters.

c. *Fabricage van entploff-
bare stoffen, lucifers,
vuurmakers.*

Fabr. van buskruit.
Kruitwerkers.
Fabr. van schietkatoen.
Katoenmengers.
Katoenzuiveraars.
Fabr. van patronen.
" " lucifers.
Doppers.
Kadersdraaiers.
Vullers.
Fabr. van zwavelstokken.
" " vuurmakers.
Vuurwerkmakers.

d. *Fabricage van verf-
stoffen, kunstmest en
lijm.*

Fabr. van beenzwart.
Beenbranders.
Beenstampers.
Bottensorteerders.
Fabr. van blauwsel.
Blauwselzevers.
Fabr. van indigo.
" " loodwit.
Branders.
Loodwitwerkers.
Fabr. van stopverf.
" " O.-I. inkt.
" " verfstoffen.
Afwegers.
Bijtskleurstofmakers.
Draniërs.
Inpakkers.
Malers.
Meekrapdraggers.
Molenaars.
Verfmakers.
Verfmalers.
Fabr. van olie en stopverf
verenigd.
Blokmakers.
Harenmakers.
Krijtmalers.
Lakstokers.
Nachtblokmakers.

Badhouders.
Badknechts.
Badkoetshouders.
Badmeesters.
Badvrouwen.
Directeuren.
Gas- en waterfitters.
Barbiërs.
Kappers.
Frenziers.
Posticheurs.
Chemische wasserij en ververij.
Borduursters.
Detacheurs.
Draaiers.
Filiaalhoudsters.
Handschoenwasschers.
Hoedenwasschers.
Invochters.
Katoenstrijksters.
Keursters.
Mangelsters.
Naaisters.
Spanners.
Stoffenververs.
Strijksters.
Tornsters.
Verfmeesters.
Vlekkenreinigers.
Dekenwasschers.
Wasch- en strijkinrichtingen en waschbleekrijen.
Afnemsters.
Afolsters.
Bestellers.
Boeners.
Doorhalers.
Droogmeiden.
Glansters.
Haaksters.
Inpakkers.
Keursters.
Klanders.
Kleerkokers.
Kleermakers.
Letterwerksters.
Linnenmeisjes.
Mangelaarsters.
Opdoensters.
Ophangsters.
Oprollers.
Pakjesuitzoekers.
Paksters.
Pappers.

Platstrijksters.
Reksters.
Schommelaars.
Smeerbazen.
Sorteersters.
Spoelers.
Stampers.
Stijfsters.
Telsters.
Toppers.
Uitschietsters.
Uitzoeksters.
Verpakkers.
Vouwsters.
Waschbazen.
Waschbleekers.
Waschhuishouders.
Waschlieden.
Waschreksters.
Werksters.
Wringers.
Zengers.
Zolderknechts.
Zoldermeisjes.
Mangellieden.
Schoenpoetsers.
Muisenwasschers.
Strijksters.
Tapijtkloppers en tapijtreinigers.

VIII. Kunstnijverheid.

a. *Beeldhouwers (exclusief artisten en de beeldhouwers die tot de groep VIIa behooren).*
Beeldhouwers.
Figurist.
Beeldhouwers (kerk. kunst)
Fabr. van bouwkundige ornamenten.
Fabr. van ornamenten.

b. *Schilderwerk (exclusief calligraphen).*
Caligraaf.
Decoratieschilders.
Decoratieschilders b/h tooneel.
Kerkschilders.
Klokkenschilders.
Penseelschrijvers.

Glasbranders en schilders.
Glas in loodzetters.
Plateelschilders.
Porceleinschilders.
Restaurateurs van schilderijen.
Verlakkers.
Kunstlakkers.
Vernissers.
Vergulders.
Beeldhouwer polychromeurs.

c. *Graveurs en metalen ornamentwerk (exclusief gasornamenten).*
Cachetsnijders.
Ciseleurs ornamenten.
Zilverdrijvers.
Zilvermeden.
Emailleerders.
Fabr. van ridderorden.
Graveurs.
Glasgraveurs.
Graveurs (typographie).
Houtgraveurs.
Leergraveurs.
Ornamentmakers.
Rijkspoststempelfabr.
Stempelmaker.

d. *Naaldwerk en kunstbloemen (inclusief militaire ornamenten (voor zoover niet tot de textiele nijverheid behoorende).*
Fabr. van kunstbloemen.
Fabr. van dameskunst-handwerk.
Borduursters.
Borduursters (kerk. k.).
Borduurwerkers.
Battiksters.
Goudborduursters.
Haaksters.
Kantwerksters.
Fabr. van kunsthaarwerk.
Vernissers.

e. *Overige kunstnijverheid.*
Fabr. van kerkornamenten.
Monteerders.
Plaksters.

Kerkelijke kunst.
Beeldengieters.
Gipsvormers.
Gipswerkers.
Reparateurs van antiquiteiten.
Aardewerkkrammers.
Fabr. van galanterien.
" " luxe-artikelen.
" " surprises.
" " grafkranzen.
Opzetters van vogels.
Opzetters van dieren.

IX. Leder, wasdoek en caoutchouc.

a. *Fabricage van leder (inclusief perkament) en verven van leder.*
Vellenbloeters.
Fabr. van leder.
Bloeters.
Eekmulders.
Houtentrekters.
Krabbers.
Leerlooiers.
Leersnijders.
Leertouwers.
Leerwasschers.
Magnesietmalers.
Molenaars.
Ontvleeschers.
Pakhuisnechts.
Stadvillers.
Stanzers.
Stooters.
Touwers.
Vleeschers.
Huidenzouters.
Fabr. van zeemleder.
Bloeters.
Splitters.
Vellensorteerders.
Wasschers.
Werkman/d ledermolen.
Zeemledermakers.
Zeemlederopmakers.
Zeemtouwers.

b. *Fabricage van lederen voorwerpen (incl. schoenen en handschoenen).*
Fabr. van Schoenen.

Afmaaksters.
Afwerkers.
Boorsters.
Doornaaiers.
Doozenmakers.
Garneerders.
Kappers.
Knipters.
Knoopenzetters.
Laarzenstiksters.
Leestklaar schoenwerk-makers.
Lederkleurders.
Lederuitsnijders.
Lederverwerksters.
Muilenmakers.
Oppenners.
Overhalers.
Pakknachts.
Pantoffelmakers.
Plakkers.
Poetsters.
Riemenmakers.
Ringsters.
Schaftenmakers.
Schalmers.
Schiffers.
Schoenlappers.
Schoenmakers.
Schrooiers.
Snijders.
Stanzers.
Stiksters.
Strikkenmakers.
Uitpoetsers.
Uitsnijders.
Voorzichters.
Zwarters.
Zwickers.
Fabr. van lederwaren.
" " reisartikelen.
" " drijfriemen.
Drijfriemenmakers.
Schavers.
Schiffers.
Snijders.
Touwers.
Fabr. van blaasbalgen.
" " handschoenen.
Zadelmakerij.
Gareelmakers.
Haarmakers.
Leerlakkers.
Stickers.
Zadelmakers.
Zweepmakers.

c. *Fabricage van wasdoek en caoutchouc.*
Fabr. van caoutchouc.
Gomwerkers.
Smelters.
Stempelmakers.
Fabr. van rijwielbanden.
" " wasdoek.
" Drukkers.
Fabr. van linoleum.
Bloemdrukkers.
Drogers.
Drukkers.
Hennepkloppers.
Kurkmaalders.
Managers.
Mengers.
Oliebewerkers.
Plaatsnijders.
Pluizers.
Zeilenrollers.

X. Oer, steenkolen, turf.

a. *Oergraverij.*
Delvers van ijzererts.
Oerbreekers.
Oerdelvers.
Oerrijders.
Directeuren van tiumaatschappijen.
Directeuren van petroleummaatschappijen.
Boortechnekers.

b. *Steenkolen (mijnwerk en fabricage).*
Expl. van steenkolenmijnen.
Aanslagers.
Arbeiders.
Directeuren.
Houwers.
Kolenschippers.
Kolenwerkers.
Kruiers.
Mijnwerkers.
Opscheppers.
Schappers.
Slepers.
Stokers.
Wagenladers.

Kolenbranders.
Fabr. van briquetten.
Baanwerkers.
Bedrijfvoerders.
Boorwerkmannen.
Bouwkappers.
Houtzagers.
Kolenaftrekkers.
Koolkappers.
Koolslepers.
Leerhouwers.
Paardendrijvers.
Pompenknechts.
Scheppers.
Steigermakers.
Wagenladers.

c. *Turf en veenderij (graven en bewerken).*
Verveners.
Baggerlieden.
Droogmakers.
Grepelmakers.
Lijndrijvers.
Togers.
Turfdragers.
Turfdroogmalers.
Turfgravers.
Turfkruiers.
Turfladers.
Turfmakers.
Turfopmakers.
Turfstekers.
Turftrekkers.
Veenarbeiders.
Veenmannen.
Fabr. van turfstrooisel en pluisel.
Draadmaken.
Inwerpers.
Lattenleggers.
Lattenzagers.
Pakkenvormers.
Pakkenwegers.
Pikwerkers.
Stakenmakers.
Turftellers.

XI. *Bewerking van metalen.*

a. *Edele metalen en munten.*
Fabr. van gouden en zilveren werken.

Affineerders.
Boetseerders.
Bruineerders.
Cantelleurs.
Ciseleurs.
Dradtrekkers.
Draadwerkers.
Draaiers.
Gladwerkers.
Goudslagers.
Goudsmiden.
Graveurs.
Granatwerkers.
Horlogekastmakers.
Horlogekettingmakers.
Kettingmakers.
Lepelmakers.
Monteurs.
Oortijermakers.
Pletters.
Poetsers.
Polijsters.
Reperateurs.
Slijpers.
Staalgraveurs.
Stempelgraveurs.
Stempelsnijders.
Treksters.
Zilvermelers.
Zilverstampers.
Byouteriswerkers.
Monteurs.
Diamant en parelzetters.
Juweliers.
Teekenaars.

b. *Niet edele metalen, voor zoover niet tot groep XII en XIII behoorende (incl. lettergieters en vervaardiging van timmermans-gereedschappen).*
Fabr. van capsulen.
Afnemsters.
Bandenvouwers.
Bankjongens.
Bladzoekers.
Capsulenbewerkers.
Capsulenmaaksters.
Doppenmakers.
Doppenstempelaars.
Draaiers.
Handlangers.
Insteksters.
Inwerpers.

Kleursters. Loodaanbrengers. Merktsters. Onderbazen. Opzetsters. Plaatsnijders. Pletsters. Poetsters. Politoersters. Smelters. Snijders. Sorteerders. Spritsers. Stanioolwerkers. Stempelaars. Tinpletters. Toetsers. Tradewerksters. Uitzetters. Uitzoekers. Verfmaaksters. Verfsters. Vormsters. Vouwers. Walknechts. Fabr. van blikwaren. Bandenmakers. Blikslagers. Bussenmakers. Dekselbevestigters. Draaiers. Drukkers. Instrumentmakers. Kantsters. Knipsters. Lakstokers. Metaaldrukkers. Metaalslijpers. Opzichters. Ovenisten. Paksters. Persers. Poetsers. Polgsters. Schavers. Schilders. Sorteerders. Stampers. Verlakkers. Voorsten. Fabr. v. ijzer en ijzerdraad. Blikslagers. Boutenmakers. Branders in email. Emaillieurs. Emailschilders.	Ertsscheppers. Gloeiers. Inpakkers. Kappers. Kernmakers. Ketelmakers. Kogelsmeden. Kopvormers. Leemvormers. Lijnmakers. Moerenmakers. Moertappers. Nageljongens. Opdragers. Optrekkers. Pakketmakers. Plaatwerkers. Poetsers. Polijsters. Pressers. Schilders. Sjouwlieden. Slakkenscheppers. Slijpers. Soldeerders. Sorteerders. Speciemakers. Teekenaars. Trakkers. Vormersbazen. Ijzermelters. Ijzersnijders. Ijzerwerkers. Zanduitzevers. Fabr. van klinknagels. Klinknageldrukkers. Klinknagelmakers. Ijzerafsnijders. Fabr. van draadnagels en spijkers. Blauwmakers. Courwerkers. Draadtrokken. Nagelgieters. Nageluitzoekers. Nagelvertinners. Pakkers. Spijkermakers. Spijkersorteerders. Spijkervangers. Stiftenmakers. Tamboers. Voorslagers. Wegers. Ijzerknippers. Zwoerders.	Fabr. van alluminiumwaren. " brandkasten. Boorders. Schilders. Fabr. van kachels. Smeden. Fabr. van metaalwaren. Bankwerkers. Bekleeders. Blikkeurders. Blikslagers. Bliksnijders. Nageljongens. Opdragers. Branders. Bronseurs. Bruinmakers. Ciseleurs. Draadvlechters. Drukkers. Emailleerders. Forceerders. Fijnsmeden. Galvaniseurs. Gewichtendraaiers. Gewichtenmakers. Gisters. Graveurs. Kappenstriksters. Ketelboeters. Kopergisters. Koperslagers. Loodgieters. Matrizenmakers. Metaalbewerkers. Metaalslijpers. Metaalsnijders. Monteurs. Opdragers. Opmakers. Optrekkers. Panneerders. Plakkers. Polsers. Polijsters. Smeden. Springveedraaiers. Stempelmakers. Tindraaiers. Tingisters. Tinmonteurs. Tinwerkers. Verlakkers. Vernikkelaars. Walsers. Fabr. van metalen kammen. " " metalen knoopen.	Fabr. van leihaken. " harken. " bouten. Boutenkeetmakers. Boutensnijders. Klinkboutenmakers. Fabr. van schoppen. " " naalden. " " spelden. Scheurders. Slijpers. Fabr. van schaatsen. " " ijzeren meubelen. Bankwerkers. Lakkers. Ververs. Vuurwerkers. Ijzerpoetsers. Fabr. van staalwaren. " " staalraad. " " taillebaleinen. " " zink. Afwasschers. Afwegers. Beeldengisters. Bomwerkers. Boorders. Branders. Bijtsers. Ornamentgieters. Ovenwerkers. Pletters. Smelters. Voorwerkers. Vormers. Vormersbazen. Waterremmermakers. Zinkwerkers. Hagelgieters. Ijzergisters. Ijzervoerders. Smeden. Draaiers. Hoefsmeden. Slotenmakers. Voorslagers. Koper- en metaalgieters. Geelgieters. Kopergisters. Koperstekers. Politoerders. Smeden. Koperpletterij. Schaarbedieners. Spijkermakers.
--	--	---	--

Lettergieters. Galvaniseurs. Opruimers. Loodpletters. Loodgieters. Loodsmelters. Polijsters. Tinsorteerders. Uitzoeksters. Loodgieterij. Loodgieters. Loodpletters. Loodpunters. Loodsnijders. Koperdraaijerij. Koperslagers. Koperslijpers. Metaalschavers. Metaalslijpers. Draadvlechters. Fabr. van springveeren. Draaiers. Nortonpijpmakers. Tingisters. Vischhakenmakers. Vischloodgieters. Vogelkooimakers. Vijlenmakers. Draaiers. Optrekkers. Vijlenkappers. Vijlenharders. Zagenvijlers. Fabr. van geëmailleerd ijzer. Bankwerkers. Blikslagers. Branders. Bijtsers. Knippers. Smeden. Smelters. Vertinners. Ververs.	Assendraaiers. Bankwerkers. Boormeesters. Bramers. Cilinderbekleeders. Cilindermakers. Ciseleurs. Compositiegieters. Constructeurs. Freezers. Kernmakers. Ketelbekleeders. Ketelbikkers. Ketelmakers. Klinkers. Koperforceurs. Krasseurs. Leemvormers. Lichtdrukkers. Lierenmakers. Metaaldraaiers. Metaalschavers. Monteurs. Nageljongens. Nagelpiepers. Pompers. Riemenverstellers. Schavers. Slijpers. Smeden. Smeeders. Smelters. Traceurs. Tijdschrijvers. Vergulders. Vernikkelaars. Voorslagers. Vuurwerkers. Ijzerdraaiers. Ijzergisters. Ijzerschavers. Ijzerwerkers. Zandvormers. Fabr. van haarden. Spoelenmakers. Fabr. van brandspuiten. Kopergisters. Koperslagers. Slangenmakers. Smeden. Fabr. van landbouwwerktuigen. " " naaimachines. " " verwarmings- toestellen.	Fitters. Fabr. van appendages. Afhakkers. Kernmakers. Fabr. van krachtmachines. " " stoomgaskoffie- branders. Fabr. van spoelen. b. <i>Electrotechniek en ver- vaardiging van elec- trische toestellen.</i> Fabr. van elektrische toe- stellen. Bankwerkers. Constructeurs. Galvaniseerders. Instrumentmakers. Metaaldraaiers. Metaalschavers. Metaalvernikkelaars. Monteurs. Poetsers. Smeden. Stokers. Telegraafijzerherstellers. Ijzerdraaiers. Electrische gloeilampen- fabricage. Aanbrengers. Afdraaiers. Afsmelters. Ballonwasschers. Bankwerkers. Blokkenmakers. Bruggetjesmakers. Draadjesafsnijders. Draadjesklopsters. Draadjesmeters. Draadjeslaansters. Feters. Glasblaassters. Glaspressers. Glazenpoetsers. Instrijksters. Kolenaanzetters. Kolenpreparatrices. Kolenuitgevers. Koolafsnijders. Koolbrandsters. Koolinzetters. Koolmakers. Koperslagers. Krulletjeslegsters.	Lampengipsters. Lampenmatteersters. Lampenpaksters. Lampenpoetsers. Likkers. Materiaalopwikke- laarsters. Opleggers. Paksters. Papsters. Pinnknijpers. Platineersters. Pompsters. Potsters. Ringaanzetters. Ringopzetters. Soldeersters. Stengelaanzetters. Stengelmakers. Stengelsopsters. Voerders. Telefoonaanleggers. Draadspanners. Draadtrokken. Ebonietboorders. Storingzoekers. c. <i>Fabricage van rijwielen en automobielen.</i> Fabr. van rijwielen. Bandenmakers. Bankwerkers. Boorders. Constructeurs. Draaiers. Emailleerders. Fittingsmakers. Metaaldraaiers. Metaalschavers. Monteurs. Polijsters. Raderenmakers. Rijwieltellers. Schuurders. Slijpers. Smeden. Verlakkers. Vernikkelaars. Vuurwerkers. Vijlenkappers. Ijzerdraaiers. Zadelmakers. Fabr. van automobielen.
--	---	--	---

XII. Fabr. van stoom- en andere werk- tuigen.

a. *Fabricage van stoom- en andere werktuigen (ap- pendages, hijschwerktui- gen, baggerwerktuigen, reservoirs).*

Aanhouders.

toestellen.

Inwerkers.
Kamslagers.
Kaardenzetters.
Klossenopzetters.
Kluwenwindsters.
Knottenmakers.
Krasmeesters.
Krassenslijpers.
Krassers.
Lijmers.
Noppers.
Omloopers.
Omwerkers.
Oplegsters.
Opmakers.
Opwindsters.
Overjagers.
Overslaansters.
Pijpenpaksters.
Sajethouders.
Sajetspoelers.
Sajetwerkers.
Sorteerders.
Strubers.
Trosseerders.
Tweerners.
Twijners.
Voorwerkers.
Wasschers.
Winders.
Wolrekkers.
Woldoorloopsters.
Wolscheiders.
Wolkammers.
Worpsters.
Wringers.
Zwartververs.
Fabr. van katoenen garens.
Aanlappers.
Aanlasschers.
Aanlegsters.
Aanmaaksters.
Afzetters.
Bleekers.
Buitenwerkers.
Bussendragers.
Copsdragers.
Cospakkers.
Draadmakkers.
Drollers.
Drosbazen.
Drossers.
Duivelaars.
Etiquetplakkers.
Fijnspinsters.
Grof- of vóórspinners.

Haspelsters.
Indubbelaars.
Inpakkers.
Katoenafvalbewerders.
Katoenreinigers.
Katoenuitzoekers.
Kettingscheerders.
Krasmeesters.
Krassenslijpers.
Krassers.
Kruiers.
Mikkers.
Mikmakers.
Opstekers.
Opvegers.
Opzetters.
Overjagers.
Pakkers.
Pluizers.
Poetsers.
Polsters.
Pijpenafzetters.
Ringspinsters.
Rollenmalers.
Scheerders.
Scutchermannen.
Sjouwers.
Slijpers.
Smeeders.
Snorders.
Spinners.
Spoelsters.
Strippers.
Tweerners.
Twijnders.
Verdeelaars.
Verdeelstoelers.
Verpakkers.
Wegers.
Witters.
Zetsters.
Fabr. van garens zonder nadere aanduiding.
Afmaaksters.
Beukers.
Bolders.
Bollenmeisjes.
Draaiers.
Garenspinners.
Garenstelsters.
Glanzers.
Haarhekelaars.
Hekelaars.
Hennep- en vlasbereiders.
Spinners.
Fabr. van wollengarens.

Doorduwers.
Draadmakkers.
Duivelaars.
Haspelsters.
Kaardenzetters.
Kortsnijders.
Pluisters.
Schrobbelaars.
Selfactingstellers.
Smouters.
Sorteerders.
Spinners.
Spoelers.
Trosseerders.
Twijnders.
Fabr. van jutte garens.
" " linnen garens.
c. Weven en breien (incl. fabr. van wollen dekens).
Fabr. van wollenstoffen.
Aanknooper.
Breisters.
Dessinateurs.
Dopsters.
Dressers.
Droogscheerders.
Getouwstellers.
Kettinglijmers.
Kramslagers.
Lakenwevers.
Strippers.
Molenboenders.
Noppers.
Rabijnzoekers.
Smeden.
Stopsters.
Stukkendraaiers.
Stukkenkeurster.
Stukkenmeters.
Stukkennumeraars.
Stukkenstopsters.
Walkers.
Weefmeesters.
Weefstoelstellers.
Wensters.
Wevers.
Wolkrossers.
Fabr. van laken.
" " bukskin.
Bukswever.
Fabr. van kunstwol.
" " vlaggedoek.
Aanmaaksters.
Vlaggenmakers.

Volders.
Fabr. van tricot.
Aannaaiers.
Afwerksters.
Breisters.
Doozenmaaksters.
Flikkers.
Haaksters.
Handwerksters.
Houdsters.
Kettlers.
Knipsters.
Maasters.
Mangelvrouwen.
Naaisters.
Nakijksters.
Paksters.
Persters.
Plaksters.
Priksters.
Scheersters.
Spinsters.
Spoelers.
Strijksters.
Weefsters.
Fabr. van kousen.
Kousenweefsters.
Breisters.
Afwerksters.
Mazers.
Fabr. van wollendekens.
Aanwasschers.
Courwerkers.
Dekenpakkers.
Dekenpluisters.
Dekenscheisters.
Dekenstrijkers.
Dekenvouwers.
Dekenwevers.
Kaartenwegers.
Opmakers.
Riemenmakers.
Rouwers.
Volders.
Walsers.
Woldraagsters.
Woloplegsters.
Fabr. van zeildoek.
Bleekers.
Dekkleedenmakers.
Dreilers.
Hennepkloppers.
Scheerders.
Sterkers.
Touwbazen.
Twijnders.

Vouwbazen.
Vouwsters.
Zeildoekwevers.
Ziedhuisknechts.
Fabr. van linnen.
" " damast.
Handlangers.
Omwerkers.
Pakmeesters.
Smeerbazen.
Smeeders.
Stickers.
Fabr. van katoen.
Aandraaiers.
Aandraaiersbazen.
Aangevers.
Aanhakers.
Aanknoopers.
Aanlappers.
Afzetters.
Assensmeeders.
Baalmakers.
Bintenwerkers.
Boomendragers.
Boomers.
Cylindermakers.
Dekenstrijkers.
Dekentreksters.
Draaiers.
Dreumelsnijders.
Droslers.
Drukkers.
Fribbelaars.
Garenrijgers.
Garenspoelers.
Garentwijnders.
Garenuitdeelsters.
Garenuitgevers.
Garenverwerkers.
Getouwbazen.
Getouwrepareurs.
Glanzers.
Handwevers.
Huiswevers.
Hulpwevers.
Juttewevers.
Kaartenslaanders.
Kammaaksters.
Kammenrijgsters.
Kammenrijsters.
Katoenopvouwers.
Katoenwevers.
Kettingmakers.
Kettingscheerders.
Klossendragers.
Klossenmaaksters.

Klossenopzetters.
Klossenspoelers.
Kruiers.
Linnenpersers.
Linnenwevers.
Machineherstellers.
Machinewevers.
Oogjesmakers.
Opstekers.
Opvouwers.
Patroommakers.
Plaatswerkers.
Pluisters.
Pijpinpaksters.
Pijprondbrengers.
Pijpenseerdeers.
Pijpenstellers.
Riemensmeeders.
Rietmakers.
Ruwers.
Rijgers.
Scheerders.
Slijpers.
Smeeders.
Spoelengevers.
Spoelers.
Spoelersbazen.
Stalenknippers.
Draaiers.
Stangensmeeders.
Stempelaars.
Stiksters.
Stoffers.
Strengenmaakster.
Strippers.
Stukaannaaiers.
Stukjeskeurders.
Stukkendoordraaiers.
Stukkenmakers.
Stukkenmeters.
Stukkenoprollers.
Stukkenpakkers.
Stukopmakers.
Stukwerkers.
Stukzengers.
Stijvers.
Uitpluksters.
Wevers.
Wieldraaiers.
Zakdoekslijdsters.
Zettelersters.
Fabr. van behangerslinnen.
" " gordijnen.
" " kaasdoek.
" " bonte goederen.
Appretuurkokers.

Bontwevers.
Boomdragers.
Boomers.
Boomverstellers.
Doekafmeters.
Fitters.
Haspelbazen.
Klossensnijders.
Klossenspoelers.
Meetsters.
Papkokers.
Pijpendragers.
Pijpenopsteeksters.
Rietmakers.
Smeeders.
Spoelers.
Spoelbazen.
Stalenknipsters.
Sterkers.
Sterkersbazen.
Touwbazen.
Uitstootsters.
Ververs.
Weversbazen.
Zettelbazen.
Zettelstellers.
Fabr. van boezel.
" " manufacturen.
" " rokkenstreep.
" " fluweel.
Fluweelwevers.
Fabr. van trijp.
Trilsters.
Trijpdrukkers.
Fabr. van jute.
Batsers.
Klossendragers.
Krassers.
Liftwerkers.
Sprengers.
Vegers.
Wegers.
Wevers.
Zakkeninpakkers.
Zakkenintellers.
Fabr. van pellen.
" " prattenweefsel.
" " singelband.
Zakkennaaiers.
Fabr. van stearinekaarsen-pitten.
Fabr. van lampenkatoen.
" " poetskatoen.
" " tapijten.
Bossesmakers.
Breisters.

Calfakkers.
Herstellers.
Hokjesmakers.
Karpetzoozers.
Kleedenherstellers.
Kleedenmaaksters.
Kleedjesmakers.
Kleurenzoekers.
Klossespoelers.
Knipsters.
Knoopsters.
Poolmeisjes.
Scheerders.
Scheermakers.
Spinsters.
Spoelers.
Spoeljongens.
Stellers.
Sterkers.
Voordraaiers.
Wevers.
Windsters.
Wolsnijders.
Wolsorteerders.
Wolwerkers.
Fabr. van zijde.
Zijdegaaswevers.
d. Appretceeren, bleeken, drukken, stuk- en garen- verven.
Katoendrukkerij.
Achterwerkers.
Afmeetsters.
Drukkers.
Drukplatenuitgevers.
Graveurs.
Inpassers.
Invulsters.
Katoendrukkers.
Kleurnmakers.
Knippers.
Openhoudsters.
Ophangers.
Opmakers.
Overhaalsters.
Plaatdrukkers.
Plaatsnijders.
Poetsmeiden.
Pijpenverrij.
Rechtmakers.
Roldrukkers.
Rolververs.
Strijkers.
Stukkendragers.

Stukkenwerksters.
Zoomsters.
Bleekerij van stukgoederen.
Aanhaaksters.
Aanslaanders.
Afknipsters.
Appreteerders.
Appretuurkokers.
Bieliers.
Binnenwerkers.
Bleekers.
Buitenwerkers.
Drogers.
Etiquetplaksters.
Garenbleekers.
Glansters.
Inpakkers.
Kalanders.
Katoenbleekers.
Kistenmakers.
Kokers.
Linnenwasschers.
Naaisters.
Nutmakers.
Opmaakkamerbazen.
Opmakers.
Opplaksters.
Pakkers.
Papkokers.
Persers.
Plaatswerkers.
Sprenkelaars.
Stukaanlangers.
Stukkenbronssters.
Stukkenvouwers.
Stukopmakers.
Stukpakkers.
Stukstempelaars.
Zengers.
Roodververij.
Roodververs.
Spoelsters.
Katoenververij en blauwververij.
Blauwververs.
Droogwerkers.
Garendrogers.
Katoenververs.
Meters.
Ruimers.
Strenglospuizers.
Stukververs.
Verfhoutmalers.
Ververs.
Ververij van wol en wollen stoffen.

Basters.
Lakenververs.
Ververs.
Wolhakers.
Wolververs.
Zwartververs.
Appreteerderij.
Appreteerders.
Bedieners droogmolens.
Borstelaars.
Carboniseurs.
Decateerders.
Drogers.
Droogstrijkers.
Glanzers.
Indigomalers.
Inpakkers.
Kalanderbazen.
Katoenwasschers.
Lakenpluisters.
Lakenscheerders.
Lijmers.
Opdoensters.
Opmakers.
Overjagers.
Pakkers.
Papkokers.
Persers.
Ruwers.
Stalenknippers.
Stalenopplakkers.
Stukkenbereidsters.
Stukkenborstelaars.
Stukkenbronssters.
Stukkenlichtster.
Stukken dragers.
Stukkenkeurders.
Stukkenlijmers.
Stukkenophangers.
Stukkenplooiers.
Stukkenvolders.
Stukkenvouwsters.
Stukkenzuiveraars.
Volsters.
Vulsters.
Wollenstoffenwasschers.
Sterkerij.
Arbeiders n/d trommel.
Breikokers.
Dressers.
Garendressers.
Katoensterkers.
Kettingbereidsters.
Naaisters.
Sterkers.
Sterkmeesters.

e. *Band-, kant-, koord-,
pasement- en watten-
fabricage.*
Fabr. van band.
Aftrekkers.
Bandwevers.
Bindsters.
Garenververs.
Haspellers.
Lintaftreksters.
Lintopmaaksters.
Lintwevers.
Pakmeesters.
Scheerders.
Spoelers.
Veterwerksters.
Vlechtmeesters.
Vlechtsters.
Fabr. van lint.
Lintwevers.
Lintwerkers.
Scheerders.
Fabr. van veters.
Nestelaanzetters.
Fabr. van franje.
Franjeknoopers.
Fabr. van pasementeriën.
Franjemakers.
Galonmakers.
Getouwwerkers.
Knoopenmaaksters.
Koorddraaiers.
Kwastmaaksters.
Lintwerkers.
Oplegsters.
Pasementwerkers.
Salonwerkers.
Spinsters.
Spoelsters.
Wevers.
Fabr. van kapok en watten.
Waterleggers.
Fabr. van koord.
" " viltwaren.
" " kant.
Kantwerkers.
Fabr. van verbandartikelen.
f. *Touwslagerij.*
Fabr. van touw.
Baanders.
Baanderjongens.
Baandersknechts.
Baanspinners.

Bankwerkers.
Beukenbastbewerkers.
Dottenmaaksters.
Draaiers.
Draaijongens.
Handeljongens.
Hekelaars.
Koordwevers.
Koordslaanders.
Leidselmakers.
Palmsters.
Reepmakers.
Raddraaiers.
Sirenmakers.
Spinners.
Spoelmakers.
Staalwerkers.
Strikkers.
Twitsters.
Touwslagers.
Touwafslagers.
Touwspinners.
Wieldraaiers.
IJzerdraaiers.
Fabr. van breeuwwerk.
Touwpluizers.
Fabr. van netten.
Afwindsters.
Dubbelaarsters.
Knoopsters.
Machinewerksters.
Naaisters.
Nettenboeters.
Nettenbreiers.
Nettenmakers.
Nettentaanders.
Opdraaiers.
Strengen op klossen-
makers.

XVI. Gasfabricage.

a. *Fabricage van gas.*
Fabr. van gas.
Blusschers.
Buitenwerkers.
Buizenleggers.
Cokeshandelaars.
Doorbranders.
Drukregelaars.
Drukketters.
Fabrieksbazen.
Gasopnemers.
Gasstokers.
Gasventilateurs.

Gaswerkers.
Geldophalers.
Grondwerkers.
Kamervegers.
Kuipers.
Lantaarnopstekers.
Meteropnemers.
Metervullers.
Plaatsmannen.
Plaatwerkers.
Poetsers.
Salmoniakdistillateurs.
Syphonpomper.
Teekenaars.
Treinwerkers.
Voorslaggers.

b. *Fabricage van elec-
tricititeit.*

Fabr. van Electriciteit.
Accumulatorenwachters.
Fabrikanten van elec-
tricititeit.
Spanningregelaars.

XVII. Fabricage van voedings- en genotmiddelen.

a. *Grutterijen en meel-
molens.*

Fabrikanten van rijst.
Gerstpellers.
Meeltrekkers.
Pellers.
Pelmolenaars.
Personeel in pellerijen.
Potkokers.
Rijstpellers.
Sorteerders.
Storters.
Wanners.
Wegers.
Fabr. van meel (incl.
molenaars).
Bieliers van molen-
steenen.
Bankwerkers.
Builenmannen.
Dekzeil- en zakken-
makers.
Graandragers.
Graanpellers.

Griespoetsers.
Laadknechts.
Lijnkoekbrekers.
Molenaars.
Molenaars van vee-
voeder.
Meesterproefbakkers.
Naaisters.
Opzakkers.
Roggemolenaars.
Stampers.
Tarwepoetsers.
Zakkenlapsters.
Grutters.
Veevoedermakers.
Erwtlenlezers.

b. *Bakkerijen (brood-, ban-
ket-, suiker-) incl. ver-
vaardiging van ouwels.*

Militaire bakkerijen.
Administrateurs.
Bakkers.
Controleurs.
Meelmolenaars.
Balletjesmakers.
Ballenkoker (fabr. van
ballelaars).
Brokkenmakers.
Stekenbakkers.
Kleurstokers.

Bignetsbakkers.
Oliebollenbakkers.
Poffertjesbakkers.
Wafelbakkers.
IJzerkoekjesbakkers.
Beschuitbakkers.
Broodbakkers.
Krentensorteerders.
Mengers.
Ovenisten.
Paaschbroodbakkers.
Roggebroodbakkers.
Schaalmannen.
Stoetbakkers.
Stokers.
Uitdraagsters.
Uitgevers.
Glutenbakkerijen.
Scheepsbeschuitbakkers.
Koek- en banketbakkers.
Confiseurs.
Fabr. van koek.
Koekbakkers.
Pasteibakkers.

Bussenschuursters.
Baksters.
Fabr. van pudding.
" " ouwels.
Biscuitfabricage
Baksters.
Glaceerders.
Plaksters.
Suikerspuiters.
Verpaksters.
Fabr. van Vermicelli.
Deegmalers.
Gietsters.
Inpakkers.
Krulsters.
Mengers.
Persers.
Plooisters.
Fabr. van suikerwerken.
Bestandebereiders.
Decorateurs.
Drogisten.
Officiëren.
Pastelleurs.
Suikerbakkers.
Suikerballenkokers.
Suikerwerkbakkers.
Trekwerkers.
Fabr. van pepermunt.
Koks en kooksters.

c. *Beetwortelsuikerfabrie-
ken en suikerraffinade-
rijen.*

Fabr. van beetwortel-
suiker.
Bakkenruimers.
Borstelmakers.
Broodenlekkers.
Carbonateurs.
Commissionairs.
Defusiechefs.
Gorbazen.
Kistenafstrijkers.
Knippers.
Kistenbakleeders.
Magazijnmeesters.
Smeeders.
Stokers.
Stoomgeleidingbe-
kleeders.
Strooptappers.
Stroopkokers.
Suikerkokers.
Tareerders.

Teekenaars.
Werkman bij de trem-
mers.
Suikerraffinadeurs.
Bassindragers.
Beenzwartbranders.
Dichtmakers.
Doekenwasschers.
Kalkblusschers.
Kalkbranders.
Kolenwegers.
Messenvijlers.
Persenlossers.
Sapwegers.
Scheepsmeters.
Schuimers.
Suikerwegers.
Turbineurs.
Verdampers.
Fabr. van kandij.
Candeerders.
Kandijstorters.
Kokers.
Naaisters.
Pannenknechts.
Pottenwasschers.
Weegsters.

d. *Aardappelmeel-, stroop-
en stijfsel fabricage.*

Fabr. van Aardappelmeel.
Beenkwekkers.
Bloembakkers.
Builers.
Centrifugisten.
Controleurs.
Landbouwkundigen.
Malers.
Meeldragers.
Meeldrogers.
Meelschuiwers.
Meelspitters.
Meelstauwers.
Meelwegers.
Sagomakers.
Schipers.
Stampers.
Vezelkruisers.
Vezelzoekers.
Zeeffmakers.
Zeeffzuiveraars.
Fabr. van aardappelsiroop.
" " glucose.
Caramelbranders.
Fabr. van honingzoet.

<p>Siroopfabricage. Appel dragers. Beenzwartbranders. Bereiders. Inpakkers. Kokers. Kookapparateurs. Stokers. Vullers. Fabr. van stijf sel. Celwerkers. Doozen vulsters. Papiersnijders. Persers. Puddingpakkers. Stroowerkers. Turbinewerkers. Wegers. Fabr. van puddingpoeder. e. <i>Cacao- en chocoladefabrieken.</i> Fabr. van cacao. Bakkers. Boonensorteerders. Boonenzooksters. Branders. Broyeers. Chocolademakers. Garenwinders. Glaciers. Malers. Molenaars. Monteerders. Pakkers. Persers. Tekkers. Vormers. Vormenledigers. Walsers. Zoetwerkers. Fabr. van chocolade. f. <i>Koffie (bewerking van) cichorei, koffiestroop.</i> Fabr. van cichorei. Branders. Maalders. Moezers. Pakkers. Plaksters. Teerders. Zakjesvouwers. Koffiepelers.</p>	<p>Koffiesorteerders. Koffiebranders. Koffieverleesters. g. <i>Verduurzaamde levensmiddelen.</i> Fabr. van appelgelei. Kokers. Fabr. van vruchtenmoes. " " verduurzaamde levensmiddelen. Blikkenmeiden. Bloemkoolzouters. Bussenmakers. Bussen vulsters. Fruitedrogers. Groentendrogers. Groentenzouters. Inleggers. Inmakers. Koks. Kooksters. Koolschavers. Nastoomers. Soldeers. Suikerspuiters. Wortelschillers. Fabr. van gedroogde groenten. Fabr. van snippers. " " comestibles. Augurkenzouters. Fabr. van mosterd. Slijpers. Specerijmolenaars. h. <i>Vleeschhouwerij en vleeschbewerking.</i> Fabr. van vleeschwaren. Doodmakers. Duimenschrappers. Distilleers. Darmenconserveers. Darmenkrabbers. Darmenwasschers. Darmenzouters. Lebbers. Spekzouters. Vetufdoers. Vetopmakers. Vetafmakers. Vetsmelters. Vleeschzouters. Worstmakers.</p>	<p>Paardenslachten. Koudslagers. Poeliers. Vleeschhouwers. Beenhakkers. Spekslagers. Stempelaars. Uitsnijders. Vleeschcrookers. Spekrookers. i. <i>Vischbewerking.</i> Haringpakkers. Stokvischbeukers. Vischdrogers. Vischcrookers. Vischsnijders. Vischzouters. Vischschoonmakers. k. <i>Fabriekmatige zuivelbereiding en fabricage van melkproducten.</i> Fabr. van boter. Afwegers. Boterbereiders. Boterkarners. Boterkleurders. Boterkneders. Botermakers. Botermeesters. Boterschippers. Botersorteerders. Boterwerkers. Draaiers. Poetsers. Schoonmakers. Boter- en kaasfabricage. Bussenmakers. Bussenonderzoekers. Bussenveegsters. Centrifugisten. Dichtmakers. Distilleermeesters. Draaiers. Lebbers. Kaasmakers. Kaaszouters. Karnmeesters. Kaasschillers. Kaas stolpers. Kistenkeerders. Letterzetters. Melkbereiders.</p>	<p>Melkbussen rond-brangers. Melkcontroleurs. Melkemmerandragers. Melkgieters. Melkverkoelers. Melknechts. Melkmeters. Melkontroomers. Melkontvangers. Melkrijders. Melktappers. Melkvaarders. Oliemannen. Ontruimers. Pasteuriseurs. Rompensoldeers. Rompmakers. Spoelmeesters. Steriliseers. Vatenspoelers. Weipompers. Fabr. van melkproducten. Etiquetplakkers. Flesschers. Fabr. van gepasteuriseerde melk. Melkmeters. Fabr. van melksuiker. Melkwegers. Wenschvrouwen. Fabr. van boter- en kaas kleursel. Fabr. van hulpmiddelen voor de zuivelbereiding. Fabr. van stremsel. Melkinrichtingen (personeel in). l. <i>Margarinefabricage.</i> Fabr. van margarine en kunstboter. Bekleeders der verpakkingen. Boterbewerkers. Boterkeurmeesters. Botermakers. Botertrappers. Boterwasschers. Boterververs. Boterwegers. Drukwerkers. Etipuetteers. Kleurders.</p>
---	---	--	---

<p>Kneders. Margarinewegers. Melkdraggers. Melkwegers. Pakknechts. Riemenmakers. Boomwegers. Snijders. Stokers. Stukjeswerksters. Tonnenwerkers. Trembazen. Vaatwerkuitstoomers. Vetsmelters. Vetstekers. Walsers. Zakkennaaiers. Zouters. m. <i>Vruchtensappen, mineraalwater.</i> Fabr. van vruchtensappen. " " kunstwijn. " " minerale wateren. Vullers. Fabr. van limonade. n. <i>Jenever- en likeurstokerijen.</i> Fabr. van alcohol. Branders. Gistbazen. Gistknecht. Graanmeterwegers. Graanwerkers. Inleggers. Jeneverbranders. Jeneverstokers. Ketelbazen. Mouters. Onderknechts. Pompers. Stallingknechts. Stukkenrollers. Vatentransporteerders. Verschieters. Zakkendragers. Zakkenmakers. Jeneverstokers. Kistenbranders. Distillateurs. Flesschenspoelers. Flesschenlakkers. Kokers.</p>	<p>Kurkers. Pakkers. Stokers. Tapbankwerkers. Vlettermannen. Voorproeven Fabr. van gist. " " elixer. " " likeuren. Likeurstokers. Inpakkers. Fabr. van Gist en spiritus. Afwegers. Analiseurs. Appreteers. Bakboeners. Bankwerkers. Beslagkokers. Branders. Flesschenvullers. Flesschenwegers. Grondwerkers. Gistinpakkers. Gistscheppers. Gistmakers. Gistwerkers. Gijlwerkers. Meelaanslaanders. Molenaars. Mouters. Moutkruiers. Mulders. Oliedragers. Pakkers. Papkokers. Persers. Plaatwerkers. Poetsers. Pompers. Schoonmakers. Sjouwers. Spiritusbewerkers. Spoelingdraggers. Spoelingtappers. Tappers. Veeknechts. Versnijders. Voorwerkers. Zakkennaaiers. Zifters. Fabr. van spiritus. o. <i>Brouwerij, azijnmakerij, ijsbereiding.</i> Fabr. van bier.</p>	<p>Bierbrouwers. Brouwmeesters. Bierrijders. Biervleiers. Bottelaars. Brouwknachts. Controleurs. Geerders. Mouters. Moutmolenaars. Oliemannen. Sleepers. Spoelers. Tappers. Tonnen spoelers. Vatenrollers. Vatenspoelers. Vatenwasschers. IJstrekters. Fabr. van azijn. Azijnmakers. Fabr. van Maltose. " " kustijs. p. <i>Drinkwaterexploitatie.</i> Expl. van waterleidingen. Aardwerkers. Directeuren. Filterbazen. Kraandraaiers. Kraansluiters. Spitters. Spuiers. Waterbeproevers. q. <i>Tabakbewerking.</i> Fabr. van tabak. Builenvullers. Deksnijders. Besters. Gelijkschieters. Kistjesplakkers. Pakkers. Plaksters. Poppenmakers. Siccateurs. Sorteerders. Spinners. Stroppenmerksters. Tabakkervers. Tabaksorteerders.</p>	<p>Tabakwerksters. Vormwerkers. Wikkelmakers. Fabr. van sigaren. Aftrekkers. Blokpersers. Bosjesmakers. Dekopleggers. Deksorteerders. Kistenvullers. Kistenkeerders. Kistentellers. Plakkers. Ringsters. Sigarendraaiers. Sigarenmakers. Sigarenpinner. Spijkerjongens. Strippers. Tabakopenhalers. Tabakuitdeleers. Uitleggers. Fabr. van sigaretten. " " snuif. " " Carottentrekkers. Paksters. Schrappers. Snuifmakers. r. <i>Zoutbewerking.</i> Fabr. van zout. Directeuren. Courwegers. Courwerkers. Gradeerwerkers. Mandenmakers. Panwerkers. Zoutzieders. Zakkennaaiers. Zoutdraggers. Zakkendragers. Ziedhuisknechts. Zoutsmelters. Zoutstokers. s. <i>Fabr. van veevoeder.</i> XVIII. Landbouwbedrijven. a. <i>Land- of akkerbouw.</i> Landbouwers.</p>
--	---	--	--

Aardappelboeren. Afdanders. Akkerknechts. Boeren. Bouwmeesters. Bietenwegers. Dienstknechten. Dorschers. Economen. Fairbankwegers. Handknechts. Heidemaaiers. Heideontginners. Helmplanters. Hoopersers. Keuterboeren. Kraaienkeeders. Dorschmachineleiders. Planters. Ploegers. Ploegdrijvers. Rentmeesters. Rijkknechts. Spoelingschippers. Stalkknechts. Stoomdorschers. Stroopersers. Struikenrooiers. Voerwerkers. Vuilnisophalers. Vuilnisvaarders. Wagenaars. Zaakwaarnemers. Directeur cultuurmaat- schappijen. Directeur Mij. heideont- ginning. Planters. Indië. Tabaksplanters. Vlasboeren. Vrijboeren Mij. van Wel- dadigheid. Mollenvangers.	Stalkknechts. Stierenhouders. Stoepmeiden. Varkensberenhouders. Varkensringers. Veehoeders. Voederknechts. Weidsters. Vee fokkers. Zetmeiers. Veehoederij. Koeherders. Koewachters. Koejongens. Veedrijvers. Hengstenhouders. Paardenfokkers. Schapenhouders. Schaapherders. Pluimgraven. Pluimbazen. Hoenderfokkers. Hoenderparkhouders. Vogelkwekers. Bijenhouders. Ymkers. Honingzemers. Boterboeren. Melkboeren. Melkvaarders. Zuivelmoeren. Bewaardsmannen. Hengstensnijders. Hondenpikkers. Zwanenouders.	Tiendboeren. Veldarbeiders. Wiedsters. d. <i>Houtteelt (incl. bosch- bouw en boschopzichters).</i> Boomkwekers. Arbeiders. Boomkwekers. Boomsnoeiers. Boomschillers. Boschopzichters. Boschwachters. Griendwerkers. Houthakkers. Houtmeters. Houtkappers. Hout- en boomrooiers. Rietboeren. Riethakkers. Rietbouwers. Vormkwekers. Boscharbeiders. Duinplukkers. Pootmeesters. Griendwerkers. Bandnijders. Teenbosschers. Teenschillers. Teensnijders. Tiendschatters. Ambtenaren en beambten kroondomein. Teekenaars. Voorwerkers.	Nettenbreiers. Nettenboeters. Nettentaanders. Omroepers. Opvouwers. Oudsten. Plaatsbazen. Reeders. Reepschietters. Schieters. Schuurknechts. Sloepwakkers. Speeljongens. Spieringvisschers. Traanstokers. Veermannen. Vischhoek- en sirenen- makers. Vlouwvisschers. Vuurtorenwachters. Walbazen. Zoutdragers. Zouters. Haringvisschers. Oesterputhouders. Schelpenvisschers. Wiervisschers. Nettendrogers. b. <i>Visscherij in de binnen- wateren.</i> Mosselvisschers. Riviervisschers. Alikruikenvisschers. Haakjesgooiers. Steekvisschers. Stolvisschers. Zalmvisschers. Zalmdrijvers. Zegenbazen.
b. <i>Vee-teelt (incl. alle dieren, paardenfokkerij, vogel- teelt enz., excl. visch- teelt).</i> Veehouderij. Boeren. Economen. Grazers. Greiboeren. Melkmeiden.	c. <i>Tuinbouw, warmoezerij, oof- en bloemkwekerij (incl. bollencultuur).</i> Bloemisten. Bloemenbindsters. Hoveniers. Kruidenteelers. Plantenkwekers. Parkwachters. Tuinarchitect. Zandtelers. Bloembollenkwekers. Champignonkwekers. Plantsoenwerkers. Warmoeziers. Baggerlieden. Fruithakkers. Tuinlieden.	XIX. <i>Visscherij en jacht.</i> a. <i>Zeevisscherij.</i> Zeevisschers. Afhouwers. Ankervisschers. Beugvisschers. Botvisschers. Garnalenvisschers. Haringpakkers. Jongsten. Kloovers. Korders.	c. <i>Jacht.</i> Boutschietters. Eendenkooihouders. Ganzenvangers. Hondenoppassers. Kooimannen. Kooikers. Jachtopzieners. Jagers. Jachtvlachters. Vogelvangers.

XX. <i>Warenhandel.</i> ¹⁾ a. <i>Handel in grondstoffen.</i> Handel in asphalt. " " antistone. " " aardappelen " " albast. " " asch. " " afbraak. " " beetwortels. " " bezemrij. " " biezen. " " bindrotting. " " blauwsel. " " bleekers- artikelen. " " blik. " " bouw- materiaal. " " brouwers- artikelen. " " caoutchouc. " " cement. " " chinabast. " " diamant. " " diamantafval. " " doode paarden. " " elektrische metalen. " " faecaliën. " " gruis. " " grint. " " gruis. " " guano. " " hennep. " " hout. Aangevers. Afgavers. Boomrooiers. Griendwerkers. Houtbereiders. Houtbrekers. Houtstekknachts. Houtlossers. Houtmeters. Kraanzagers. Lattenzagers. Plankendragers. Raanzagers. Scarteurs. Schavers.	Spijkerzoekers. Stapelaars. Vlotters. Werfknechts. Zwaaiers. Handel in huiden. " " kaaskleursel. " " kaas- schraapsel. " " kalk. Kalkblusschers. Handel in klateersel. " " koolzuur. " " koper. " " konijnenv- vellen. " " kunstmest. " " leem. " " leemzand. " " leder. " " lompen. Afsnijders. Gaarders. Lompenpomper. Opkooiers. Sleepers. Sorteerders. Handel in lood. " " meekrap. " " meststoffen. " " metselsteen. " " mist. Handel in mijnhout. Opmeters. Handel in olie en loog. " " oud papier. " " riet. " " rivierzand. Zandtrekkers. Handel in sacharine. " " schelpen. " " schors. " " spaanders. " " spaitenstroken. " " steen. " " steenkolen. Steenkooldraggers. Zakkenstoppers. Handel in stroo. " " suikerbieten. " " teenen. Teenschillers. Teenuitschietters.	Teensnijders. Teen te waterbrengers. Handel in teer. " " terpaarde. " " terpentijn. " " tin. " " trns. " " tuinspeciën. " " twijg. " " varkensblazen. " " varkenshaar. " " vellen. " " verfoliën. " " verfstoffen. " " vet. " " vischlijm. " " vlas. " " vodden. Scheurders. Handel in vormaarde. " " vormzand. " " was. " " wol. " " wijnsteen. " " ijzeroer. " " ijzer en staal. " " ijzerdraad. " " zaad. Zakophouders. Handel in zand. " " zeegras. " " zeegraspersers. Handel in zeewier. " " zink. " " zwartsel. Agenten. Commissionairs. Depothouders. Directeur van bazaltmaat- schappij. Kramers. Magazijnmeesters. Magazijnknechts. Reizigers. Scheepsloopers. Sloopers van ketels. " " gebouwen. Steenenbikkers. Steenenhakkers. Turfdragers. Turftoorsters. Winkelbedienden. Winkelknechts.	b. <i>Handel in voorwerpen van kleding.</i> Handel in voorwerpen van kleding. Handel in baleinen. " " borstels. " " borstelwerk. " " confectiën. " " dekens. " " dekkleeden. " " fluweel. " " fournituren. " " (hoedenmakers). " " (kleermakers). " " (schoenmakers). " " garens. " " garens en band. " " garnituren. " " gebreide goederen. " " haarwerk. " " handschoenen. " " heerenartikelen. " " hoeden. " " kant. " " kapok. " " katoen. " " kleeren. " " klompen. " " knopen. " " kousen. " " kunstbloemen. " " laken. " " linnen. " " lint. " " manufacturen. " " mantels. " " militaire ornamenten. " " modeartikelen. " " passenterien. " " papieren- patronen. " " pelterijen. " " petten. " " sajet. Garenklappers. Handel in schoenen. Stiksters. Handel in sponzen. Knipsters. Naaisters.
--	--	---	---

¹⁾ De aan het slot van elke onderrubriek voorkomende beroepen als agenten, commissionairs, depothouders, kramers, magazijnpersoneel, makelaars, reizigers, winkelbedienden en winkelknechts, komen in de meeste handelsbedrijven voor. Zij zijn daarom slechts éénmaal bij elke onderrubriek vermeld.

Waschstcrs. Handel in geweven stoffen. " " stroohoeden. " " stijfsel. " " toiletartikelen. " " tricot. " " tulle. " " veeren. " " viltwaren. " " zeep. " " zijde. " " waschartikelen. Agenten. Beddenverhuurders. Commissionairs. Costumesverhuurders. Depothouders. Doopgoedverhuurders. Kleermakers. Kramers. Magazijnmeesters. Makelaars. Reizigers. Bouwgoedverhuurders. Winkelbedienden. Winkelknechts. c. Handel in voorwerpen van voeding en genot. Handel in aardappelen. " " aardappelmeel. " " alcohol. " " augurken. " " azijn. " " bakkerswaren. " " bakketbakkersbenoodigdheden. Handel in beschuit. Verpakkers. Handel in bier. Kistjesman. Sorteerdcrs. Handel in bitter. " " boomen. " " boter. " " boterkoek. " " brood. Broodslijters. Broodsnijders. Handel in cacao. " " cichorei. " " chocolade. " " comestibles. " " drinkwater. " " eetwaren.	Handel in eieren. " " erwten. Uitzoekers. Sorteerdcrs. Handel in fourages. Stroobinders. Handel in fruit. " " granen. Bestellers. Controleurs. Meters. Ophouders. Opzichters. Roaiers. Stickers. Schuutenjagers Vrijmannen. Wegers. Werkers. Zaaddragers. Zakkennaaiaters. Zolderwerkers. Handel in gedistilleerd. " " geldersche waren. " " gist. Gistzifters. Handel in groenten. " " grutterswaren. " " honing. " " hooi. Pakkers. Persers. Wegers. Handel in hop. " " kaas. Poetsers. Schilders. Snijders. Zetters. Handel in koek. " " koffie. " " koloniale waren. " " koren. Korendragers. Korenwerkers. Handel in kruideniersonwaren. Erwtenlezers. Koffiebranders. Theemeleerders Zakkenplakkers. Handel in kunstboter. " " landbouwproducten.	Handel in lever. " " levertraan. " " likeur. " " lijnkoeken. " " margarine. " " maïskoeiken. " " meel. " " mesting " " minerale wateren. " " mosselen. " " most. " " mosterd. " " nierven. " " nootmuskaat. " " oesters. " " olie. " " paardenvoer. " " paling (ger.). " " pens. " " pepermunt. " " pijpen. " " pijpcondpen. " " rijst. " " scheepsbehoefren. " " scheeps- " " victualiën. " " schillen. Schillcnophaalsters. Handel in sigaren. " " snoepgoed. " " snuif. " " specerijen. " " spek. " " spoeling. " " sterken drank. " " suiker. Monsterstekers. Handel in tabak. Monsterbedienden. Handel in tabakspijpen. " " thee. Paksters. Handel in veevoeder. " " veldvruchten. " " verduurzaamde levensmiddelen. Handel in victualiën. " " visch. Drogers. Handel in vleesch. Trepman. Handel in vruchten. " " vruchten- " " sappen.	Handel in wijn. Aftapsters. Kelderknecrhts. Wijnstekers. Handel in ijs. " " zout. " " zuidvruchten. " " zuur. Agenten. Bierbottelaren. Broodventers. Commissionairs. Controleurs. Exporthandelaars. Depothouders. Directeuren melkinrichtingen. Directeuren tabaks-m ^d . Ezelinnenhouders. Flesschenspoelers. Kramers. Magazijnknechts. Makelaars. Reizigers. Rijkknechts. Slijters. Afmeters. Stekers. Winkelbedienden. Winkelknechts. d. Handel in voorwerpen van woning. Handel in aardewerk. " " badtoestellen. " " bedden. " " hedveeren. " " behangselartikelen. " " behangselpapier. " " bezems. " " blikwaren. " " boeken. " " brandkasten. " " brandstoffen. Kachelhoutmakers. Handel in briquetten. " " bronolie. " " cokes. " " damast. " " dekens. " " electriche schellen. " " gasornamenten.
---	--	---	---

Handel in gasgloeilichtartikelen. " " glas. Glasglaveurs. Handel in geëmailleerde goederen. " " hakhout. " " hardglas. " " houtwaren. " " huishoudelijke artikelen. " " kaarsen. " " kachels. " " karpetten. " " klokken. " " kooktoestellen. " " lampen. " " lampenkatoen. " " lucifers. " " mandenwerk. " " matten. " " metaalwerken. " " meubels. " " meubelstoffen. " " mozaik. " " muizenvallen. " " nikkelwaren. " " petroleum. " " planten. " " plumeaux. " " poetsgoed. " " potten en pannen. " " rieten meubels. " " scharen. " " schoonmaakbenoodigdheden. " " schoorsteenmantels. " " schuurgoed. " " soda. " " spiegels. " " spiegelglas. " " steenkolen. " " stoelen. " " tafelkleeden. " " tapijten. " " tegels. " " theebladen. " " turf. Turfmeters. Turfdragers. Turfscippers. Handel in vensterglas. " " vitrage. " " vlaggedoek.	Handel in vogelkooien. " " vuurmakers. " " vuurvaste artikelen. " " waschdoek. " " ijzerwaren. Verlakkers. Handel in zwavelstokken. Agenten. Commissionairs. Depothouders. Exporthandelaars. Kramers. Magazijnknechts. Makelaars. Reizigers. Verhuurders van vlaggedoek. Venters. Winkelbedienden. Winkelkechts. e. Handel in papier-, boek- en kunstwerken (incl. dagbladen). Handel in almanakken. " " boeken. Antiquairs. Bestellers. Correctors. Handel in dozen. " " drukkersfournituren. " " drukwerk. Kunsthandelaars. Handel in kunstschildersbenoodigdheden. Handel in leien. " " liedjes. " " lithografische steen. " " muziek. " " papierwaren. " " papier. Monstertrekkers. Handel in papierenzakken. Zakkenplakkers. Handel in plaatwerken. " " postpapier. " " prenten. " " schrijfbehoefren. " " schrijfpennen. " " stereoscoopartikelen.	Handel in teekenbehoefren. " " zegels. Agenten. Advertentieplaatsers. Boekenverhuurders. Boekhouders. Courantenverhuurders. Colporteurs. Commissionairs. Courantenventers. Directeuren dagbladkioskenmantschappijcn. Exporthandelaars Kramers. Magazijnpersoneel. Lithographische metaalbewerking. Magazijnpersoneel. Makelaars. Uitgevers. Winkelbedienden. Winkelkechts. f. Handel in luxeartikelen. Handel in aardewerk fijn. " " aluminiumwaren. " " antiquiteiten. " " beelden. " " bloemen. " " bloembollen. " " borduurwerken " " brittaniaartikelen. " " bronswaren. " " christophe. " " goud en zilver. " " dameshandwerken. " " eau de cologne. " " feestartikelen. " " galanteriewaren. " " gipswaren. " " goudvisschen. " " japansche goederen. " " juweelen. " " kerkornamenten. " " kramerijen. " " kunstdiamant. " " luchtballons.	Handel in muziekinstrumenten. " " Neurenburgerwaren. " " nieuwzilver. " " oostersche artikelen. " " orgels. " " parfumerien. " " fotografieartikelen. " " piano's. " " porseleinwerk. " " religieuse artikelen. " " rijtuigen. " " schilderijen. " " speelgoed. " " verguldwerk. " " zilversmitsfournituren. Agenten. Commissionairs. Depothouders. Kramers. Magazijnpersoneel. Makelaars. Pianostemmers. Reizigers. Verhuurders van piano's Winkelbedienden. Winkelknechts. g. Handel in levend vee en gevogelte. Handel in bijen. " " honden. " " kippen. " " konijnen. " " paarden. Rijkknechts. Stalknechts. Handel in pluimgedierten. " " varkens. " " vee. Drijvers. Handel in vogels. " " wild. Agenten. Commissionairs. Depothandelaars. Ezelverhuurders. Ezeldrijvers. Kramers. Magazijnknechts.
--	--	--	---

Makelaars.
 Reizigers.
 Winkelbedienden.
 Winkelknechts.
 h. *Handel in andere waren.*
 Handel in allerlei waren.
 " " Amerikaansche artikelen.
 Handel in apothekersbenodigdheden.
 " " asbest artikelen.
 " " automaten.
 " " balen en zakken.
 " " balsam.
 " " bloedzuigers.
 " " boomgewassen.
 " " boterfusten.
 " " brillen.
 " " caontchouc-artikelen.
 " " chemicaliën.
 " " darmen.
 " " dekkleeden.
 " " drogerijen.
 " " duigen.
 " " electrische benodigdheden.
 " " toestellen.
 " " emballage.
 " " flesschen.
 " " furnituren.
 " " furnituren (diamantwerkers).
 Handel in furnituren (horlogemakers).
 Handel in furnituren (meubelmakers).
 Handel in furnituren (zadelmakers).
 Handel in fusten.
 " " geneesmiddelen.
 " " gereedschappen (horlogemakers).
 Handel in gereedschappen (landbouw).
 Handel in gereedschappen (timmermans).
 Handel in gom.
 " " gomelastiek.
 " " granzakken.
 " " gutta percha.
 " " haverdoppen.
 " " hoepels.
 " " horloges.
 " " houtskool.

Handel in houtwol.
 " " huizen.
 " " indigo.
 " " insectenpoeder.
 " " instrumenten (geneeskundige).
 Handel in instrumenten (heel- en verlosk.).
 Handel in instrumenten (optische).
 Handel in jachtartikelen.
 " " jute.
 " " kisten.
 " " koffiehuisbenodigdheden.
 " " kruiden.
 " " kurken.
 " " lederconserveeringsartikelen.
 " " ledervaren.
 " " leidsels.
 " " lithographische stenen.
 " " loterijbriefjes.
 " " lijn.
 " " machine-behoefden.
 " " machineriën.
 " " metaalwaren.
 " " ketelmonturen.
 " " naaimachines.
 " " naturaliën.
 " " olie (haarlemmer).
 " " oud roest.
 Tagrijnen.
 Handel in paarlemoer.
 " " pakmatten.
 " " postzegels.
 " " raapolie.
 " " reclamezaken.
 " " reisartikelen.
 " " rijtuigen.
 " " rijwielen.
 Reperateurs.
 Handel in rijwielbanden.
 " " schoensmeer.
 " " slagersbenodigdheden.
 Handel in sloydartikelen.
 " " stroowaren.
 " " stoomwerktuigen.
 " " petroleumtonnen.
 " " touw.

Handel in traan.
 " " tramkaartjes.
 " " tuigen.
 " " tuinzaden.
 " " turfstrooisel.
 " " typewriters.
 " " uurwerken.
 " " vaatwerk.
 " " verbandstoffen.
 " " verfstoffen.
 " " verf (email).
 " " vetwaren.
 " " visscherij artikelen.
 " " vleeschafval.
 " " vuurwapens.
 " " vuursteen.
 " " wagens.
 " " wagensmeer.
 " " wannen.
 " " water en vuur.
 " " werktuigen.
 " " wierook.
 " " wollenstoffen afval.
 " " ijs.
 " " ijzerdraad.
 " " zaad.
 Zaadwerkers.
 Handel in zaagsel.
 " " zalf.
 " " zakken.
 " " zeildoek.
 " " zeven.
 " " zuivelbereidingsartikelen.
 Agenten.
 Bazarhouders.
 Commissionnairs.
 Personeel op handels-technische bureaux.
 Depothouders.
 Exporthandelaars.
 Importeurs.
 Magazijnpersoneel.
 Makelaars.
 Machine verhuurders.
 Rondventers.
 Reizigers.
 Straatventers.
 Ruilebuiters.
 Voddenrapers.
 Voddenzoekers.
 Vlokkenmaakers.
 Verhuurders van stellingen.

Verhuurders van zakken.
 " " landbouwwerktuigen.
 Verhuurders van diamantslijpersmolens.
 Wegers.
 Winkelbedienden.
 Winkelknechts.

XXI. Verkeerswezen.

a. *Spoor en tram.*

Hoofdadministratie.
 Commissarissen.
 Directeuren.
 Geneeskundig inspecteur.
 Inspecteurs.
 Surnumerairs.
 Ambtenaren.
 Stationspersoneel.
 Aanteekenaars.
 Agent (goederen).
 Arbeiders-telegrafist.
 Assistent buitendienst.
 Bestelhuishouders.
 Bestellers.
 Drukkers.
 Gasvullers.
 Goederenklerken.
 Handelsagenten.
 Kaartjescontroleurs.
 Kruiers.
 Ladingmeesters.
 Lampenisten.
 Nachtwakers.
 Oprijders.
 Portiersters.
 Perroncontroleurs.
 Rangeerders.
 Retitradeoppasseressen.
 Rijtuigschoonmakers.
 Schaalknechts.
 Seinarbeiders.
 Seingeefsters.
 Signalenschielders.
 Stalbazen.
 Stalknechts.
 Stationchefs.
 Stationwachters.
 Steenkooldragers.
 Telegraafwachters.
 Thesauriers.
 Treinpoetsers.

Wagenlichters.
 Wegers.
 Treinpersoneel.
 Conducteurs.
 Controleurs.
 Kasgeleiders.
 Machinisten.
 Remmers.
 Stokers.
 Wegpersoneel.
 Baanwachters.
 Baanwerkers.
 Boomsluiters.
 Blokwachters.
 Brugwachters.
 Haltechefs.
 Hulpwachters.
 Kapiteins (stoomboot).
 Kraanmachinisten.
 Loopwachters.
 Lijnloopers.
 Lijnwerkers.
 Opzichters.
 Overwegwachters.
 Ploegbazen.
 Ploegwerkers.
 Schippers.
 Seinwachters.
 Spoorleggers.
 Spoorwachters.
 Spoorwegarbeiders.
 Stratenmakers.
 Waarnemers veerpont.
 Wegwerkers.
 Wisselwachters.
 Personeel in de werkplaats.
 Bankwerkers.
 Ketelmakers.
 Kopergieters.
 Koperslagers.
 Locomotiefpoetsers.
 Machinedrijvers.
 Rijtuigbekleeders.
 Rijtuigschilders.
 Rijtuigsmeden.
 Schavers.
 Schrijnwerkers.
 Timmerlieden.
 Verensmeden.
 Ververs.
 Voorwerkers.
 Vuurwerkers.
 Wagenmakers.
 IJzerdraaiers.
 Zadelmakers.

Tramwezen.
 Hoofdadministratie.
 Chefs.
 Commissarissen.
 Directeuren.
 Ingenieurs.
 Inspecteurs.
 Trambeambten.
 Stationspersoneel.
 Bagagemeeesters.
 Oprijders.
 Stalbazen.
 Stalknechts.
 Stationschefs.
 Steenkooldragers.
 Treinpersoneel.
 Conducteurs.
 Controleurs.
 Koetsiers.
 Wegpersoneel.
 Boogwachters.
 Lijnwachters.
 Lijnwerkers.
 Opzichters.
 Spoorlichters.
 Stratenmakers.
 Wisselwachters.
 Personeel in de werkplaats.
 Paardenscheerders.
 Revisiesmeden.
 Rijtuigbekleeders.
 Rijtuigschilders.
 Rijtuigsmeden.
 Wagenmakers.
 Zadelmakers.
 b. *Andere vervoermiddelen te land (incl. tolbazen).*
 Tolpersoneel.
 Boomsluiters.
 Tolbazen.
 Tolbeambten.
 Tolgaards.
 Tolknechts.
 Deligences omnibussen, paardentrams.
 Ondernemers.
 Commissarissen.
 Conducteurs.
 Koetsiers.
 Wagenwasschers.
 Rijtuigverhuurders.
 Directeuren rijtuigmaatschappijen.
 Huurkoetsiers.

Stalhouders.
 Koetsiers.
 Stalbazen.
 Stalknechts.
 Wagenmakers.
 Voerhieden.
 Karrelieden.
 Sleepers.
 Loopjongens.
 Karverhuurders.
 Verhuurders van handwagens.
 Wagenverhuurders.
 c. *Zeevaart.*
 Directeuren en kantoorpersoneel.
 Boekhouders.
 Commissarissen.
 Directeuren.
 Directeuren ballastmaatschappijen.
 Directeuren zeemanshuis.
 Emigratiengenten.
 Inspecteurs.
 Ondernemers.
 Reeders.
 Scheepsvolk.
 Bootslieden.
 Conducteurs.
 Donkeylieden.
 Electriciën.
 Guides.
 Gezagvoerders groote vaart.
 Hofmeesters.
 Keteljongens.
 Kolentremmers.
 Kwartiermeesters.
 Koks.
 Koks-patissiers.
 Lampenisten.
 Matrozen.
 Oliemannen.
 Officieren.
 Opzichters.
 Stuurlieden.
 Stuurlieden.
 Schippers.
 Slagers.
 Varensgzellen.
 Watermannen.
 Wijntappers.
 Ziekenoppassers.

Loods- en seinwezen.
 Loodsen.
 Lichtwachters.
 Sluismeesters.
 Sluis-knechts.
 Sluiswachters.
 Zeesluiswachters.
 Personeel voor lading en lossing.
 Ankerzetters.
 Aanneming klaringsdienst.
 Bootwerkers.
 Bakkenschippers.
 Bakkers.
 Ballastschippers.
 Behangersknechts.
 Bootverhuurders.
 Graanwegers.
 Kadraaier.
 Knecht (bergingsvak).
 Laders en lossers.
 Ladingmeesters.
 Liergasten.
 Lierstokers.
 Maatopnemers.
 Meters.
 Nachtwakers.
 Naschrijvers.
 Ruimers.
 Scheepsaannemers.
 Scheepsbevrachters.
 Scheepscontroleurs.
 Scheepslichters.
 Scheepsmakelaars.
 Stevedores.
 Terrainchefs.
 Verhuurders zeevolk.
 Vletterlieden.
 Wakers.
 Walbazen.
 Walknechts.
 Waterklerken.
 Windadrijvers.
 d. *Binnenscheepvaart (incl. sluis- en brugwachters).*
 Commissarissen beurtveren.
 Commissarissen stoombootmaatschappijen.
 Directeuren stoombootmaatschappijen.
 Inspecteurs.

Ondernemers stoombootdienst.
Opzichters.
Reeders.
Scheepsvolk
Aardappelschillers.
Boeierknechts.
Bootslieden.
Beurtschippers.
Conducteurs.
Dekknechts.
Gezagvoerders.
Houtvlotters.
Hofmeesters.
Jollevaarders.
Koks.
Meelschippers.
Matrozen.
Onderhofmeesters.
Pachters van een veer.
Pavilloenschippers.
Roergangers.
Roeiers.
Schouwmannen.
Stuurlieden.
Schuitenvoerders.
Schippers.
Schilders.
Togers.
Vrachtschippers.
Vletterlieden.
Veerlieden.
Varensgezellen.
Veerschippers.
Wakers.
Zandschippers.
Brug- en sluispersoneel.
Boomsluiters.
Brugdraaiers.
Bruggaarders.
Brugmeesters.
Brugpachters.
Brugwachters.
Lichtwachters.
Loodsen.
Slikloods.
Sluisknechts.
Sluismeesters.
Sluispachters.
Sluiswachters.
Personeel voor lading en lossing.
Bootverhuurders.
Bootwerkers.
Bestellers.
Havenmeesters.

Kaaimesters.
Laders en lossers.
Ladingmeesters.
Magazijnmeesters.
Pachters van walgeden.
Schuitenverhuurders.
Scheepsbevrachters.
Scheepscontroleurs.
Scheepsjagers.
Scheepslichters.
Scheepsmakelaars.
Scheepsrapporteurs.
Schuitenjagers.
Tijmannen.
e. Posterij, telegraphie en telephonie.
Posterijen.
Aannemers.
Assistenten.
Brievenbestellers.
Brievengaarders.
Commiezen.
Conducteurs.
Directeuren.
Postambtenaren.
Postbeambten.
Postboden.
Postrijders.
Postschippers.
Scheepsbevrachters (postdienst).
Telegraphie.
Ingenieurs.
Lijnwachters.
Lijnwerkers.
Opzichters.
Telegrafisten.
Telegrambestellers.
Telefoon.
Telefoonbeambten.
Telephonisten.
f. Expeditie, bevrachters, bestellers, sjouwerlieden enz.
Aannemers van verhuizingen.
Agenten van een stoombootonderneming.
Bestelhuishouders.
Bestelkantoorhouders.
Bestellers.
Overige beroepen.

Boden.
Boodschappers.
Cargadoors.
Commissionairs (gidsen).
Confooiloopers.
Couriers.
Dienstlieden.
Directeuren dienstverrichting.
Directeuren expeditiekantoren.
Emballeurs.
Expediteurs.
Gidsen.
Hoofdagenten. (stoomboot).
Kantoorloopers.
Kruisers.
Loopknechts.
Melkrijders.
Ondernemers sleepdienst.
Pakhuis-knechts.
Pakhuismeesters.
Pakkendragers.
Parapluiebewaarders.
Personeel maatschappijen tot exploitatie van veestallen.
Scheepsbevrachters.
Schilders (goederenvervoer).
Schuitenvoerders.
Sjouwerlieden.
Stadskorendragers.
Transporteurs van piano's.
Vrachtrijders.
Vrachtvaarders.
Walkapiteins.
Waschverzenders.
Wisselfacteurs (bestelgoederen-bureaux).
g. Logement- en koffiehuis-houders, tapperij enz.
Hotelhouders.
Logementhouders.
Banketbakkers.
Conducteurs.
Chasseurs.
Hotellknechts.
Linnenmeisjes.
Meubelmakers.
Omnibuskoetsiers.

Pannereinigers.
Portiers.
Rotisseurs.
Tolken.
Restaurateurs.
Castrolleurs.
Bierhuishouders.
Caféhouders.
Herbergiers.
Koffiehuishouders.
Tappers.
Kasteleins.
Buffetcheffs.
Buffetjuffrouwen.
Kelners.
Commensalenhouders.
Gaarkeukenhouders.
Kamerverhuurders.
Pensionhouders.
Slaapsteelhouders.
Oppassers.
Houders van schaffhuizen.
Directeuren doorgangshuizen voor vrouwen.
Directeuren tehuizen voor militairen.
Huisvaders.
Directeuren volksgaardekeuken.
Directeuren koffiehuizen.
" kosthuizen.
Overige beroepen.
Biljardjongens.
Bodegahouders.
Cantinehouders in het diamantvak.
Houders officierstafels.
Inspecteurs.
Kegeljongens.
Oppassers openb. tuinen.
Ordinarishouders.
Pachters (buffetten).
Tafelhouders.
Verkoopers van gezette koffie.
Verhuurders lokalen. zalen voor partijen.
Wijnhuishouders.
h. Marktwezen.
Afhangers.
Afslagers.
Bewaarders.

Boekhouders.
Commissarissen vischafslag.
Houders van een verkooplokaal.
Knapin aan de vischmarkt.
Marktwaarders.
Marktmeesters.
Ondernemers openbare verkoop.
Ontvangers.
Opbrengsters vischmarkt.
Opdragsters.
Oproepers bij een notaris.
Pachters marktgeld.
Stalknechts bij eene maatschappij tot stalling van vee.
Tafelknechts publieke verkoop.
Uitroepers bij openbare verkoop.
Uitveilers bij een notaris.
Vendumeesters.
Venduknechts.
Vischafslagers.
Vischuitleggers.
Waagmeesters.
Wegers.
i. Begrafeniswezen.
Aansprekers.
Bediengers begrafenis.
Bewaarders begrafenisplaatsen.
Directeuren begrafenismaatschappijen.
Doodgravers.
Grafmakers.
Hosik (draggers bij Israëlitische begrafenis).
Leedaanzeggers.
Noodigers ter begrafenis.
Groefbidders.
k. Andere bedrijven.
Omroepers.
Bewaarders van cabinetsd'aisance.
Dienstboden verhuurders

Directeuren informatiebureaux.
Directeuren publicatiebureaux.
Taxateurs.
Veemhouders.
Overige beroepen.
Aanplakkers.
Afslagers.
Bewaarders.
Directeuren entrepôtdok.
Directeuren reclamemaatschappijen.
Directeuren verhuurkantoren.
Erfhuismeesters.
Hellebaardiers entrepôtdok.
Houders informatiebureaux.
Houders verhuurkantoren dienstboden.
Klerken vrij entrepôt.
Porsters.
Personeel bureaux octrooien.
Personeel (reisbureaux).
Privaathouders.
Schatters roerende goederen.
Spreeuwen.
Strandjutters.
Waagdraggers.
Wakers (entrepôtdok).
Handelsinrichtingen.
Kraandrijvers.
Machinisten.
Stokers.
XXII. Crediet- en bankwezen.
Bankinstellingen.
Adviseurs.
Agenten.
Commissarissen.
Directeuren.
Credietinstellingen.
Agenten.
Commissarissen.
Directeuren.
Kantoorloopers.
Incasseerders.
Wisselloopers.
Kassierderij.

Kassiers.
Kassiers opgeldkantoren.
Effectenhandelaars.
Stenograaf.
Hypotheekbanken.
Commissarissen.
Directeuren.
Makelaars.
Sparbankhouders.
Personeel.
Sparbankbode.
Beleenbankinstellingen.
Beleenbankhouders.
Croncontroleurs.
Directeuren.
Inbrengsters.
Pandjeshuishouders.
Liquidatiekaspersoneel.
XXIII. Verzekeringswezen.
a. Levens- en ongelukkenverzekering.
Assurateurs.
Agenten.
Controleurs.
Directeuren levensverzekering.
Inspecteurs.
Wiskundigen.
b. Ziek- en begrafenisfondsen.
Assurateurs.
Agenten.
Busbode.
Controleurs.
Directeuren.
Inspecteurs.
Kosters.
c. Brandassurantie.
Assurateurs.
Agenten.
Controleurs.
Directeuren.
Inspecteurs.
d. Andere verzekeringen.
Assurateurs.
Agenten.

Controleurs.
Correspondenten.
Directeuren.
Experts.
Inspecteurs.
Makelaars.
XXIV. Vrije beroepen.
a. Genees-, heel- en verloskundigen (incl. tandartsen en tandmeesters).
Gezightkundigen.
Tandmeesters.
Verloskundigen.
b. Vroedvrouwen.
c. Veeartsen.
d. Advocaten en procureurs.
e. Ingenieurs en landmeters (voor zoover niet tot de groep XXIX behorende)
Agronoom.
Ingenieurs.
Landmeters.
Technologen.
f. Beeldhouwers, kunstschilders, portretteekenaars, taal- en letterkundigen.
Beeldhouwers.
Dichters.
Kunstschilders.
Letterkundigen.
Portretteekenaars.
Teekenaars.
g. Toonkunstenaars, componisten, muzikanten, concertzangers, organisten.
Toonkunstenaars.
Componisten.
Concertzangers.
Directeuren van zangverenigingen.
Muzikanten.
Operazagers.
Organisten.
Pianisten.
Toonkunstenaars.

Violisten. Zangers.	Beambten biblioth. Bibliothecarissen. Boden Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. Conservatoren. Custoden. Directeuren lees- inrichtingen.	Candidaat-notarissen. Correspondenten. Directeuren expl. vaste goederen. Opzichters magazijn 't Loo. Rentmeesters. Secretarissen.	Boden orkestvereeni- gingen. Bordeelhouders. Concierges volkskoffie- huizen. Detectives. Experts. Gedachtenlezers. Genealogen. Grootmeesteres huis der Koningin. Heraldi. Hofdames. Hofmaarschalk. Hondendresseurs. Hondenscheerders. Hondenwasschers. Intendant koninklijke paleizen. Kaartlegsters. Kamerheeren. Kloppers. Kvinkzalvers. Likdoornsnijders. Liquidateurs. Magnetiseurs. Masseurs. Nachtwachts. Opzichters diergaarden. Opzichters lawn- tennisclubs.
h. <i>Tooneelspelers, opera- zangers.</i> Tooneelspelers. Administrateurs.	Pedellen. Penningkundigen. Praeparators museum natuurlijke historie. Preparateurs van vlinders. Rekenaars sterren- wacht.	q. <i>Stenografen, boekhou- ders, schrijvers, copi- isten.</i> Afschrijvers. Beëdigde griffieklerken. Boekhouders. Copiisten. Kantoorbedienden. Klerken. Schrijvers. Schrijvers van roquesten. Stenografen.	Practizijns. Orgeltrappers. Professeurs de billard. Publieke vrouwen. Solliciteurs. Teekenaarsters. Trainers. Veldwachters. Waarzeggers. Wakers. Wielrenners. Zaakwaarnemers. Zuivelconsulenten.
i. <i>Overige personen aan het tooneel verbonden (inclu- sief balletdanseressen, bureauïsten).</i> Beambten (schouwwb.) Bureaulisten Controleurs. Danseressen. Figuranten. Inspecteurs. Souffleurs. Suppoosten. Tooneelknechten. Tooneelmachinisten. Verhuurders van artisten.	m. <i>Schei-, wis-, natuur-, dier- en plantkundigen, niet tot een der andere groepen behorende.</i> Bacterologen. Botanisten. Directeuren van dier- gaarden. Directeuren Indische genootschappen. Essayeurs. Essayeurs (handels). Kruidenzoekers. Landbouwkundigen. Observatoren. Praeparateurs. Prosectors. Scheikundigen. Wiskundigen. Zöblogen.	r. <i>Vrije verzorging van godsdiensstige behoeften, (godsdiensonderwij- zers, evangelisten, zen- delingen, voor zoover niet tot XXV en XXXIII behorend).</i> Agent Nederl. Zendings- vereeniging. Missionarissen. Predikers. Predikers Leger des Heils. Zendelingen. Reizend agent van de vereeniging voor voor- bereidend universitair onderwijs op geref. grondslag.	XXV. Onderwijs. Blindenonderwijzers. Breischoolhouderessen. Bewaarschoolhoude- ressen. Directeuren ambachts- scholen. Directeuren kookscholen Directeuren rijsscholen.
k. <i>Andere beroepen tot de publieke vermakelijkhe- den behorende (incl. kermisreizigers en cir- cuspersoneel).</i> Acrobaten. Berenleiders. Carousselhouders. Chanteurs. Controleurs openbare vermakelijkheden. Goochelaars. Hardloopers. Harmonicaspelers. Kermisreizigers. Kunstrijders. Liedjeszangers. Orgeldraaiers. Pikeurs. Poppenkasthouders. Portiers sportterrein. Straatmuzikanten.	n. <i>Journalisten, reporters.</i> Hoofdredacteurs. Journalisten. Redacteurs. Reporters. Verslaggevers.	s. <i>Overige niet te rang- schikken beroepen.</i> Amanuensis. Assistent heilgym- nastiek. Beambten diergaarden. Bedienden tandartsen. Bewaarders bij deur- waarders. Boden leesmuseum.	
l. <i>Archieven, bibliotheken, leesinrichtingen en andere inrichtingen in het belang van weten- schap en kunst.</i> Archivarissen.	o. <i>Tolken, translateurs.</i> p. <i>Administrateurs, rent- meesters, correspon- den, secretarissen.</i> Accountants. Administrateurs.		

Dansonderwijzers. Gymnastiekonderwijzers. Gouvernantes. Gouverneurs. Huisonderwijzers. Huishoudsters. Kostschoolhouders. Leeraren (privaat). Leeraren bijzondere school. Muziekonderwijzers. Onderwijzers stenografie. Onderwijzeressen costum- knippen. Onderwijzeressen, bijzondere scholen. Perronmeisjes zwem- scholen. Pikeurs. Rectoren. Surveillanten. Onderwijzers tuinbouw- scholen. Zwemmeesters.	XXVII. Huiselijke diensten. Huisbedienden. Boden en huisdienst. Botteliers. Concierge. Dienstbode. Garderobieres. Hofbeambten. Hofmeesters. Huisbedienden. Huisknechts. Juffrouw van gezelschap. Kameniers. Keukenknechts. Keukenmeiden. Kinderjuffrouwen. Kindermeiden. Linnenmeiden. Nachtwakers (parti- culier). Oppassers. Portiers (huisdienst). Schoonmaaksters. Tafelbedienden. Tuinlieden. Werkmeiden. Werksters. Stalbedienden. Koetsiers. Palfreniers. Rijknechts. Stalbedienden. Bewaarders van goederen. Huisbewaarders.	b. <i>Diplomatie en consu- laatwezen.</i> Consulaire agenten. Consuls. Gezanten. Gezantschapssecretarissen. Vice-consuls. c. <i>Rechtswezen.</i> Auditeur-militair. Bode rechtscollege. Concierge paleis van Justitie. Deurwaarders. Directeuren gevangenis- nissen. Gevangenbewaarders. Hoofdbewaarders. Kantonrechters. Magazijnknechts gevangenis- nissen. Officieren van Justitie. Onderwijzer gevangenis. Presidenten (rechts- collegieën. Procureurs generaal. Raadsheeren rechts- collegieën. Rechters. Vice-presidenten rechts- colleges. d. <i>Politiewezen.</i> Commissarissen Rijks- politie. Inspecteurs rijkspolitie. Kapiteins rijkspolitie. Veldwachters. e. <i>Notarissen.</i> f. <i>Onderwijs (onderwij- zend personeel).</i> Bediende (pathologisch anatomisch labora- torium. Concierge rijks H. B. S. Conservators phys. labo- ratorium. Concervotor rijks- herbarium. Custos. Directeuren (H. B. S.). Hoogleraren. Hortulanus.	Instrumentmakers. Lector rijks-universiteit. Leeraren. Onderwijzers. Pedellen. Privaat docenten. Rijkslandbouw leeraren. g. <i>Toezicht op het onder- wijs.</i> Schooltoezicht. Arrondissementsschool- opziensers. Distriksschoolopziensers. h. <i>Sanitaire politie, toe- zicht op fabrieksarbeid en het stoomwezen.</i> Adjunct inspecteurs van den arbeid. Amunuentis genees- kundig staats-toezicht. Inspecteurs (arbid). Inspecteurs (boterwet). Inspecteurs (spoor- wegen). Keurmeesters van vee. Opzichters stoomwezen. i. <i>Krijgswezen (incl. mili- taire genees- en vee- artsenijkundige dienst, excl. werkplaatsen van leger of marine).</i> Adjutant onderofficieren Administrateurs garni- zoenskleeding. Administrateurs mili- taire hospitaal. Administrateurs nacht- legermagazijn. Ambtenaren topogra- phische inrichting. Bottelier majoor K. N. Marine. Brigadiers. Brigadiers (maréch.) Conducteurs artillerie. Conserveerders. Facteurs magazijn van kleeding. Fortwachters. Fouriers. Geëmployeerden mili- tair hospitalen. Generaals.
XXVI. Verpleging en verzorging van armen enz. Architecten godshuizen. Administrateurs gods- huizen. Bakkers. Binnenvaders oude mannen en vrouwen. Binnenmoeders. Binnenvaders werkinrich- tingen. Binnenmoederswerkinrich- tingen. Directeuren. Huismoeders in gestichten. Helpsters. Koks (gasthuizen). Krankzinnigenoppassers. Minnen (voedsters). Oppassers. Ontvangers godshuizen. Portiersters. Rectoren (weeshuis). Suppoosten. Voedsters. Verplegers van verlaten kinderen. Ziekenoppassers.	XXVIII. Losse werk- lieden. XXIX. In dienst van den Staat (exclusief posterij, telegraphie, telephonie, lands- drukkerij en andere nijverheidsbedr.). a. <i>Algemeen bestuur (departementen enz.).</i> Ministrieele ambtenaren en dergelijke.		

Lijst van beroepen en combinatiën van beroepen die in de uitkomsten der beroepstelling veelal onder verkorte benamingen afzonderlijk zijn vermeld.

<p>I. Fabricage van aardewerk, glas, kalk en steenen.</p> <p>a. <i>Graven van zand, kiezel, klei, mergel.</i></p> <p>Grint- w. o. kiezelgravers. Zandwasschers. Zandwerkers, zandkruiers, mergelblokbrekers en mergelgravers.</p> <p>b. <i>Fabricage van cement, gips, kalk, tras, ens.</i></p> <p>Fabrikanten van gips. " " kalk, w. o. kalkbranders. " " tras en cement. " " krijt en teekenkrijt (ook krijtmalers).</p> <p>c. <i>Fabrikanten van steenen, dakpannen, draineerbuizen en ander grof aardewerk (incl. steenen parketvloeren).</i></p> <p>Fabricage van steen (incl. steenbakkers). " " pannen (incl. pannenbakkers en tegelbakkerij als dit met pannenbakkerij is vereenigd). " " buizen (ook draineerbuizen). " " grof aardewerk (potten- en kachelbakkers). " " steenen parketvloeren en granietvloeren. " " cement- en kunststeen. " " ijzercement (stelsel Mounier).</p> <p>d. <i>Fabricage van fijn aardewerk en porcelein.</i></p> <p>Fabrikanten van porcelein en ander fijn aardewerk. Plateelbakkers en tegelbakkers (niet in pannenbakkerijen). Glazuurders. Fabrikanten van terracotta-artikelen. " " tabakspijpen. Krammers van aardewerk en porcelein. Ornamentgieters } alleen in Limburg (anderen in 4b). Ornamentmakers }</p> <p>e. <i>Fabricage van glas, kristal, spiegels.</i></p> <p>Fabrikanten van glas (incl. spiegelglas).</p>	<p>Glasblazers. Glaslijpers. Glasgraveurs. Fabrikanten van spiegels, flesschen. Glasblazers in flesschenfabrieken. Pottenmakers in glasfabrieken.</p> <p>II. Bewerking van diamant en andere edelsteenen en gesteenten.</p> <p>a. <i>Diamantbewerking.</i></p> <p>Diamantklovers. Diamantsnijders. Diamant-, roosjes- en kapslijpers, diamantwerkers (incl. verstellers ook potjongens en zettters als dezen in diamantslijperijen voorkomen (zie ook 11a). Schijvenschuurders. Verhuurders van diamantslijpersmolens.</p> <p>b. <i>Bewerking van andere edelsteenen.</i></p> <p>III. Boek- en steendrukkerij, drukken van hout-, koper- en staalgravure en photographie.</p> <p>a. <i>Boekdrukkerij, ook gemeentelijke en landsdrukkerij.</i></p> <p>Boekdrukkers (incl. courantendrukkers, draaiers snelpersdrukkers, pletters, lampenkapdrukkers). Correctoren. Letterzetter, linotypers (machinezetter), smoutzetter. Typografen. Stereotypers. Zinketsers.</p> <p>b. <i>Plaat- en steendrukkerij en het drukken van hout-, koper- en staalgravure.</i></p> <p>Technologen. Graveurs, houtgraveurs, houtplaatsnijders. Plaatdrukkers. Platenkleuren.</p>
---	--

Bontwerkers en fabricage van pelterijen.
 Costumenmaaksters, dameskleedermakers, fabricage van damesconfectie ¹⁾.
 Naaisters, machinestiksters, stopsters, plisseerders.
 Fabricage van mantels.

" " corsetten.
 " " zwemvesten.
 " " hemden en boorden en andere ondergoederen (confectie).
 " " hoeden en petten, hoedenvormers.
 " " mutsen.
 " " stroochoeden.

Modisten.
 Fabricage van kunsthaarwerk, haarwerkers en -wassers.
 " " helmhoeden en militaire equipementen en ornamenten.
 " " parapluïen.

b. *Vervaardiging van bedden, matrassen, gestikte dekens.*

Fabricage van bedden en matrassen.
 " " dekens, dekenstiksters.
 " " bedveeren en kapok.

c. *Reiniging.*

Bad- en zweminrichtingen, badhouders en badkoetsenhouders.
 Barbiers, scheerders en kappers.
 Chemische wasscherijen (incl. handschoenenwassers en stoffenververs) en personeel in filialen daarvan.
 Dekenwassers.
 Waschrichtingen, waschlieden en waschbleekers.
 Mangellieden.
 Schoenpoetsers.
 Strijksters, mutsenwassers, -plooieters en plisseerders.
 Tapijtkloppers en -reinigers.

VIII. Kunstnijverheid.

a. *Beeldhouwers (excl. artisten en houtbeeldhouwers).*

Beeldhouwers.
 Fabricage van ornamenten.

b. *Schilderwerk.*

Caligrafen.
 Decoratieschilders, kerkschilders en klokkenschilders.

Glasbranders en glasschilders.

Pateelschilders } Voor zoover zij niet in porcelein-
 Porceleinschilders } fabrieken (Maastricht en 's-Gravenhage) en tegelfabrieken (Delft, Gouda, Utrecht, Amsterdam, Makkum en Harlingen) werkzaam zijn.

Restaurateurs van schilderijen.
 Verlakkers en vernissers.
 Vergulders.
 Beeldhouwers-polychromeurs.

c. *Graveurs en metalen ornamentwerk.*

Ochetsnijders en cicelours van metalen ornamenten.
 Emailleerders (gouden en zilveren werken), fabrikanten van ridderorden.
 Graveurs in hout en metaal (zie ook 11a).
 Glasgraveurs.

d. *Bloemenvervaardiging en fijn naaldwerk.*

Bloemenmaaksters en fabricage van kunstbloemen.
 Borduurwerkers en vervaardiging van dameskunsthandwerken.
 Kantwerksters.

e. *Overige kunstnijverheid.*

Fabricage van kerkornamenten.
 Reparateurs van antiquiteiten.
 Fabricage van galanterieën en luxe-artikelen.
 " " grafkransen.
 Opzetters van vogels en dieren.

IX. Leder, wasdoek, caoutchouc.

a. *Leder.*

Vellenblooters, vilders.
 Huidenzouters.
 Fabricage van leder en perkament, ook verven, leerlooiers en touwers.
 " " zeemleder.

b. *Fabricage van lederen voorwerpen.*

Fabricage van schoenen, pantoffels en schachten, (incl. reparateurs).
 " " drijfriemen en riemen.
 " " blaasbalgen.
 " " lederwaren (incl. reisartikelen).
 " " handschoenen.
 Zadelmakers en zweepmakers.

c. *Fabricage van wasdoek en caoutchouc.*

Fabricage van caoutchouc.
 " " caoutchouwaren en gomelastiekwaren.
 " " caoutchouc-stempels.
 " " rijwielbanden.
 " " wasdoek.
 " " linoleum.

X. Oer, steenkolen, turf.

a. *Oergraverij en delven van metalen.*

Directeuren Exploratie-maatschappijen.
 Delvers van ijzererts.
 Tinmijn-exploitatie.
 Opzichters ijzererts-ontginning.
 Directeuren petroleum-maatschappijen (incl. boortechnici).

b. *Steenkolen.*

Kolenwerkers (aan de mijnen, dus niet die, welke tot den handel behooren).
 Mijnwerkers (steenkolen).
 Kolenbranders.
 Fabricage van briquetten.

c. *Turf en veenderij, graven en bewerken.*

Verveners, greppenmakers.
 Fabrikanten van turfstrooisel.

XI. Bewerking van metalen.

a. *Edele metalen.*

Fabrikanten van gouden en zilveren werken (incl. goud- en zilvermeden en draadtrekkers).
 Goud- en zilvergraveurs.
 Byouterie-werkers.
 Diamant- en pazelsetters, juweliërs (geen groot-handelaars in diamant).

b. *Niet edele metalen.*

Fabrikanten van capsulen (incl. tinpletters en fabr. van staniol).
 Blikslagers en fabrikanten van blikwaren.
 Fabricage van ijzer en ijzerdraad.
 " " klinknagels en draadnagels.
 " " aluminiumwaren.
 " " brandkasten.
 " " kachels.

Fabricage van metaalwaren, koperwaren, knopen (metalen), kammen en leihaken, w. o. metaalwerkers, koperslagers, brui-neerders, branders, emailleerders, vertinners.
 " " harken-, hekel- en schoppenmakers.
 " " bouten en moeren.
 " " ijzeren molenroeden.
 " " naalden.
 " " spelden.
 " " schaatsen (alleen in Groningen. Zie 6a).
 " " ijzer en staalwaren (incl. taillebaleinen)
 " " zink en zinkwaren.

IJzergieters, ornament- en beeldengieters, zandvormers.

Hagelgieters.
 Smeden en slotenmakers, hoefmeden.
 Koper- en metaalgieters en -smelters.
 Lettergieters, stierotypeurs.
 Loodgieters en -smelters (alleen in loodpletterijen).
 Loodpletters, punters en snijders.
 Koper- en metaaldraaiers en schavers.
 Koper- en metaalslijpers, polijsters, vernikkelaars, galvaniseerders, vergulders.
 Draadvleeters (incl. muilkorvenmakers).
 Fabricage van springveeren.
 " " buizen ook nortonpijpen.

Tingieters.
 Fabricage van vischtuig.
 Vogelkooimakers (zie ook 6a).
 Vijlenmakers, kappers, harders.
 Fabricage van geëmailleerd ijzer.

XXII. Vervaardiging van stoom en andere werktuigen, instrumenten.

a. *Machines.*

Fabricage van stoom- en andere werktuigen, waaronder kaarden, spoelen en pompen.
 " " brandspuiten en brandspuitslangen.
 " " landbouwwerktuigen.
 " " naaimachines ook reparateurs.
 " " verwarmingstoestellen.

Bankwerkers.
 Ketelmakers, bikkers, nageljongens, nagelpiepers, klinkers, aan- en voorhouders.
 Smeden, voorlagers, vuurwerkers.
 IJzer- en metaal-, ook koperdraaiers, koperforceurs, freezers en schavers.
 IJzer- en metaalgieters, bramers, kernmakers, krassers.
 Metaalslijpers, -polijsters en -vernikkelaars.

¹⁾ Met confectie wordt hier niet bedoeld het maken van ondergoederen.

Monteurs.
Machinemodelmakers.

b. *Electrotechniek en vervaardiging van elektrische toestellen.*

Fabricage van elektrische toestellen (incl. werkplaatsen van 's Rijkstelegraaf).
Telegraaf- en telefoonaanleggers.
Galvaniseerders, metaalvernikkelaars en metaalslijpers.
IJzer- en metaaldraaiers en -schavers.
Monteurs.

c. *Fabricage en herstellen van rijwielen.*

Fabricage van rijwielen en fittings (incl. herstellere).
Bankwerkers.
Metaaldraaiers en -schavers.
Monteurs.
Bandenmakers. (Zie ook 9c).
Chauffeurs mechaniciën.

d. *Fabricage van instrumenten (incl. piano's, verlichtingsartikelen, chirurgische instrumenten, kunstgebitten).*

Fabricage van lampen (incl. gasgloeilichtlampen).
" " muziekinstrumenten.
" " balansen en basculen.
" " gasornamenten.
" " klokken, torenuurwerken en uurwerken.
" " chronometers en horloges.
" " heel- en verloskundige instrumenten, messen en scharen; incl. werktuigkundigen, mecaniciën en brillenmakers.
" " andere instrumenten, filtreermachines, koffiemolens, gasmeters, enz.
" " kunstgebitten.
IJzer- en metaaldraaiers.
Fabricage van inhoudsmaten.
Pianostemmers.
Scharenslijpers.
IJzergieters (voor zoover niet bij 11b).
Blikslagers.

e. *Fabricage van oorlogsmaterieel en wapens.*

Fabricage van wapens ook wapensmeden.
" " geschut.
Geweermakers.
Torpedomakers.
IJzer- en metaaldraaiers en -schavers.
IJzergieters, zandvormers en metaalgieters.

Ernstvuurwerkers met fabricage van patronen (voor zoover deze in geweer-, geschut- of wapenfabrieken voorkomen).
Boogmakers.

XIII. Scheepsbouw, vervaardiging van rijiuien.

a. *Scheepsbouw (incl. marine-inrichtingen).*

Scheepmakers, ijzerwerkers, hellingarbeiders, platen-
andraaiers, severijnjongens, sloopstimmerlieden,
breeuwers, gatenboorders.
Scheepsschilders.
Scheepsbeschieters (meubelmakers).
Blok- en mastmakers.
Conserveerders.
Scheepstakelaars.
Scheepsloopers.
Zeilmakers.
Droogdok-personeel.
Bankwerkers en metaalbewerkers, werktuigmakers.
Ketelmakers, klinkers, nageljongens, tegenhouders,
aan- en voorhouders, induwers.
Metaaldraaiers en schavers.
Reepmakers en touwslagers (voor zoover op scheeps-
werpen voorkomende). (Zie ook 15f).
Vuurwerkers.
Machine modelmakers (zie ook 12a).
Koperslagers.
Kopergieters.

b. *Vervaardiging van rijiuien en wagens.*

Fabricage van tram- en spoorweg-rijiuien.
" " rijiuien (incl. kinderwagens).
" " wagens (incl. radmakers).
" " wielen en raderen, wielenmerkers.
Rijiuiensmeden en voorslagers.
Rijiuienschilders.
Rijiuiigbekleeders, zadelmakers en garelmakers.
Metaaldraaiers en schavers.
Bankwerkers en boorders.

XIV. Papier.

a. *Vervaardiging van papier, karton en papier halfstof (excl. perkament).*

Fabricage van papier.
" " karton en papier halfstof.
" " enveloppen en zakken.
Lompensorteerders, kappers, snijders en scheerders.

b. *Papier- en kartonbewerking (incl. boekbinders, perforerders en lineerders).*

Boekbinders, lineerders en perforerders, vergulders,
vouwers, fabricage van passepartouts en kantoor-
boeken.
Fabricage van asfaltpapier.
" " papier-stuck.
" " behangselpapier, behangselrukkers.
" " couverts.
" " cartonpages, doozen, surprises, enz.
" " albums.
" " papierwaren, (incl. patronen (modellen),
voor zoover deze niet bij de kleeding-
fabricage voorkomen).
Zakkenplakkers en -rijgers.

XV. Textiele nijverheid.

a. *Gereedmaken van vezelstoffen voor de spinnerij.*

Fabricage van vlas.
Vlasbrakers, zwingelaars, hekelaars.
Fabricage van hennep.
Hennepmolenaars, hekelaars.
Fabricage van plantenhaar.
Wolbereiders (incl. wolwasschers).

b. *Hekelen en spinnen.*

Fabricage van sajet (spinnen).
" " katoenen garens.
" " garens (zonder nadere aanduiding).
" " wollen garens.
" " jutte garens.

c. *Weven en breien (incl. fabricage van wollen dekens).*

Fabricage van wol en wollen stoffen, laken en
buisbuis, vlaggedoek.
" " tricoot en kousen incl. breierij.
" " wollendekens.
" " zeildoek.
" " linnen en linnen-damast.
" " katoen (incl. gordijnen, manufac-
turen, kaasdoek en pakking).
" " bont en katoen-damast.
" " fluveel en trijp (incl. trijpdrukkerij).
" " jute (incl. zakkenmakerij).
" " lampenkatoen, lampepitten en
kaarsepitten.
" " tapijten.
" " zijde.

d. *Appreteren, bleeken, drukken, stuk- en
garenverven.*

Katoendrukkerij
Bleekerij van stukgoederen.
Roodververij.
Katoenververij, blauwververij.
Ververij van wol en wollen stoffen.
Appreterderij.

e. *Band-, kant-, koord-, passement- en watten-
fabricage.*

Fabricage van band en lint.
" " franje en passementerieën.
" " kapok.
" " watten.
" " koord.
" " vilt en viltwaren.
" " kant.
" " verbandartikelen.

f. *Touwslagerij.*

Fabricage van touw en breeuwwerk.
Hekelaars.
Fabricage van vischnetten en andere netten, ook zijden.
Nettentaanderij.

XVI. Fabricage van gas en electriciteit.

a. *Fabricage van gas.*

Fabricage van gas.
Gasstokers.
Fabricage van zwavelzure ammonia en salmioniak.

b. *Fabricage van electriciteit.*

Electrische centrale.

XVII. Bereiding van voedings- en genotmiddelen.

a. *Grutterijen en meelmolens*

Pellerijen, rijst, gerst, enz.
Molenaars (koren-) en fabrieken van meel, molen-
steenschepers.
Grutters.
Erwtenslezers.

b. *Bakkerijen.*

Personeel in militaire bakkerijen.

Balletjesmakers.
 Beignets- enz. bakkers.
 Brood- en beschuit- ook scheepsbeschuit- en gluten-
 bakkers, fabricage van brood.
 Koek- en banketbakkers, confiseurs.
 Fabricage van koek, pudding en ouwels.
 " " biscuit.
 " " vermicelli.
 " " suikerwerken en pepermint.
 Koks en kooksters.

c. *Beetwortelsuikerfabrieken en suiker-
 raffinaderijen.*

Fabricage van beetwortelsuiker.
 Suikerraffinaders en fabricage van kandij.

d. *Aardappelmeel-, stroop- en stijfselfabricage.*

Fabricage van aardappelmeel.
 " " aardappelstroop, glucose en honigzoet.
 " " stroop.
 " " stijfself.
 " " puddingpoeders.

e. *Cacao- en chocoladefabricage.*

Fabricage van cacao.
 " " chocolade.

f. *Bewerking van koffie, cichorei en koffiestroop.*

Fabricage van cichorei, carramel, koffiestroop en
 peekkoffie.
 Koffieverlezers.
 Koffiebranders.

g. *Verduurzaamde levensmiddelen.*

Fabricage van appelgelei, appelstroop en jams.
 " " verduurzaamde levensmiddelen (incl.
 gedroogde groenten, snippers, comes-
 tibles) en augurkenzouters.
 mosterd.

Specereimolenaars.

h. *Vleeschhouwerij en vleeschbewerking*

Fabricage van vleeschwaren, darmenconserveerders
 en -zouters, lebbers, vetsmelters.
 Paardenslachters.
 Koudslagers.
 Poeliers.
 Varkensslagers, spekslagers, vleeschhouwers.
 Spek- en vleeschrookers en zouters.

i. *Vischbewerking.*

Vischrookers, -drogers en -zouters.
 Vischschoonmaaksters.
 Haringpakkers.
 Stokvischbeukers.

k. *Fabriekmatige zuivelbereiding.*

Fabricage van boter.
 " " kaas.
 " " boter en kaas.
 " " hulpmiddelen voor de zuivelbereiding.
 Melkinrichtingen en fabricage van melkproducten
 (incl. gepasteuriseerde en gesteriliseerde melk).

l. *Margarinefabricage.*

Fabricage van margarine- en kunstboter.

m. *Fabricage van vruchtensappen, mineraal-
 water.*

Fabricage van vruchtensappen, kunstwijn en
 bessenwijn.
 " " minerale wateren, limonades.

n. *Jenever- en likeurstokerij.*

Fabricage van alcohol.
 Mouters en moutmolenaars (in Schiedam, elders
 onder bierbrouwerij).
 Branders en fabricage van moutwijn.
 Distillateurs.

Fabricage van gist.
 " " elixer.
 " " likeuren.
 " " gist en spiritus.

o. *Brouwerij, azijnmakerij.*

Fabricage van bier.
 " " azijn.
 " " maltose.
 " " kunstij.

p. *Drinkwater-exploitatie.*

Personeel bij waterleidingexploitatie-maatschappijen.
 " " inrichtingen tot zuivering van drink-
 water.

q. *Tabaksbewerking.*

Fabricage van tabak (incl. tabakskerverij).
 " " sigaren en sigarettens.
 " " snuif.

r. *Zoutbewerking.*

Directeuren van zoutexploitatie-maatschappijen.
 Zoutzieders en gradeerwerkers.

s. *Fabricage van veevoeder.*

Fabricage van veevoeder (voor zoover niet voor-
 komende in olieslagerijen).

XVIII. Landbouwbedrijven.

a. *Land- of akkerbouw.*

Boeren, aardappelboeren, dorschers, economen, hooi-
 persers, heidemaaiers, landbouwers, veldarbeiders,
 ploegers, ploegdrijvers, planters, rijknechts in
 den landbouw, voerlieden in den landbouw =
 landbouwers.
 Gemeentelijke veldarbeiders.
 Bouwmeesters.
 Directeuren cultuur-maatschappijen.
 " " maatschappij van heide-ontginning.
 Planters in Indië.
 Tabaksplanters (verbouwers).
 Vlasboeren.
 Mollenvangers.

b. *Veeveelt.*

Veehouders, vetweiders, boeren (veeteelt), economen
 (veeteelt), grazers, koemelkers, melkmeiden, vee-
 knechts = veehouders.
 Vee fokkers.
 Koehouders, koewachters, kojongens, veedrijvers =
 veehouders.
 Hengstenhouders.
 Paardenfokkers.
 Schapenhouders.
 Schaapherders.
 Pluimgraven.
 Hoenderfokkers (incl. hoenderparkhouders).
 Vogelkweekers.
 Bijenhouders.
 Boterboeren.
 Melkboeren (niet melkslijters).
 Bewaardslieden.
 Castreerders, hengstensnijders, veesnijders = beesten-
 snijders.

c. *Tuinbouw, warmoezerij, ooft- en bloem-
 kwekerij (incl. bollencultuur).*

Tuinlieden, warmoezers, veldarbeiders (tuinbouw) =
 tuinlieden.

Bloemisten, hoveniers, kruidenteelers, planten-
 kwekers, zaadteelers = bloemisten.
 Bloembollenkwekers.
 Champignonkwekers.
 Plantsoenwerkers (gemeentelijke).

d. *Houtteelt (incl. boschbouw en boschopzichters).*

Boomkwekers.
 Arbeiders in de boschcultuur (gemeentelijke).
 Boomsnoeiers (incl. boomrooiers, houthakkers, hout-
 kappers, houtrooiers).
 Bosarbeiders.
 Boschopzichters, boswachters (particulieren).
 Duinplukkers.
 Pootmeesters (gemeentelijke).
 Griendwerkers.
 Opzichters (Staatsdomein).
 Tiendschatters (Kroondomein).
 Teekenaars (domeinen).
 Voorwerkers (boschcultuur).

XIX. Visscherij (incl. Vischkwekerij) en Jacht.

a. *Zeevisscherij.*

Zeevisschers.
 Haringvisschers.
 Oesterpathouders.
 Schelpenvisschers.
 Wiervisschers.
 Nettetdokers.

b. *Visscherij in de binnenwateren.*

Visschers.
 Zalmdrijvers.
 Zalmvisschers.

c. *Jacht.*

Jachtopziensers.
 Jagers.
 Vogelvangsers.
 Eendenkooihouders (incl. ganzenvangsers, kooilieden,
 kooikers).

XX. Warenhandel (incl. tusschenhandel, commissiehandel, makelaardij en verdere hulpbedrijven van den handel).

a. *Handel in grondstoffen.*

Kooplieden, winkeliers.

